

**Структура програми навчальної дисципліни
«Практична фольклористика»
Опис предмета навчальної дисципліни**

Курс: Підготовка бакалаврів	Напрямок, освітньо-кваліфікаційний рівень	Характеристика навчального курсу
Кількість кредитів ECTS: 2, 75	Шифр та назва напряму підготовки: 0203	Обов'язковий
Модулів 3 Змістових модулів 4	Гуманітарні науки Шифр та назва спеціальності 6.020 303	Рік підготовки 1 Семестр: 2
Загальна кількість годин 99 год. тижневих годин 3	Філологія освітньо-кваліфікаційний рівень: бакалавр	Лекції (теоретична підготовка): 6 Лабораторні: 10 Практичні : 13 Самостійна : 20 Індивідуальна :21

**Опис навчальної дисципліни
«Практична фольклористика»**

Усна народна культура завжди відігравала вирішальну роль у збереженні мови духовності, національної ідентичності українців. Сучасна історія, за словами академіка І.Дзюби, дає шанс самоздійснення, хоча «надто складна комбінація сприятливих умов потрібна для справдження», бо «глобальна ситуація вносила і вноситиме свої істотні, часом несподівані корективи, і в перспективі розвитку національних культур, і в їхні діалоги, а тому необхідне реальне освоєння всієї повноти культурної спадщини, перетворення її в актуальний чинник самоусвідомлення суспільства».

Задля успішної розбудови української держави особлива роль належить формуванню національної свідомості, патріотизму юного громадянина. Реалізації такого важливого завдання сприятиме викладання студентам-філологам курсу практичної фольклористики, викладання якого плануємо здійснювати таким чином, щоб за його допомогою формувати у студентів українську ментальність, зміцнювати зв'язки між поколіннями, виховувати відповідальність за збереження фольклорної пам'яті регіону.

Студенти повинні:

- орієнтуватися у питаннях історії розвитку українського фольклору, класифікації жанрів усної народної словесності, їх специфіки у контексті обряду, ритуалу;
- бачити ці проблеми крізь призму наукових теорій В.Вернадського, Л.Гумільова, К. Леві-Строса, О.Клізовського, О.Потебні, П. Сорокіна, С. Соммера, Дж.Фрезера, К. Юнга;
- знати напам'ять необхідну кількість народних пісень, загадок, прислів'їв;
- визначати шляхи збереження фольклорної пам'яті українців у контексті проблем глобалізації та запитів освіти ХХІ століття;

уміти:

- переказувати прозовий фольклор;
- співати народні пісні;
- грати в народні ігри («Подольночка», «Кривий танець», «А ми просо сіяли»);
- відтворювати на сцені і в житті народні обряди родинного та календарного циклів;
- проводити агітаційну роботу серед населення у царині збереження фольклорної пам'яті регіону;
- виготовляти атрибутику до календарних свят українців.

У процесі досягнення мети і завдань навчального курсу «Практичної фольклористики» необхідно:

- допомогти студентам простежити поетапне становлення духовного середовища населення Уманщини;
- з'ясувати роль усної народної творчості у формуванні світоглядних засад рідного краю;
- осмислити особливості функціонування фольклору Уманщини на різних етапах його історичного розвитку;
- вивчити жанрову систему і поетику фольклору Уманщини;
- опанувати методику виконання різних жанрів фольклору України;
- сформувати відповідальність у майбутнього учителя української філології за збереження фольклорної пам'яті регіону.

Вимоги до знань та вмінь

Після завершення вивчення цього курсу студенти повинні **знати:**

- історію та теорію фольклору;
- документи та постанови ЮНЕСКО стосовно збереження фольклорної пам'яті людства;
- етнічні особливості регіону;
- праці вчених-дослідників фольклору та етнографії Уманщини;
- методику організації фольклорних свят у школі у їх регіональному та локальному вимірах;
- жанрову систему, тематику, проблематику фольклору Уманщини;
- напрями та школи фольклористики;
- казкову та не казкову народну прозу історичної Уманщини.

Студенти повинні **вміти:**

- аналізувати фольклорні твори, записані в регіоні;
- визначати і пояснювати знакову і вербальну символіку фольклору Уманщини;
- давати характеристику різним жанрам фольклору історичної Уманщини;
- виконувати різні жанри регіонального фольклору;
- уміти збирати, записувати, класифікувати та досліджувати регіональний фольклор;
- визначати шляхи і прийоми застосування здобутих теоретичних знань у своїй професійній діяльності;
- пропагувати український фольклор, ідею його вивчення та збереження у часопросторі;
- досліджувати фольклор та етнографію Уманщини на належному професійному рівні.

**Програма навчальної дисципліни
«Практична фольклористика»**

Змістовий модуль I

Тема 1.1.

Фольклористика як наука. Завдання курсу практичної фольклористики.

Фольклористика як наука. Галузі фольклористики (історія фольклору та теорія фольклору). Зв'язок фольклористики з іншими науками (історією, етнографією, культурологією, мистецтвознавством, філософією, релігієзнавством, літературознавством, педагогікою, естетикою, етикою, мовознавством, географією, природознавством, соціологією та ін.). Фактори впливу на розвиток фольклору та його етнічні особливості Усна народна творчість та художня література: спільні та відмінні риси. Завдання курсу практичної фольклористики.

Тема 1.2.

Уманщина як фольклорний регіон, його особливості

З історії Уманщини. Поняття «етнічний регіон», «фольклорний регіон». Роман Кирчів про важливість вивчення регіональної природи національного фольклору. Особливості уманського фольклорного регіону.

Географічне розміщення Уманщини та його вплив на розвиток фольклору. Вплив клімату, річних циклів, рельєфу на розвиток усної народної творчості Уманщини.

Історичний розвиток Уманщини – надзвичайно важливий фактор становлення народної культури. Особливості розселення різних етнічних груп на ранніх етапах становлення та їх вплив на визначення історичної долі етносу та його культури.

Мова – засіб, за допомогою якого твориться і функціонує усна народна творчість. Уманська говірка, її особливості.

Тема 1.3. – 1.4.

Фольклор Уманщини у дослідженнях учених XIX – XXI ст.

Активізація фольклорно-етнографічних досліджень у другій половині XIX – початку XX століття. Участь громадівців у дослідженні народної словесної спадщини українців.

Фольклор та етнографія Уманщини на сторінках «Киевских епархиальных ведомостей» (дописи І.Прісовського, В.Ящуржинського, В.Ілляшевича).

Хр.Ящуржинський – дослідник фольклору та етнографії Уманщини. В.Доманицький – дослідник уманських колядоспівів. Умань та Уманщина у науковій спадщині О.П. Діденко. Колядки історичної Уманщини у записах В.Ілляшевича. Фольклорні записи Н.Кучережко, І.Гурина, М.Мицика. Дослідження фольклору Уманщини на сучасному етапі. Науково-дослідна лабораторія «Етнологія Черкаського краю» – центр фольклорно-етнографічних досліджень регіону.

Тема 1.5.п – п 1.6.

Методика організації позакласної роботи з фольклору у загальноосвітній школі

Завдання, зміст і принципи позаурочної роботи з фольклору. Основні напрямки позакласної роботи з фольклору. Форми і методи організації позакласної роботи з фольклору. Підготовка позакласних занять з фольклору.

Календарне свято – вияв сакрального часу у світоглядних уявленнях українського народу. Фольклорне свято. Свято української народної пісні.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ II

Тема 2.1.

Календарно-обрядова творчість. Народна драма «Коза».

Світоглядні уявлення українців про час. Річна циклічність та ритуально-міфологічна основа виникнення жанрів календарно-обрядової творчості. Народна драма «Коза», її варіанти. Уманський варіант у записах Хр.Ящуржинського. Розподіл ролей. Рольова гра за партитурою. Проектування костюмів, атрибутики та масок Пісенний супровід. Методика організації обрядодійства в школі.

Тема 2.2.

Народна драма «Маланка».

Записи «Маланки» та її пісенного супроводу дослідниками Уманщини.

Народна драма «Маланка», її різновиди (парубоча, дівоча). Розподіл ролей. Рольова гра за партитурою. Пісенний супровід. Методика організації маланкування в загальноосвітній школі.

Тема 2.3.

Вертепна драма

Вертепна драма, її походження, різновиди, редакції та зв'язок з церковною традицією. Специфіка дитячого вертепу. Будова вертепної скриньки. «Свята» та «народна» частини вертепу. Розподіл ролей відповідно норм народної моралі та естетики. Рольова гра за партитурою. Проектування костюмів, масок та атрибутики. Специфіка виготовлення «зірки». Пісенний та словесний супровід вертепного дійства. Особливості дитячого вертепного дійства та методика його організації. Традиції вертепної драми на Уманщині. Відродження вертепного дійства на Уманщині у 90-х роках ХХ століття.

Тема 2.4.

Новий рік або Василя

Свято Нового року та його регіональні особливості. Обряд посівання у семіотичному контексті. Читання текстів новорічних вітань. Другий Свят-Вечір. Щедрівки. Обряд щедрування та його пісенний супровід. Особливості виконання щедрівок. Дитячі щедрівки. Методика організації щедрування та посівання в дитячій громаді. Посівальні пісні. Діти-посівальники. Методика організації дитячої ватаги посівальників. Виготовлення атрибутики до обряду посівання.

Тема 2.5.

Календарно-обрядова творчість весняного циклу

Весна у контексті міфологем. Стрітення-Гроловиця. Перша борозна. Особливості обряду зустрічі весни на Уманщині та його пісенний супровід. Веснянки «Розлилися води», «Шум», «Воротарчик», їх семантичний та етнолінгвістичний зміст. Хліборобські мотиви веснянок «Горошок», «Огірочки», «Мак». Весільні мотиви веснянок «Просо», «Щітка», «Навчу я навчу».

Містерія «Кривого танцю». Гра «Ящур» у контексті міфологем. Колодка-Колодій. Вербна неділя та фольклор, пов'язаний з нею. Писанки та легенди про них. Технологія виготовлення писанки. Великдень та фольклор про нього. Великодні народні забави: гойдалки, «У крашанки», «Навбитки», «Кидка». Великодні вірші та народна традиція їх виконання.

Вшанування культу предків:

А) Радуниця і проводи, легенди, повір'я, пов'язані з ними;

Б) «Рахманський Великдень» у контексті міфологем, легенд та повір'їв.

«Красна гірка», «Лада». «Мости» – традиційні молодіжні забави. День святого Юрія та фольклор, що його супроводжує. Вигін худоби. «Симонове зело» у контексті міфологем та фольклору.

«Вулиця», її історичне коріння, пісенний супровід. Висока моральність давньої «вулиці».

Тема 2.5.

Календарно-обрядова творчість літнього циклу

Зелені Свята у контексті міфологем. Зелена субота. Український фольклор про русалок. Образ Мавки та Русалки у творчості Лесі Українки. Вшанування померлих у контексті Зелених Свят.

Обряд завивання берези, його семантика. Обряд Лялі, його етнолінгвістичний зміст. Обряди «Тополя», «Похорон Ярили», «Гонити шуліку».

Ходіння на жита. Очищення вод.

Свято Івана Купала у контексті міфологем. Купальський міф. Купальські вогні. Купальська ніч.

Вінкоплетення. Купальське деревце, його різновиди на Уманщині. Технологія виготовлення купальського деревця.

Пісенний супровід свята Івана Купала. Легенди, перекази та повір'я, пов'язані зі святом. Свято Івана Купала у етнолінгвістичному змісті. Організація свята Івана Купала у дитячій та молодіжній громадах. Методика організації свята Івана Купала у молодіжному середовищі.

Тема 2. 6.

Осінь обрядовість українців

Осінь у контексті міфологем. Зажинки – пошана хліба в давнину. Жнива. Жнивні пісні. Обряд «Спасова борода» та пісні, що його супроводжують. Обжинки та пісенний супровід. Методика організації свята врожаю в школі.

Тема 2.7.

Драматизовано календарно-обрядові дійства

Форми функціонування молодіжних громад

М.Грушевський про архаїчні соціальні угруповання молоді. «Вечорниці», «посвітки», «досвітки». Обряди ініціації у парубочих та дівочих громадах. Фольклорний супровід форм функціонування молодіжних громад. Методика організації традиційного народного молодіжного дозвілля.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ III

Тема 3.1.

Родинна обрядовість українців

Весільний обряд

Обряд весілля, його виникнення та становлення. Уманське весілля, його основні етапи.

Власне весілля та його пісенний супровід. Післявесільні пісні. Рушник у контексті весільного обряду, його призначення та функції. Хустка у весільному обряді, її призначення, функції. Гільце у змісті весілля, його призначення, функції, технологія виготовлення. Методика організації українського весілля. Традиційне уманське весілля у духовному та моральному вимірах.

Обряди, пов'язані з будівництвом хати та новосіллям.

Тема 3.1.

Родинна обрядовість

Родини та хрестини

Народна обрядовість, пов'язана з народженням дитини та фольклор, що її супроводжує. Хрестини, інститут кумівства. Дитина у світоглядних уявленнях українців. Колисочка у світоглядних уявленнях українців. Обряди та повір'я, пов'язані з колискою. Коліскові пісні, жанрові особливості, поетика,

функції. Особливості виконання колискових пісень. Забавлянки, їх різновиди, функції, поетика.

Змістовий модуль IV

Тема 4.1.

Українська народна казка

Українська народна казка. К.Ушинський про казку. С.Русова про українську народну казку. В.Сухомлинський про виховний потенціал казки. Казка у педагогічному дискурсі 20-х років ХХ ст. Сучасні вчені про виховне значення казки.

Казки Уманщини. Казка у родинному вихованні. Специфіка переказування української народної казки. Прослуховування магнітозапису казки у виконанні відомих акторів. Читання казки за партитурою. Методика вивчення казки в ЗОШ. Інсценізація казки на шкільній сцені. Виготовлення атрибутики до дитячого лялькового театру.

Тема 4.2.

Інсценізація народної казки

Вибір казки до інсценізації. Написання сценарію. Читання сценарію керівником гуртка. Розподіл ролей. Переписування ролей юними акторами. Режисерський задум. Застільний період роботи. Репетиції. Генеральна репетиція, її особливості. Виготовлення реквізиту. Музичний супровід до інсценізації. Прем'єра. Підготовка глядацької аудиторії до сприйняття п'єси. Формування глядацької культури.

Тема 4.3.

Шкільний ляльковий театр

Історія шкільного лялькового театру. Створення дитячого активу до організації театру ляльок. Структура шкільного театру(староста-директор, лялькові мами, електрик-освітлювач, робітники сцени, бутафори, завідувачі літературною частиною, редколегія, завідувач музичною частиною, помічник старости по господарській частині). Виготовлення ширми. Виготовлення ляльок. Виготовлення декорації. Вправи з лялькою на ширмі. Вибір п'єси для шкільного лялькового театру, вимоги до неї: змістовність, яскрава художня форма, відповідність творчим та

віковим можливостям дітей, виховне спрямування, матеріальна база.

Тема 4.4.

Анекдоти

Анекдот як активний фольклорний жанр, що побутує на Уманщині.

Анекдоти Уманщини у фондах науково-дослідної лабораторії «Етнологія Черкаського краю». Походження терміну «анекдот». Генеза жанру. Визначальні риси анекдоту. Родинно-побутові анекдоти. Політичні анекдоти.

Специфіка українського гумору. Особливості розповіді народного анекдоту. Розповідь анекдоту за партитурою. Анекдот у дитячому соціумі. Виховний потенціал анекдоту. Анекдот у продукуванні позитивної свідомості.

Структура залікового кредиту

№ п/п	Назва теми	К-сть годин на:				
		Лекції	Практ.	Лабор.	Сам .	Інд.
1	2	3	4	5	6	7
Змістовий модуль № 1						
Історія фольклористики історичної Уманщини						
1.1.	Фольклористика як наука. Завдання курсу практичної фольклористики.	2				
1.2.	Уманщина як фольклорний регіон. Його особливості.	2	2			
1.3.	Фольклор Уманщини у дослідженнях учених середини XIX – початку XX століття.	4	2		2	
1.4.						
1.5.– 1.6.	Методика організації позакласної роботи з фольклору у школі.	2	2			2
Змістовий модуль № 2						
Календарний фольклор історичної Уманщини						
2.1.	Обрядова гра «Коза», її пісенний та словесний супровід.		2	2	2	2
2.2.	Обрядова гра «Маланка», її пісенний та словесний супровід.		2	1	2	2
2.3.	Вертепна драма, її пісенний та словесний супровід. Виготовлення Дідуха. Виготовлення вертепної зірки.		2	4	2	2

1	2	3	4	5	6	7
2.4.	Новий рік або Василя, його пісенний та словесний супровід Виготовлення посівальної рукавички		2	1	2	1
2.5.	Весняна обрядовість, її пісенний та словесний супровід. Виготовлення жайворонків.		2	2		1
2.6.	Літня обрядовість, її словесний та пісенний супровід Виготовлення купальського деревця. Купальських віночків.		2	2		1
2.7.	Осіньна обрядовість, її пісенний та словесний супровід. Виготовлення маковічків.		2	1		1
2.8.	Форми організації молодіжних громад. Андріївські вечорниці, методика їх організації в школі.		2	1	2	
Змістовий модуль 3						
Родинний фольклор Уманщини						
3.1.	Весільний обряд і його пісенний та словесний супровід Виготовлення весільного гільця		2	2	2	2
3.2.	Народна обрядовість, пов'язана з народженням дитини, її пісенний та словесний супровід.		2		2	2
Змістовий модуль 4						
Народна проза історичної Уманщини						
4.1.	Особливості читання та розповіді української народної казки			2	2	1
4.2.	Інсценізація народної казки			2		1
4.3.	Шкільний ляльковий театр			2		
4.4.	Особливості оповіді українського народного анекдоту				2	1
	ВСЬОГО	6	26	20	20	21

Практичні заняття

Змістовий модуль I

Тема 1.1.

(до самостійного опрацювання)

Фольклор і фольклористика: регіональний вимір.

Основні питання

1. Фольклористика як наука. Галузі фольклористики.
2. Зв'язок фольклористики з іншими науками.
3. Регіональна фольклористика.
3. Фактори впливу на розвиток фольклору.
4. Завдання курсу практичної фольклористики.

Студенти повинні

знати

визначення фольклористики як науки, її основні галузі; зв'язки фольклористики з іншими науками; фактори впливу на розвиток фольклору; суть поняття «регіональна фольклористика»; завдання курсу практичної фольклористики;

вміти

дати визначення фольклористики як науки; вказати на її зв'язки з іншими науками; назвати фактори впливу на розвиток фольклору; розкрити суть поняття «регіональна фольклористика»; окреслити основні завдання курсу практичної фольклористики.

Література

1. Лановик М.Б., Лановик З.Б. Українська усна народна творчість: Підручник / Мар'яна Лановик, Зоряна Лановик. – К.: Знання-Прес, 2006. – 591 с. (С. 40–54).
2. Дмитренко М. Українська фольклористика: історія, теорія, практика / Микола Дмитренко. – К.: Ред. часопису «Народознавство», 2001. – 576 с.
3. Гнатюк В.М. Вибрані статті про народну творчість. / Володимир Гнатюк. – К.: Наук. думка, 1966. – 246 с.
4. Грушевський М.С. Історія української літератури: У 6 т., 9 кн. / Михайло Грушевський. – Т. 1. – К.: Либідь, 1993. – 392 с.
5. Дей О.І. Сторінки з історії української фольклористики. / О. Дей. – К.: Наук. думка, 1975. – 270 с.

6. Франко І. Дві школи в фольклористиці / Іван Франко // Франко І. Твори: У 50 т. – Т. 29. – К.: Наук. думка, 1981. – С. 416–424.

Тема 1.2.

Практичне заняття №1

Уманщина як фольклорний регіон, його особливості.

Основні питання

1. З історії Уманщини. Поняття «етнічний регіон», «фольклорний район».
2. Особливості Уманщини як фольклорного регіону.
3. Географічне розміщення Уманщини та його вплив на розвиток фольклору.
4. Історичний розвиток Уманщини – надзвичайно важливий фактор становлення фольклорної традиції.
5. Мова – засіб, за допомогою якого твориться і функціонує усна народна творчість. Уманська говірка.

Студенти повинні знати

що таке «етнічний регіон», «фольклорний район»; особливості уманського фольклорного регіону; особливості географічного розміщення Уманщини та його вплив на розвиток усної народної словесності регіону; історичний розвиток Уманщини як важливий фактор становлення усної словесності регіону; особливості уманської говірки;

вміти

давати визначення етнічному регіону; визначати різницю між адміністративним районуванням та етнографічним, діалектологічним і фольклорним; пояснити особливості впливу географічного розміщення та історичного розвитку на стан фольклорної традиції регіону; окреслити особливості уманської говірки.

Література

1. Лановик М.Б., Лановик З.Б. Українська усна народна творчість: Підручник / Мар'яна Лановик, зоряна Лановик. – К.: Знання-Прес, 2006. – 591 с.

2. Дмитренко М. Українська фольклористика: історія, теорія, практика. / Микола Дмитренко. – К.: Ред. часопису «Народознавство», 2001. – 576 с.
3. Гнатюк В. М. Вибрані статті про народну творчість / Володимир Гнатюк. – К.: Наук. думка, 1966. – 246 с.
4. Грушевський М.С. Історія української літератури: У 6 т., 9 кн / Михайло Грушевський. – Т. 1. – К.: Либідь, 1993. – 392 с.
5. Дей О.І. Сторінки з історії української фольклористики / О. Дей. – К.: Наук. думка, 1975. – 270 с.
6. Франко І. Дві школи в фольклористиці / Іван Франко // Франко І. Твори: У 50 т. – Т. 29. – К.: Наук. думка, 1981. – С. 416–424.

Тема 1.3. – 1.4.

Практичне заняття №2

Фольклор Уманщини у дослідженнях учених ХІХ – ХХІ ст.

Основні питання

1. Активізація фольклорно-етнографічних досліджень у другій половині ХІХ – початку ХХ століття.
2. Фольклор та етнографія Уманщини на сторінках «Киевских губернских новостей» та «Киевских епархиальных ведомостей».
3. Хр. Ящуржинський – дослідник фольклору та етнографії Уманщини.
4. В. Доманицький – дослідник уманських колядоспівів.
5. Умань та Уманщина у дослідженнях О. Воропая, П. Демуцького, О. Діденко.
6. Фольклорні записи Н. Кучережко, І. Гурина, М. Мицика.
7. Дослідження фольклору Уманщини на сучасному етапі.

Студенти повинні

знати

особливості активізації фольклорно-етнографічних досліджень у другій половині ХІХ – початку ХХ століть; зміст статей про фольклор та етнографію Уманщини на сторінках «Киевских губернских новостей» та «Киевских епархиальных новостей»; що таке «етнічний регіон», «фольклорний район»; особливості уманського фольклорного району; особливості географічного розміщення Уманщини та його вплив на розвиток усної народної словесності регіону; історичний розвиток Уманщини як важливий фактор становлення усної

словесності регіону; особливості уманської говірки; дослідження фольклору Уманщини на сучасному етапі; причини занепаду фольклорної пам'яті регіону та шляхи до її відродження.

вміти

пояснити причини і наслідки активізації фольклорно-етнографічних досліджень у другій половині ХІХ – початку ХХ століть; зміст праць І.Прісовського, В.Ящуржинського, В.Ілляшевича та ін., вміщених у часописах «Киевские губернские новости», «Киевская старина» та «Киевские епархиальные новости»; пояснити, що таке «етнічний регіон», «фольклорний район»; означити особливості уманського фольклорного регіону; пояснити особливості географічного розміщення Уманщини та його вплив на розвиток усної народної словесності регіону; розповісти про історичний розвиток Уманщини як важливий фактор становлення усної словесності регіону; пояснити особливості уманської говірки: пояснити причини занепаду фольклорної пам'яті в регіоні та шляхи до її відродження.

Література

І

1. Лановик М.Б., Лановик З.Б. Українська усна народна творчість: Підручник / Мар'яна Лановик, Зоряна Лановик. – К.: Знання-Прес, 2006. – 591 с.
2. Дмитренко М. Українська фольклористика: історія, теорія, практика / Микола Дмитренко. – К.: Ред. часопису «Народознавство», 2001. – 576 с.
3. Гнатюк В.М. Вибрані статті про народну творчість / Володимир Гнатюк. – К.: Наук. думка, 1966. – 246 с.
4. Грушевський М.С. Історія української літератури: У 6 т., 9 кн. / Михайло Грушевський. – Т. 1. – К.: Либідь, 1993. – 392 с.
5. Дей О.І. Сторінки з історії української фольклористики / О. Дей. – К.: Наук. думка, 1975. – 270 с.
6. Павленко М. Хороший був дядько / Марина Павленко // Берегиня. – 2003. – № 3. – С. 3–14.

II

1. Брижко М. Весіле в містечку Дубовій, Уман. пов., в Київщині / Маркіял Брижко // Матеріали до української етнології. – 1919. – Т. 17–20. – С. 51–74.
2. Ганюченко З. Весіле в с. Гордашівці, Уман. пов. в Київщині / Захар Ганюченко // Матеріали до української етнології. – 1919. – Т. 19–20. – С. 34–51.
3. Доманицкий В. Современныя колядки и щедривки / Василь Доманицкий. – К., 1905. – 33 с.
4. Присовскій Ів. Способность к образованию Уманцев / Св. Иван Присовскій // Кіевские губернские ведомости. – 1854. – № 46. – С. 309–310.
5. Присовскій Ів. Быт Уманцев / Св. Иван Присовскій // Кіевские губернские ведомости. – 1854. – № 46. – С. 310–312.
6. Присовскій Ів. Этнографические заметки об Уманцах / Св. Иван Присовскій // Кіевские губернские ведомости. – 1854. – № 46. – С. 249–251.
7. Присовскій Ів. О преданиях Уманцев / Св. Иван Присовскій // Кіевские губернские ведомости. – 1854. – № 46. – С. 314–315.
8. Присовскій Ів. Заметка об исчезнувших прудах и озерах / Св. Иван Присовскій // Кіевские губернские ведомости. – 1854. – № 1. – С. 94–95.
9. Присовскій Ів. Интересное явление / Св. Иван Присовскій // Кіевские губернские ведомости. – 1856. – № 28. – С. 139.
10. Присовскій Ів. Вести из губернии / Св. Иван Присовскій // Кіевские губернские ведомости. – 1854. – № 19. – С. 123–124.
11. Присовскій Ів. Копенковатскія древности / Св. Иван Присовскій // Кіевские губернские ведомости. – 1855. – № 17. – С. 113–115.
12. Присовскій Ів. Чумак / Св. Иван Присовскій // Кіевские губернские ведомости. – 1856. – № 21. – С. 97–98.
13. Присовскій Ів. Чумак / Св. Иван Присовскій // Кіевские губернские ведомости. – 1856. – № 22. – С. 101–103.
14. Присовскій Ів. Чумак / Св. Иван Присовскій // Кіевские губернские ведомости. – 1856. – № 23. – С. 105–107.
15. Пр. П. .... ч. Село Талалаевка // Кіевские губернские ведомости. – 1854. – № 17. – С. 110 – 113.
16. Пр. П. .... ч. Село Талалаевка // Кіевские губернские ведомости. – 1854. – № 19. – С. 121–123.
17. Уманщина. Краєзнавчий збірник. – Умань: Видання уманської окр. ІНО. – 1927. – 208 с.
18. Ящуржинский В. Умань / В. Ящуржинський // Кіевские губернские ведомости. – 1854. – № 1. – С. 15–19.
19. Ящуржинский В. Еще известие из Умани / В. Ящуржинський // Кіевские губернские ведомости. – 1854. – № 19. – С. 124–125.

20. Ящуржинский Хр. Культ хлеба в малорусских колядках / Хрисанф Ящуржинский // Киевская старина. 1893. – № 12. – С. 408–416.
21. Ящуржинский Хр. Колядки религиозно-апокрифического содержания / Хрисанф Ящуржинский // Киевская старина. – 1895. – № 2. – С. 207–217.
22. Ящуржинский Хр. Униатская колядка / Хрисанф Ящуржинский // Киевская старина. – 1892. – № 1. – С. 144–145.
23. Ящуржинський Хр. Поезія Різдвяних свят / Хрисанф Ящуржинський // Сяйво. – 1913. – № 10–12. – С. 237–239
24. Ящуржинский Хр. Рождественская интермедия / Хрисанф Ящуржинский // Киевская старина. – 1898. – Т. 61–62. – С. 73–82;
25. Ящуржинский Хр. Заметка о купальском празднике в Уманском уезде / Хрисанф Ящуржинский // Киевская старина. – 1890. – Т. 81. – № 9. – С. 327–331;
26. Ящуржинский. Хр. Весенние хороводы игры и песни / Хрисанф Ящуржинский // Киевская старина. – 1889. – Т. XXV. – С. 622–626.
27. Ящуржинский Хр. Малорусские причитания над умершим / Хрисанф Ящуржинский // Киевская старина. – 1888. – Т. XX. – С. 11–16.
28. Ящуржинский Хр. Город Умань. Краткий исторический очерк. / Хрисанф Ящуржинский. – Умань, 1913. – 30 с.
29. Ящуржинский Хр. Поверья и обрядности родинь и крестинь / Хрисанф Ящуржинский // Киевская старина. – 1893. – Т. 40–43. – № 7. – С. 74–83.

Практичне заняття № 3

Тема 1.5. – 1.6.

Методика організації позакласної роботи з фольклору

Основні питання.

1. Завдання, зміст і принципи позакласної роботи з фольклору.
2. Основні напрямки позакласної роботи з фольклору.
3. Форми і методи організації позакласної роботи з фольклору.
4. Підготовка позакласних занять з фольклору.

Студенти повинні

знати

завдання, зміст і принципи позаурочної роботи з фольклору; основні напрямки позаурочної роботи з фольклору; форми і методи організації позакласної роботи з фольклору; методику підготовки позакласних занять з фольклору;

вміти

визначати завдання, зміст і принципи позакласної роботи з фольклору; володіти формами і методами організації позакласної роботи з фольклору; підготувати позакласні заняття з фольклору з учнями.

Література

1. Уроки з народознавства [Текст] : Навчально-методичний посібник / За ред. канд. філол. наук М. К. Дмитренко, Упоряд.: Г. К. Дмитренко, М. К. Дмитренко. – К.: Народознавство, 1995. – 224 с.
2. Скульський Р.П., Стельмахович М.Г. Методика викладання народознавства в школі. – Івано-Франківськ. – 1995. – 178 с.
3. Король О.В. Методика викладання українського народознавства в школі: Навчально-методичний посібник. / О. Король. – К.: ІЗМН. – 368 с.
4. Театр у школі: Кн. для вчителя. – К.: Рад. шк., 1990. – 155 с.

Змістовий модуль II

Тема 2.1.

Практичне заняття №4

Обрядова гра «Коза»

Основні питання

1. Народна драма «Коза», її варіанти.
2. Уманський варіант «Кози», записаний Хр. Ящуржинським.
3. Розподіл ролей.
4. Рольова гра за партитурою.
5. Проектування костюмів та масок.
6. Пісенний супровід.
7. Методика організації обрядодійства в школі.

Студенти повинні

Знати

ритуально-міфологічну основу народної драми «Коза», ареал її поширення на теренах України, історичної Уманщини; зміст перших записів «Кози» на Уманщині; особливості організації гри у дитячому колективі;

вміти

пояснити ритуально-міфологічну основу гри «Коза», ареал її поширення на теренах Уманщини; виготовити

маски до н/драми; організувати обряд водіння «Кози» з дитячою громадою.

Література

1. Волошин І. Джерела народного театру на Україні / І. Волошин. – К., 1960.
2. Лановик М.Б., Лановик З.Б. Українська усна народна творчість: Підручник / Мар'яна Лановик, Зоряна Лановик. – К.: Знання-Прес, 2006. – 591 с.
3. Баканурський А. Українська різдвяна гра „Коза” / А. Баканурський // НТЕ. – 1991. – №6. – С. 59–65.
4. Курочкін О. Українські новорічні обряди „Коза” і „Маланка” / Олександр Курочкін. – Опішне : Українське народознавство, 1995. – 392 с.
5. Ящуржинский Хр. Рождественская интермедия / Хрисанф Ящуржинский // Киевская старина. – 1898. – Т. 61–62. – С. 73–82.

Тема 2.2.

Практичне заняття №5 Обрядова гра «Маланка»

Основні питання

1. Народна драма «Маланка», її різновиди.
2. Парубоча «Маланка».
3. Дівоча «Маланка».
4. Розподіл ролей.
5. Рольова гра за партитурою.
6. Пісенний супровід.
7. Методика організації громади «маланкарів» у загальноосвітній школі.

Студенти повинні знати

ритуально-міфологічну основу народної гри-вистави «Маланка»; особливості дівочих та парубочих громад «маланкарів»; пісенний супровід гри; методику організації обряду в молодіжній громаді;

вміти

пояснити ритуально-міфологічну суть народної драми; окреслити завдання та особливості парубочих та дівочих громад «маланкарів»; організувати обряд «маланкування» серед молодіжної громади села.

Література

1. Лановик М.Б., Лановик З.Б. Українська усна народна творчість: Підручник / Мар'яна Лановик, Зоряна Лановик. – К.: Знання-Прес, 2006. – 591 с.
2. Гаврищук А. Подільська Маланка на Дністрі / А. Гаврищук // НТЕ. – 1995. – № 1. – С. 56–59.
3. Грушевський М.С. Історія української літератури: В 6 томах, 9 книгах. / Михайло Грушевський. – К., 1993. – Т. I. – С. 116–227.
4. Курочкін О. Буковинська новорічна „переберія” / Олександр Курочкін // НТЕ. – 1992. – №3. – С.25 – 33.
5. Волошин І. Джерела народного театру на Україні / І.Волошин. – К., 1960.
6. Курочкін О. Українські новорічні обряди „Коза” і „Маланка” / Олександр Курочкін. – Опішне: Українське народознавство, 1995. – 392 с.

Тема 2.3.

Практичне заняття №6

Вертепна драма

Основні питання

1. Будова українського вертепу. «Свята» та «народна» частини вертепу.
2. Розподіл ролей відповідно норм народної моралі та естетики.
3. Рольова гра за партитурою.
4. Проектування костюмів та масок, специфіка виготовлення «Зірки».
5. Методика організації вертепного дійства в школі.

Студенти повинні

знати

історію українського вертепу, його побутування на теренах історичної Уманщини; методика організації вертепного дійства з дітьми різновікових категорій;

вміти

пояснити історію виникнення вертепу та його побутування на історичній Уманщині; організувати дитячу громаду вертепників з метою вітання односельців з Різдвом Христовим.

Література

1. Лановик М. Б., Лановик З. Б. Українська усна народна творчість: Підручник / Мар'яна Лановик, Зоряна Лановик. – К.: Знання-Прес, 2006. – 591 с.
2. Грушевський М. С. Історія української літератури: В 6 томах, 9 книгах. / Михайло Грушевський. – К., 1993. – Т. I. – С. 116–227.
3. Федас Й. Український народний вертеп у дослідженнях ХІХ-ХХ ст. / Й. Федас. – К., 1987.
4. Краплич Р. Скільки століть волинському вертепу? / Р. Краплич // Берегиня. – 1995. – № 3–4. – С. 77–81.
5. Франко І. До історії українського вертепу ХVІІІ в. / Іван Франко // Франко І. Твори: У 50 т. – Т. 36. – К.: Наук. думка, 1980. – С. 170–375.
6. Франко І. Нові матеріали до історії українського вертепу / Іван Франко // Франко І. Твори: У 50 т. – Т. 38. – К.: Наук. думка, 1983. – С. 378–402.
7. Пилипчик Р. Дослідник українського вертепу Є.Марковський / Р. Пилипчик // Народна творчість та етнографія. – 1994. – № 1. – С. 16–25; № 2–3. – С. 17–27.
8. Шевчук В. Про Йосипа Обонкіна-Батю, українську вертепну драму та вертепне дійство / В. Шевчук // Шевчук В. Муза Роксоланська. Українська література ХVІ–ХVІІІ століть. У 2 кн. – Кн. 2. Розвинене бароко. Пізнє бароко. – К.: Либідь, 2005. – С. 561–578.

Практичне заняття № 7

Тема 2.4.

Новий рік або Василя

Основні питання

1. Обряд посівання, його регіональні особливості.
2. Обряд посівання у семіотичному контексті.
3. Читання текстів новорічних поздоровлень.
4. Другий Свят-Вечір. Щедрівки.
5. Обряд щедрування та його пісенний супровід.
6. Методика організації щедрування та посівання.

Студенти повинні

знати

ритуально-міфологічну основу обряду посівання, його семіотичний зміст;

пісенний та словесний супровід обряду посівання;
методику організації обряду посівання у дитячому
середовищі;

вміти

пояснити ритуально-міфологічну основу обряду посівання та участь у ній дітей; семіотичний зміст обряду посівання; вміти співати пісенний супровід та читати словесний супровід; організувати обряд посівання у дитячому колективі.

Література

I

1. Лановик М. Б., Лановик З. Б. Українська усна народна творчість: Підручник / Мар'яна Лановик, Зоряна Лановик. – К.: Знання-Прес, 2006. – 591 с.
2. Семенов О. Український фольклор: Навч. посіб. / Олена Семенов. – Глухів: РВВ ГДПУ, 2004. – 255 с.
3. Сивачук Н. П. Український дитячий фольклор: Підручник. / Наталія Сивачук. – К.: Деміур, 2003. – 288 с.

II

1. Бабишкін С. Д. Дитячий фольклор в історико-педагогічному аспекті / Бабишкін С. // Народна творчість та етнографія. – 1990. – № 1. – С. 58-64.
2. Воропай О. Звичаї нашого народу. Етнографічний нарис: У 2 кн. / Олекса Воропай. – К.: Оберіг, 1991. – Т. 1. – 450 с.; Т. 2 – 445 с.
3. Дей О. Добрим людям – щедра хвала / О. Дей // Український фольклор. Критичні матеріали. – К.: Вища шк., 1978. – С. 127–133.
4. Доманицький В. Современныя колядки и щедривки. / Василь Доманицький. – К., 1905. – 33 с.
5. Закувала зозуленька. Антологія української народної творчості. – К.: Веселка. 1989. – 606 с.
6. Килимник С. Український рік у народних звичаях в історичному освітленні: [У 3 кн., 6т.] / Степан Килимник. – Факс. вид. – К.: АТ «Обереги», 1994. – Кн. I, Т. 1: (Зимовий цикл); Т. 2 : (Весняний цикл). – 400 с.
7. Кібець Н. Зимовий цикл святкувань / Н. Кібець // Народна творчість та етнографія. – 1998. – № 1. – С. 55–60.
8. Нечуй-Левицький І. Світогляд українського народу (Ескіз української міфології) / Іван Нечуй-Левицький. – К.: АТ «Обереги», 1992. – 88 с.

9. Сосенко К. Культурно-історична постать Різдва і Щедрого вечора / Ксенофонт Сосенко. – Львів, 1928.

Практичне заняття №8

Тема 2.5.

Весняна обрядовість українців

Основні питання

1. Обряд зустрічі весни та його пісенний супровід..
2. Гри-веснянки.
3. Вербна неділя та фольклор, пов'язаний з нею.
4. Писанки та народні легенди про них.
5. Великдень та фольклор про нього.
6. Великодні народні забави. Великодні вірші.
7. Вшанування культу предків у контексті весняної календарної обрядовості українців:
  - А) Радуниця і проводи;
  - Б) Рахманський Великдень.

Студенти повинні

знати

ритуально-міфологічну основу обряду зустрічі весни; словесний супровід обряду зустрічі весни, вербної неділі, світлої седмиці; великодні вірші; легенди, пов'язані з культом предків у змісті весняної обрядовості;

вміти

пояснити ритуально-міфологічну основу обряду зустрічі весни; читати словесний супровід обряду; співати веснянки; читати великодні вірші; розповідати легенди, пов'язані з Великоднем; вшановувати культ предків відповідно народної традиції та звичаєвості Уманщини.

Література

1. Лановик М. Б., Лановик З. Б. Українська усна народна творчість: Підручник / Мар'яна Лановик. Зорянна Лановик. – К.: Знання-Прес, 2006. – 591 с.
2. Воропай О. Звичаї нашого народу. Етнографічний нарис: У 2 кн. / Олекса Воропай. – К.: Оберіг, 1991. – Т. 1. – 450 с.; Т. 2 – 445 с.

3. Закувала зозуленька. Антологія української народної творчості. – К.: Веселка. 1989. – 606 с.
4. Килимник С. Український рік у народних звичаях в історичному освітленні: [У 3 кн., 6т.] / Степан Килимник. – Факс. вид. – К.: АТ «Обереги», 1994. – Кн. I, Т. 1: (Зимовий цикл); Т. 2: (Весняний цикл). – 400 с.
5. Семеног О. Український фольклор: Навч. посіб / Олена Семеног. – Глухів: РВВ ГДПУ, 2004. – 255 с.
6. Сивачук Н. П. Український дитячий фольклор: Підручник / Наталія Сивачук. – К.: Деміур, 2003. – 288 с.
7. Ящуржинский. Хр. Весенние хороводы игры и песни / Хрисанф Ящуржинський // Киевская старина. – 1889. – Т. XXV. – С. 622–626.

Практичне заняття №9

Тема 2.6.

Літня обрядовість українців

Основні питання

1. Зелене Свято на Уманщині та фольклор, що його супроводжує.
2. Клечальна субота та клечальна неділя у семіотичному контексті.
3. Трійця. Культ предків. Християнський зміст свята.
4. Пісенний супровід свята Івана Купала на Уманщині.
5. Легенди, перекази та повір'я, пов'язані зі святом Івана Купала, що побутують на Уманщині.
6. Свято Івана Купала у етнолінгвістичному контексті.
7. Методика організації святкування Купала.

Студенти повинні

знати

ритуально-міфологічну основу Зелених Свят та їх значення у житті українського народу; семантичний зміст клечальної суботи та неділі; вшанування культу предків у контексті християнської трійці; пісенний супровід свята Купала: регіональний вимір; легенди, перекази та повір'я, пов'язані зі святом Купала, що побутують на Уманщині;

вміти

пояснити ритуально-міфологічну основу Зелених Свят, їх значення у житті українського народу; семантичний зміст клечальної суботи та неділі; розповісти про традиції

вшанування культу предків у контексті Зелених Свят на Уманщині; розповідати легенди, перекази, пов'язані з купальським святом, що побутують на Уманщині.

Література

I

1. Лановик М.Б., Лановик З.Б. Українська усна народна творчість: Підручник / Мар'яна Лановик, Зоряна Лановик. – К.: Знання-Прес, 2006. – 591с.
2. Семенов О. Український фольклор: Навч. посіб / Олена Семенов. – Глухів: РВВ ГДПУ, 2004. – 255с.
3. Сивачук Н.П. Купальська обрядовість Уманщини / Наталія Сивачук. – Умань.: Алмі, 2008. – 128с.
4. Закувала зозуленька. Антологія української народної творчості. – К.: Веселка. 1989. – 606 с.

II

1. Воропай О. Звичаї нашого народу. Етнографічний нарис: У 2 кн / Олекса Воропай. – К.: Оберіг, 1991. – Т.1. – 450 с.; Т.2 – 445 с.
2. Гаврилук Е. Еротичні імплікації рослинної символіки в українській календарній обрядовості / Елеонора Гаврилук // Студії з інтегральної культурології. 2. Ритуал (Спецвипуск «Народознавчих зошитів»). – 1999. – С. 28–60.
3. Гримич М. Зелені свята / Марина Гримич // Родовід. – 1993. – № 5. – С. 21–29.
4. Давидюк В. Календарне божество в системі вірувань культу предків. Русальний міф // Віктор Давидюк. Первісна міфологія українського фольклору. – Луцьк: Вежа, 1997. – С. 141–179.
5. Дей О. Поезія життєвого буяння // Український фольклор: Критичні матеріали. – К., 1978. – С. 139–146.
6. Килимник Степан. Український рік у народних звичаях в історичному освітленні: [У 3 кн., 6т.]. – Факс. вид. – К.: АТ «Обереги», 1994. Кн. I, Т. 1: (Зимовий цикл); Т. 2: (Весняний цикл). – 400 с.
7. Кісь О. Дівчина-русалка: зваба безодні (імпліцитний код) / Оксана Кісь // Студії з інтегральної культурології. 1. Танатос. (Спецвипуск «Народознавчих зошитів»). – 1996. – С. 105–112.
8. Климець Ю. Д. Купальська обрядовість на Україні. – К. – Наук. думка. – 1990. – 180 с.
9. Кузь В.Г, Сивачук Н.П. Українські народні дитячі ігри. – К.: Наук. світ, 2003. – 32с.

10. Маєрчик М. Орнітоморфні уявлення про душу / Марія Маєрчик // Студії з інтегральної культурології. 1. Танатос. (Спецвипуск «Народознавчих зошитів»). – 1996. – С. 101–102.
11. Міндер Тетяна. Весняно-обрядові пісні Полісся: оказіонально-акціональний аспект / Тетяна Міндер // НТЕ. – 2006. – №5.
12. Потебня А. А. О купальських огнях и сродных с ними представлениях. / Олександр Потебня. – Х., 1914.
13. Рибоков Б. А. Языческие обряды и празднества XI – XIII веков / Борис Рибоков // Рыбаков Б.А. Язычество древней Руси. М.: Наука, 1988. – С. 657 – 753.
14. Скуратівський В.Т. Русалії / Василь Скуратівський. – К.: Довіра, 1996. – С.608 – 615.
15. Українка Леся. Купала на Волині / Леся Українка // Зібр. Творів: У 12 т. – К., 1977. – Т.9. – С.9 – 29.
16. Фружинська О. „Кривий танець” як одна з найархаїчніших гаївок / Олеся Фружинська // Народознавчі зошити. – 1999. – №3.
17. Чебанюк О. Релікти архаїчних вірувань і ритуалів у деяких дівочих весняних іграх / Олена Чебанюк. // НТЕ. – 1997. – №4. – С. 54 – 61.
18. Ящуржинский Хр. Заметка о купальском празднике в Уманском уезде / Хрисанф Ящуржинський // Киевская старина. – 1890. – Т. 81. – № 9. – С. 327–331.

Практичне заняття №10

Тема 2.7.

Осінь обрядовість українців

Основні питання

1. Осінь у контексті міфологем.
2. Свято Маковія на Уманщині.
3. Свято Спаса на Уманщині.
4. Жнива. Жнивні пісні.
5. Обряд «Спасова борода» та пісні, що його супроводжують.
6. Методика організації свята врожаю в школі.

Студенти повинні

знати

ритуально-міфологічну основу осінньої обрядовості українців; особливості святкування жнив на Уманщині; словесний та пісенний супровід жнив на Уманщині; традиційні обряди ініціації у контексті жнив, що побутують на Уманщині; методику організації свята врожаю в школі;

вміти

пояснити ритуально-міфологічну основу осінньої обрядовості українців у регіональному вимірі; співати жнивні пісні Уманщини; організовувати свято врожаю у школі; використовувати виховний потенціал осінньої обрядовості українців у класній та позакласній роботі.

Література

I.

1. Лановик М. Б., Лановик З. Б. Українська усна народна творчість: Підручник. / Зоряна Лановик, Маряна Лановик. – К.: Знання-Прес, 2006. – 591 с.
2. Семенов О. Український фольклор: Навч. посіб. / Олена Семенов. – Глухів: РВВ ГДПУ, 2004. – 255 с.
3. Закувала зозуленька. Антологія української народної творчості. – К.: Веселка. 1989. – 606 с.

II.

1. Воропай О. Звичаї нашого народу. Етнографічний нарис: У 2 кн. / Олекса Воропай. – К.: Оберіг, 1991. – Т. 1. – 450 с.; Т. 2 – 445 с.
2. Виноградська Г. Обжинковий вінок в контексті традиційної обрядовості українців на сучасному етапі: генеза символу / Галина Виноградська // Народознавчі зошити. – 2001. – №3. – С.499 – 502.
3. Грушевський М. С. Словесність часів нового розселення і пізніших / Михайло Грушевський // Грушевський М. С. Історія української літератури: В 6 т., 9 кн., Т.1. – К.:Либідь, 1993. – С. 220–224.
4. Горинь Г. Концепти „земля” і „праця” у системі духовних вартостей і життєвих настанов українського селянина / Ганна Горинь // Народознавчі зошити. – 2004 – № 5–6. – С. 683–688.
5. Килимник С. Український рік у народних звичаях в історичному освітленні: [У 3 кн., 6т.]. / Степан Килимник. – Факс. Вид. – К.: АТ «Обереги», 1994. Кн.І, т.1: (Зимовий цикл); т.2: (Весняний цикл). – 400с.
6. Копержинський Кость. Обряди збору урожаю у слов'янських народів у найдавнішу добу розвитку/ Кость Копержинський // Первісне громадянство. – 1926. – Вип.1–3. – С. 36–75.
7. Круть Ю. З. «Хліборобська обрядова поезія слов'ян»// Український фольклор: Критичні матеріали. Навч. посібник для філол. ф-тів унів та пед. ін-ів. / Ю. Круть. – К.: Вища шк. Голов. вид-во, 1978. – С. 146–148.
8. Кутельмах К. „Спасова борода”: магія чи реальність? / Корнелій Кутельмах // Народознавчі зошити. – 1996. – № 2. – С. 118–125.

9. Павлюк С. Синкретизм обрядово-звичаєвих традицій: процес християнізації / Степан Павлюк // Народознавчі зошити. – 1995. – №5. – С.265 – 267.
10. Скуратівський В.Т. Русалії / Василь Скуратівський. – К.: Довіра, 1996. – С.608 – 615.
11. Скуратівський В. Святвечір / Василь Скуратівський. – К.: «Перлина», 1994. – К. II. – С. 17–47.
12. Сокіл Г. Царинні пісні в контексті ритуалу обходу полів / Галина Сокіл // Народознавчі зошити. – 2000. – № 3. – С. 535–541.
13. Сумцов М. Хлеб в обрядах и песнях / Микола Сумцов // Сумцов Н. Ф. Символика славянских обрядов: Избранные труды. – М.: «Восточная література» РАН, 1996. – С. 158–247.
14. Фрэзер Дж. Дж. Золотая ветвь: исследование магии и религии. – М., 1984. – 703 с.

Практичне заняття №11

Тема 2.8.

Драматизовані календарно-обрядові дійства Форми функціонування молодіжних громад

Основні питання

1. М. Грушевський про архаїчні соціальні угруповання.
2. «Вулиця», «вечорниці», «посвітки», «досвітки» на Уманщині, їх словесний та пісенний супровід.
3. Обряди ініціації парубочих та дівочих громад: регіональний вимір.
4. Фольклорний супровід форм функціонування молодіжних громад
5. Методика організації традиційного народного молодіжного дозвілля.

Студенти повинні знати

дослідження вчених про архаїчні соціальні угруповання; дослідження фольклористів та етнографів про «вулицю», «вечорниці», «посвітки», «досвітки» на Уманщині, їх словесний та пісенний супровід; традиційні обряди ініціації парубочих та дівочих громад на Уманщині; методику організації українських вечорниць у школі;

вміти

розповідати про дослідження вчених, у яких порушується проблема організації дозвілля молоді; пояснити специфіку

різних форм традиційного дозвілля сільської молоді; співати українські народні пісні, що супроводжували традиційне дозвілля молоді; організувати молодіжні вечорниці.

Література

I

1. Лановик М.Б., Лановик З.Б. Українська усна народна творчість: Підручник. / Маряна Лановик, Зоряна Лановик. – К.: Знання-Прес, 2006. – 591 с.

II

2. Балушок В.Г. Обряди ініціації українців та давніх слов'ян / Василь Балушок. – Львів – Нью-Йорк: В-во М.П. Коць, 1998. – 216с.
3. Воропай О. Звичаї нашого народу. Етнографічний нарис: У 2 кн. / Олекса Воропай. – К.: Оберіг, 1991. – Т.1. – 450 с.; Т.2 – 445 с.
4. Килимник С. Український рік у народних звичаях в історичному освітленні: [У 3 кн., 6т.]. / Степан Килимник. – Факс. вид. – К.: АТ «Обереги», 1994. Кн. II, Т. 3: (Весняний цикл); Т. 2: (Літній цикл). – 528 с.
5. Кісь Оксана. Українська молодь у дзеркалі гендерних відмінностей / Оксана Кісь // Київський міський семінар з гендерної лінгвістики. www.calvaria.org/press.
6. Скуратівський В. Т. Русалії / Василь Скуратівський. – К.: Довіра, 1996. – С. 608–615.
7. Сумцов Н.К. Парубоцькі братства / Николай Сумцов // Киевская старина. – 1890. – № 10. – С.18–21.
8. Сумцов Н.К. Досветки и посиделки / Николай Сумцов. – К., 1886.

Практичне заняття № 12

Тема 3.1.

Родинно-обрядовий фольклор

Весільний обряд

Основні питання

1. Уманське весілля, його особливості та морально-етичний зміст.
2. Весільні пісні Уманщини.
3. Весільні танці Уманщини.
4. Весільна атрибутика Уманщини.
5. Методика організації українського весілля.

Студенти повинні

знати

особливості уманського весілля, його етапи; весільні пісні; суть і призначення весільної атрибутики; методику організації весілля на Уманщині;

вміти

пояснити історію весільної обрядовості Уманщини, її основні етапи; співати весільні пісні, виголошувати весільні здравиці; організувати весілля відповідно традицій регіону.

Література

I

1. Лановик М.Б., Лановик З.Б. Українська усна народна творчість: Підручник. / Маряна Лановик, Зоряна Лановик. – К.: Знання-Прес, 2006. – 591 с.

II

2. Балущок В. Г. Обряди ініціації українців та давніх слов'ян. / Василь Балущок. – Львів–Нью-Йорк: В-во М.П. Коць, 1998. – 216 с.
3. Брижко М. Весіля в містечку Дубовій Уманського повіту в Київщині / Маркил Брижко // Матеріали до української етнології. Львів, 1919. – Т. XIX–XX. – С.51–74.
4. Ганюченко З. Весіля в с. Гордашівці Уманського повіту в Київщині / Захар Ганюченко // Матеріали до української етнології. Львів, 1919. – Т. XIX–XX. – С. 35–51.
5. Записи весільної обрядовості Уманщини у фондах н/д лабораторії «Етнологія Черкаського краю». УДПУ ім. П.Г.Тичини.
6. Здоровега Н.І. Нариси народної весільної обрядовості на Україні / Н. Здоровега. – К.: Наук. думка, 1974. – 159 с.
7. Зінчук С. Орадівське весілля / Станіслав Зінчук. – К.: Толока, 2002. – 47с.
8. Николайчик Ф. Новые свадебные малорусские песни в общем ходе свадебного действия / Ф. Николайчик // Киевская старина. – 1883. – Т.5. – №1–2. – С.367–400.
9. Охримович В. Значение малорусских свадебных обрядов и песен в истории эволюции семьи / В. Охримович // Этнографическое обозрение. – 1891. – № 4. – С.45–105.
- 10.Потебня А. А.Переправа через воду как представление брака / Александр Потебня // А.А.Потебня. Слово и миф. – М.: «Правда», 1989. – С.553–566.

11. Сивачук Н. П. Уманське весілля / Наталія Сивачук. – Умань.: Алмі, 2007. – 200с.
12. Стрижевский И. Свадьба в деревне / И. Стрижевский // Киевская старина. – 1896. – Т. 52. – № 1–3. – С. 289–308.
13. Сумцов Н. Ф. Религиозно-мифическое значение малорусской свадьбы / Николай Сумцов // Киевская старина. – 1885. – Т. XI. – № 1–3. – С. 417–436.
14. Сумцов Н. Ф. К вопросу о влиянии греческого и римского свадебного ритуала на малорусскую свадьбу / Николай Сумцов // Киевская старина. – 1886. – Т. 14. – С. 17–40.
15. Сумцов Н. Ф. Малорусская свадебная терминология / Николай Сумцов // Киевская старина. – 1889. – № 10–12.
16. Чумарна М. Весілля // З початку світу/ Марія Чумарна. – Львів: Приватна авторська школа Марії Чумарної, 1996. – С. 256.
17. Шубравська Марія. Українська весільна пісня і дійсність / Марія Шубравська // Весільні пісні. – К.: Наук. думка, 1988. – С. 7–22.
18. Щербань С. Весілля у селі Краснопілка на Уманщині // Українська родина: Родинний і громадський побут / С. Щербань. – К.: Видавництво імені Олени Теліги, 200. – С. 176 – 201.
19. Ящуржинський Хр. Лирические малорусские песни, преимущественно свадебные / Хрисанф Ящуржинський. – Варшава, 1880. – 127с.
20. Ящуржинский Хр. Свадьба малорусская как религиозная драма / Хрисанф Яуринський // Киевская старина. – 1896. – № 10 – 12. – С. 234 – 273.

Практичне заняття №13

Тема 3.2.

Родинно-обрядовий фольклор

Народна обрядовість, пов'язана народженням дитини

Основні питання

1. Народна родильна обрядовість Уманщини, її основні етапи та регіональні особливості.
2. Пісенний та словесний супровід родильної обрядовості Уманщини.
3. Світоглядні уявлення українців про ім'я дитини.
4. Інститут кумівства та його морально-етичний зміст.
5. Поезія пестування Уманщини.

Студенти повинні

знати

особливості родин та хрестин на Уманщині, їх пісенний та словесний супровід; значення та функції інституту кумівства, його морально-етичний зміст; поезію пестування Уманщини;

вміти

пояснити регіональні та локальні особливості обрядів родин та хрестин на Уманщині; виголошувати віншівки на честь новонародженого, його батьків, кумів; співати народні пісні, приурочені до обряду родин та хрестин; співати колискові пісні та забавлянь; пояснити значення інституту кумівства у духовному житті родини.

Література

I

1. Лановик М.Б., Лановик З.Б. Українська усна народна творчість: Підручник. / Мар'яна Лановик, Зоряна Лановик. – К.: Знання-Прес, 2006. – 591 с.

II

1. Борисенко В. Традиції і життєдіяльність етносу. На матеріалах святково-обрядової культури українців / В. Борисенко. – К., 2000.
2. Гаврилюк Н. Народження дитини / Н. Гаврилюк // Українська родина і громадський побут. – К.: Видавництво імені Олени Теліги, 2000. – С.69–81.
3. Гаврилюк Н. Картографирование явлений духовной культуры (по материалам родильной обрядности украинцев) / Н. Гаврилюк. – К., 1981.
4. Гайова Є. Дитина в обрядах і звичаях на Мукачівщині // Українська родина і громадський побут / Є.Гайова. – К.: Видавництво імені Олени Теліги, 2000. –С. 92 -96.
5. Горян Г. Родинна обрядовість українців (народини) Г. Горян // Українська мова і література. – 2002. - № 23 – 24. – С. 14 – 17.
6. Грушевський М. Дитина в звичаях і віруваннях українського народу / Михайло Грушевський // Матеріали до україно-руської етнології. – Львів, 1906. – Т. 8.
7. Дерлиця М. Селянські діти. Етнографічний нарис / М. Дерлиця // Етнографічний збірник НТШ. – Т. 5. – 1898. – 121 с.
8. Кись О. Материнство и детство в украинской традиции: деконструкция мифа / Оксана Кись // Социальная история. Ежегодник, 2003. – С.156 – 172.

9. Кондратюк О. В. Інститут спорідненості у традиційному українському суспільстві другої половини ХІХ – початку ХХ століття: Автореф. дис... канд. іст. наук. – К., 2008. – 17с
10. Кон И.С. Материнство и отцовство: историко-этнографическая перспектива / И. Кон. – М.: Наука, 1988. – 237с.
11. Кравець О. Сімейний побут і звичаї українського народу / О. Кравець. – К., 1966.
12. Крамар Р. Родильні та хрестильні звичаї на Півдні Волині / Р. Крамар // Українська родина і громадський побут. – К.: Видавництво імені Олени Теліги, 2000. – С. 83 – 88.
13. Куліш П.О. Виховання дітей / П. Куліш // Маловідомі першоджерела української педагогіки (друга половина ХІХ – ХХ ст.): Хрестоматія. – К.: Наук. світ, 2003. – С.48 – 50.
14. Лепкий Б. Деякі вірування про дитину / Б. Лепкий // Зоря. – 1886. - № 15 – 16. – 269с.
15. Логвин В. Родильна обрядовість українців: минуле та сучасне / Логвин В. // Родовід. – 1994. – № 7. – С. 38–43.
16. Лорка Гарсія Федеріко. Колискові пісні / Федеріко Гарсія Лорка // Думки про мистецтво. – К., 1975. – 191 с.
17. Онищук А. З народного життя Гуцулів: Родини і хрестини, та дитина до шостого року життя / А. Онищук // Матеріали до україно-руської етнології. – Львів, 1912. – Т. 15.
18. Сумцов Н. К. К истории развития народом понятий о нравственном значении кумівства / Николай Сумцов // Киевская старина. – 1889. – № 10. – С. 18–21.
19. Сумцов Н. О славянских народных воззрениях на новорожденного рибенка / Николай Сумцов // ЖМНП. – 1880. – Т. 142, ноябрь.
20. Супруненко В. Народини / В. Супруненко. – Запоріжжя, 1993. – 76 с.
21. Цубенко В. Родильні обряди мешканців Києво-Подільського військового поселення кавалерії / Валерія Цубенко // Народознавчі зошити. – 2008. – № 1–2. – С. 58–62.
22. Чмелик Р. Мала українська селянська сім'я другої половини ХІХ – ХХ ст.: (Структурна функція) / Роман Чмелик. – Львів: Інститут народознавства НАН України, 1999. – 144 с.
23. Чубинський П.П. Мудрість віків (Українське народознавство у творчій спадщині П.Чубинського): У 2-х кн.. Кн. 2. / Павло Чубинський – К.: Мистецтво, 1995. – 224 с.
24. Шекерик-Доників П. Родини та хрестини на Гуцульщині / П. Шекерик-Доників // Матеріали до україно-руської етнології. – Львів, 1918. – Т.18.
25. Ящуржинский Хр. Поверья и обрядность родинь и крестинь / Хрисанф Ящуржинский // Киевская старина. – 1893. – Т. XLII. – С. 75–83.

Лабораторні заняття

Тема 2.1.

Лабораторне заняття № 1

Виготовлення атрибутики до народного вертепу.

Основні питання

1. Методика виготовлення вертепної скриньки.
2. Методика виготовлення ляльок до вертепної скриньки.
3. Методика виготовлення костюмів до «живого» вертепу.

Тема 2.1.

Лабораторне заняття №2

Виготовлення атрибутики до народного вертепу. «Зірка».

1. Проектування вертепної «зірки».
2. Виготовлення вертепної «зірки».

Тема 2.3.

Лабораторне заняття №3

Виготовлення атрибутики до народної драми «Маланка».

Основні питання

1. Виготовлення костюмів до обрядодійства «Маланка».
2. Виготовлення масок.

Тема 2.2.

Лабораторне заняття №4

Виготовлення атрибутики до народної драми «Коза»

Основні питання

1. Проектування костюмів до обрядодійства «Коза».
2. Виготовлення масок до народної драми «Коза»

Тема 2.1.- 2.4.

Лабораторне заняття №5

Виготовлення «дідуха».

Основні питання

1. Проектування «Дідуха» на папері.
2. Технологія виготовлення «дідуха»

Тема 2.1. – 2.4.
Лабораторне заняття №6
Виготовлення «Павука».
Основні питання

1. Проектування «павука».
2. Технологія виготовлення «павука»

Тема 2.5.
Лабораторне заняття №7
Виготовлення атрибутики до обряду зустрічі весни
1. Виготовлення жайворонків з тіста.

Тема 2.6.
Лабораторне заняття №8
Виготовлення атрибутики до купальської обрядовості.
Основні питання
1. Проектування атрибутики до купальської обрядовості.
2. Виготовлення атрибутики до купальського світа.

Тема 4.3.
Лабораторне заняття №9
Виготовлення дитячої народної ляльки.
Основні питання
1. Проектування народної ляльки-мотанки до казкового театру.
2. Виготовлення атрибутики до лялькового театру казки.

Тема 3.1.
Лабораторне заняття №10
Виготовлення весільної атрибутики
Основні питання
1. Проектування весільного гільця
2. Виготовлення весільного гільця.

Модуль I								Модуль II	Підс. Контроль	Сума
ЗМ 1		ЗМ2		ЗМ3		ЗМ4		10	6	100
Пр..	Лаб.	Пр.	Лаб.	Пр.	Лаб.	Пр.	Лаб			
1.1.		2.1.	1	3.1.	1	4.1.	1			
1.2.		2.2.	2	3.2.	2	4.2.	2			
1.3.		2.3.	3			4.3.	3			
1.4.		2.4.	4			4.4.	4			
1.5.		2.5.								
1.6.		2.6								
		2.7.								
		2.8.								
12		48		8		16				

A	відмінно	90 – 100%
B	дуже добре	82 – 89%
C	добре	75 – 81%
D	задовільно	67 – 74%
E	задовільно (достатньо)	60 – 66%
FX	Незадовільно з можливістю повторного складання	35 – 59%
F	Незадовільно з обов'язковим повторним курсом	1 – 34%

Матеріали до самостійної роботи

Фольклористика – наука про фольклор

Вважалася частиною етнографії, сегментом літературознавства і музикознавства, ланкою історії мистецтва, допоміжною дисципліною антропології, соціології, соціальної психології, етнології. Джерелом фольклористики є естетика давнього світу; перші спроби досліджень фольклору з'являються за доби Ренесансу. Поступово накопичується досвід збирання жанрів народної творчості, але науковий інтерес до них, започаткований у XVII ст. у працях Дж. Віко та Й.-Г.Гердера, поглиблений у творчості романтиків, які заснували міфологічну школу. У XIX – XX ст. фольклористика набула концептуального вигляду на підставі здобутків різних теорій (міграційна, зустрічних течій на ін.), шкіл (історична,

антропологічна, де обстоювалися положення самозародження сюжетів, психологічна, фінська), концепцій (психоаналізу, аналітичної психології, структуралізму). Значну роль у формуванні фольклористики відіграли чеські будителі, польські (О.Кольберг, З.Доленга-Ходаковський, Ж.Паулі, В.Залеський, Я.Чечота та ін.), російські (О.Востоков, П.Кириєвський, О.Веселовський, Ф.Буслаєв, О.Афанасьєв, О.Міллер, О.Піпін та ін.), білоруські (А.Рипінський, Я.Тишкевич, П.Шпилевський та ін.), серболужицькі (Я.Смолер), південнослов'янські (Я.Копітар, В.Караджич, С.Враз, В.Апрілов, І.Богоров, П.Славейков, та ін.) науковці. Їх досвід поглиблювали П.Богатирьов, Б.Грінченко, К.Квітка, В.Жирмунський, В.Пропп, Ю.Соколов, та ін. Основи української фольклористики закладені на сторінках «Украинского вестника», «Украинского альманаха», «Украинского журнала», в наукових студіях М.Цертелева, М.Максимовича, І.Срезневського, Л.Боровиковського, К.Сементовського, Д.Зубрицького, П.Лукашевича, З.Доленги-Ходаковського, представників «руської трійці», В.Пассека, М.Костомарова, А.Метлинського, П.Куліша, О.Марковича, А.Свидницького та ін.. Відоме зібрання фольклорних текстів здійснив Т.Шевченко, перебуваючи в Україні у 1843 – 1844, 1845 – 1847, 1859 р.р. Визначальними для розвитку фольклористики стали діяльність петербурзького Російського географічного товариства з Південноросійським відділом у Києві, спеціальна періодика на зразок «Живой старины», «Этнографических обозрений», фольклористичні дослідження у Київському, Харківському, Одеському університетах, при редакціях часописів «Основа», «Киевская старина», у багатьох губернських статистичних комітетах, різних археографічних, історико-філологічних товариствах, де розвивались ідеї міфологічної, антропологічної, історичної, міграційних сюжетів шкіл. Дослідники, крім уснопоетичної творчості, цікавилися особливостями народної драми, музики, хореографії. Концептуальне бачення фольклористики окреслене у працях П.Чубинського, М.Номиса, В.Антоновича, Т.Рильського, М.Драгоманова, І.Рудченка, І.Нечуя-Левицького, М.Лисенка, О.Потебні, І.Манжури, Б.Грінченка, І.Франка, Ф.Колесси, В.Гнатюка, Д.Яворницького, М.Сумцова, Хв.Вовка,

М.Грушевського, Я.Новицького та ін. Значна роль в осмисленні фольклористики належить Етнографічній комісії Наукового товариства імені Тараса Шевченка у Львові, Українському науковому товариству у Києві (з 1907), Етнографічній комісії ВУАН (1920 – 1923). З'явилися фундаментальні праці К.Квітки, А.Лободи, М.Грінченко, О.Білецького, В.Гнатюка, Ф.Колесси, М.Возняка, в яких висвітлена різноманітність української народної творчості, з'ясовано її властивості. Центром розвитку національної фольклористики став Інститут українського фольклору АН УРСР (1936 – 1940), реорганізований в Інститут мистецтвознавства, фольклору та етнографії (з 1944), згодом очолений академіком М.Рильським (нині – Інститут мистецтвознавства, фольклору та етнології ім. М.Рильського НАН України). Його виданням були «Український фольклор» (1937 – 1939), «Народна творчість» (1939 – 1941), «Народна творчість та етнографія» (з 1957). Українські дослідники О.Дей, І.Березовський, С.Грица, П.Лінтур, М.Пазяк, Н.Шумада, Г.Сухобрус, В.Бойко, О.Таланчук, Л.Дунаєвська, В.Качкан, В.Давидюк вивчали різні аспекти національної і слов'янської фольклористики. Крім того, в даний час діють кафедри фольклористики при вищих школах, як-от очолювана Лідією Дунаєвською кафедра Інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Уманщина як фольклорний регіон Географічне положення та кліматичні умови Уманщини

Умань знаходиться на межі південно-західного лісостепу, на основних шляхах, що сполучають такі важливі центри, як Київ, Одесу, Кіровоград, Дніпропетровськ, Черкаси, Вінниця, Житомир. Це сприяло тому, що наше місто мало важливе економічне значення для України в минулому.

Центральна частина міста розташована на невеличкому підвищенні вододілу рік Уманки і Кам'янки. На правому березі річки Уманки та лівому березі Кам'янки розкинулися передмістя – Івангородське, Звенигородське, Лиса Гора. Нова Умань, Софіївська Слобідка.

Хвилястий ерозійний рельєф, дві річки з системою ставків і їх мальовничі береги, вихід гранітів по руслах рік, а

також велика кількість плодкових насаджень і декоративних дерев, відомий парк «Софіївка», розташований на річці Кам'янці створюють дуже красиві краєвиди мальовничого міста-саду. Рельєф міста Умані, як і всього району, досить різноманітний і складний. Про що свідчить різна висота над рівнем моря в межах району (від 180 до 265 м.). Так, наприклад, на полях села Іванівки найбільша висота над рівнем моря – 269, 3м., А в Умані, на території метеорологічної станції, що міститься з південної частини міста, особливо там, де зливаються річки Уманка і Кам'янка, мають ще нижче місцеположення.

Клімат Умані – помірно-континентальний, характерний для лісостепу.

Умань і околиці розташовані на досить високому місці Волино-Подільської височини. Місцевість сучасного Уманського району була поза межами останнього льодовика, тому льодовикові відклади в Умані відсутні.

Основними породами, з яких складається геологічне нашарування поверхні землі району, є:

- найстаріші кристалічні глибинні породи – граніти і гнейси, утворені вулканізмом ще за архейської ери;
- верхньотретинні породи, що складаються з пісків Полтавського ярусу;
- четвертинні відклади світло-палевого і шоколадного кольору карбонатних лесів;
- алювіально-делювіальні відклади наймолодшого віку.

Граніти залягають на глибині 20 – 40 і навіть більше метрів.

В руслах Уманки, Кам'янки, Ревухи, по ярах і балках їх нерідко можна зустріти на поверхні. Вони часто створюють красиві краєвиди скель, іноді висотою до 10 – 30 метрів.

Ґрунти являють собою продукт як природно-історичних, так і соціальних факторів. В Уманському районі, зокрема, в околицях міста, найбільш поширені комплекси сірих опідзолених ґрунтів і підзолених чорноземів. Наявність таких ґрунтів свідчить про те, що в цій місцевості в попередні століття було значно більше лісів, ніж тепер.

Ріки Уманщини (Кам'янка, Уманка) належать до системи Південного Бугу. Ці річки з'єднуються містом і впадають у річку Ятрань, що протікає на віддалі 15 км. від Умані з південного боку.

Крім річки Уманки з 17 притоками, в межах Уманського району протікає ще річка Ревуха (Бабанка) з 10 притоками. Ці річки створюють досить складну географічну сітку. Всю територію Уманського району можна розділити на 6 водозаборів, а саме:

1. Рогатка – Іванівка – Краснопілка – Старі Бабани.
2. Берестівець – Пугачівка.
3. Кочубіївка – Родниківка – Умань – Гереженівка.
4. Верхнячка – Городецьке.
5. Полянецьке – Кочержинці.
6. Умань – Собківка.

Згадані водозабори мають ще 15 другорядних шляхів потоків води. Всі річки течуть повільно і при штучному створенні на них гребель утворюють невеликого розміру ставки. Наприклад, Уманка на території міста має Осташівський ставок з площею водної поверхні – 70 га та в Городецькому – 43 га.

Сильно порізана річками, численними балками і ярами поверхня обумовлює швидкий стік атмосферних вод, отже, значна їх частина виходить за межі району.

В минулому сучасна територія Уманського району була значно більш заліснена і являла собою справжній лісостеп. Про це свідчать сірі і темносірі опідзолені ґрунти, що їх знаходимо зараз майже на всіх околицях міста. Лісо-деревна рослинність району – це дубові гаї та чорний ліс з мішаних широколистих порід. Дуб звичайний займає до 57, 1% площі, граб – 26, 4%, ясен – 13, 1, а решту – такі породи як липа, берест, акація, береза, дика яблуня і груша та ін. Серед чагарників більше всього поширені ліщина, жимолость, а на узліссі – терен і інші.

Характерно, що хвойні породи (сосна, ялина) зустрічаються досить рідко. Серед трав'янистих рослин лісової флори зустрічається багато лікарських (конвалія, валеріана, папороть і інші).

Диких тварин у межах Уманського району небагато, але ще можна зустріти лисів, диких кіз, зайців, кротів, куниць, ласок, ховрахів, їжаків, польових мишей та інших гризунів. Навіть

зрідка можна побачити єнотовидну собаку. Значно більше було цих тварин у лісах і степах, що оточували місто. У заповіднику «Софіївка» в 1924 році зустрічалися навіть барсуки.

Значно багатші наше місто і район на птахів. Їх нараховують більше 200 видів. На початку ХХ століття їх нараховували в Умані до 300 видів.

Постійно живуть у межах міста такі корисні птахи, як сови, що знищують мишей; дятли, які харчуються короїдом. Корисними птахами є снігурі, синиці, шпаки, сірі ворони і інші. Сезонно в околицях міста, в скверах і парках живуть такі птахи які нищать шкідників, а саме: зозуля – гусінь; синички – яєчка різних шкідників; граки – личинки хруща; ластівки – комах. В парках садах, лісах Уманщини є солов'ї, галки, дикі гуси, качки.

У висновку можна сказати, що територія Умані і її околиць, як і весь район, мають не тільки багату природу, яка створювалась геологічними віками, але мальовничий ландшафт, що відрізняє Умань від інших міст нашого краю.

Історична довідка про Умань та Уманщину

Найперша сторінка історії міста губиться в глибині віків світової цивілізації і поки що не прочитана...

Як свідчать результати археологічних досліджень, на території сучасного міста та його околиць виявлено залишки поселень пізнього палеоліту, трипільської культури, доби бронзи, черняхівської культури та періоду Київської Русі... Поблизу Умані є кургани скіфського часу... У XII ст. всю Уманщину заповнили монголо-татарські орди, а в XIV ст.. вона, як і більшість українських земель, перейшла під зверхність Литовсько-Руської держави. Наприкінці XVI ст. Уманщина зазнала польської колонізації. 1609 року спільна комісія сейму Речі Посполитої описала так звану „пустиню” Умань і ці землі згодом були названі Уманщиною та подаровані польським урядом у володіння польському магнату Валенті Олександрові Калиновському.. Назва міста очевидно походить від назви річки Уманки, яка вперше згадується у Супрасльському літописі 1497 року.

Сама назва Умань у відомих нам досі документах зустрічається в 1616 році. У XVII ст. місто стало форпостом у

боротьбі з татарами. Був створений Уманський Козацький полк – один з найбільших, що налічував близько 3000 козаків і займав східну частину нинішніх Черкаської, Кіровоградської та південну частину Вінницької областей, саме він уписав багато героїчних сторінок в історію визвольної боротьби українського народу.

У 1670-1674 роках Умань була резиденцією правобережного гетьмана Михайла Ханенка, тобто тимчасовою столицею правобережної України. В 1768 році Умань стала центром антифеодального та національно-визвольного повстання під назвою Коліївщина.

В 1793 році за другим поділом Польщі, правобережна Україна була приєднана до Російської Імперії. Умань також стала частиною Російської держави, повітовим містом Київської губернії.

Від 1796 року почалося будівництво шедевр садово-паркового мистецтва парку „Софіївка”. Автором і керівником будівництва був польський інженер Людовик Метцель.

У 1839 році Умань стала центром військових поселень. У цей час почалася забудова аристократичної частини міста, яка була добре впорядкована, мала бруківку.

На початку ХХ ст. наше місто було одним з великих осередків по збуту сільськогосподарської продукції.

Місто Умань називали одним з культурних провінційних центрів напередодні І Світової війни. В місті діяло 22 учбових заклади: 3 гімназії, 5 середніх училищ, з них 2 комерційні: землеробства і садівництва, будівельно-технічне та духовне.

Важким випробуванням для жителів міста стала Велика Вітчизняна війна. Уманська оборонна операція була однією з трагічних сторінок початкового періоду війни. Тисячі військовополонених були замучені в концтаборі «Уманська яма». Фашисти розстріляли 12 тисяч жителів міста, декілька тисяч вивезли на примусові роботи до Німеччини. Місто зазнало значних руйнувань.

Умань чи не найбагатша на історико-культурну спадщину в нашому регіоні. Близько 20% всіх пам'яток архітектури Черкаської області зосереджено в нашому місті. Лише дендропарк «Софіївка» зібрав під своєю назвою 101 пам'ятку історії і культури, що занесені до державного реєстру

національного культурного надбання. Сучасна «Софіївка» — це не тільки пам'ятка садово-паркової архітектури, а й науково-культурний центр.

Небагато міст України можуть похвалитися тим, що у них збереглась ратуша – символ місцевого самоврядування. Є і менш яскраві, але важливі пам'ятки, що характерні лише для нашого міста: монастир Василіанів, заснований графом Потоцьким як учбовий заклад у 1764 році, Костьол Успіня Богородиці, ансамбль пам'яток архітектури центральної частини міста, який налічує 99 споруд і будинків, 33 з яких перебувають на державному обліку.

Регіональність фольклорної традиції

Традиційно-побутова культура Уманщини – це складний комплекс надбань духовної і матеріальної діяльності краян упродовж віків, до якого належать звичаї, обряди, вірування, світоглядні і побутово-правові установки, моделі поведінки, моральні норми, усна словесність.

Вчені вважають, що в українській фольклористиці регіональне вивчення усної народної творчості найвиразніше виявляється в практиці місцевих збирачів, виданні збірників фольклорних записів з окремих регіонів і місцевостей, у проведенні регіональних експедицій, групуванні архівних зібрань фольклорних матеріалів.¹

Багато зробили для справи дослідження регіонального фольклору П.Чубинський, І.Франко, В.Гнатюк, В.Шухевич, А.Кримський, Б.Грінченко, Ф.Колесса, Д.Яворницький, О.Роздольський, К.Квітка та ін.

Велика увага приділялася етнолокальним вивченням окремих регіонів у працях Наукового товариства імені Шевченка.

Сьогодні спостерігаємо активізацію процесу фіксації фольклорних надбань у різних місцевостях України. Вже визначилися серйозними напрацюваннями регіональні осередки

---

¹ Кирчів Р. Із фольклорних регіонів України. – Львів, 2002. – С.19.

таких досліджень у Глухові, Дніпропетровську, Донецьку, Львові, Луцьку, Івано-Франківську, Вінниці, Умані, Черкасах.

Разом з цим на фольклористичній карті України є чимало необстежених районів, мало праць, присвячених локальним фольклорним традиціям. Мало застосовується географічно-картографічна методика дослідження.

Ще у 20-х роках ХХ століття обговорювалася проблема застосування методики географічного вивчення та картографування фольклору як складової традиційно-побутової культури.

Регіональна (локальна) особливість фольклорної традиції передбачає з'ясування реальної структури фольклору досліджуваної місцевості. Жанри і жанрово-тематичні групи складають функціонуючу в даній місцевості усну народну словесність. Важливо визначити на стільки ці складові є традиційними і автохтонними для даної місцевості.

Емпірично-інформаційний рівень дослідження фольклору обмежується даними спостережень дослідника та матеріалу, зібраного його попередниками і сучасними науковцями.

Порівняльно-історичний і типологічний рівень методики дослідження передбачає простеження активності, розвинутості жанрово-тематичних підрозділів регіональної (локальної) фольклорної традиції, збереженість у ній архаїчних пластів, вплив новаційних процесів.

Вчені застерігають, по-перше, від надмірної «генералізації факту на місцевому рівні, бездоказовості локалізації, тобто прив'язки до певного місця чи поширення на більший терен».² По-друге, необхідно уберегтися від «надто широкого погляду, екстраполяції регіональних чи локальних фактів на інтеррегіональний чи інтеретнічний простір без достатнього попереднього в'яснення їх ближчого контексту, внутрішньої співвідносності».³

Обидві тенденції набули поширення в науці. Так, наприклад, за радянського часу надавалася перевага висвітленню інтернаціональних елементів у культурі, а

---

² Кирчів Р.Ф. Із фольклорних регіонів України. – Львів, 2002. – С.17

³ Кирчів Р.Ф. Із фольклорних регіонів України. – Львів, 2002. – С. 17

нівелювалися національні. Про локальні особливості мова взагалі не велася.

Р.Ф. Кирчів вважає, що застосування порівняльно-історичного і типологічного методів при етнолокальних дослідженнях українського фольклору будуть продуктивними за умов дотримання простої логічної послідовності, а саме:

– співвідношення досліджуваних регіональних чи локальних реалій в міжрегіональному та загальноукраїнському контекстах;

– простеження спільностей, паралелей і аналогій на східнослов'янському, загальнослов'янському та інших рівнях.⁴

Лише за таких умов можна говорити про жанрово-тематичну морфологію фольклорної традиції певного регіону, з'ясувати збереженість давніх верств фольклору на жанрово-структурному, змістовому, поетичному рівнях; прослідкувати розвинутість і функціональну пріоритетність певних жанрів і тематичних циклів, домінування окремих форм, сюжетів; пов'язаність усної народної творчості з місцевою історією, побутовою традицією, довкіллям; осмислення новаційних процесів.

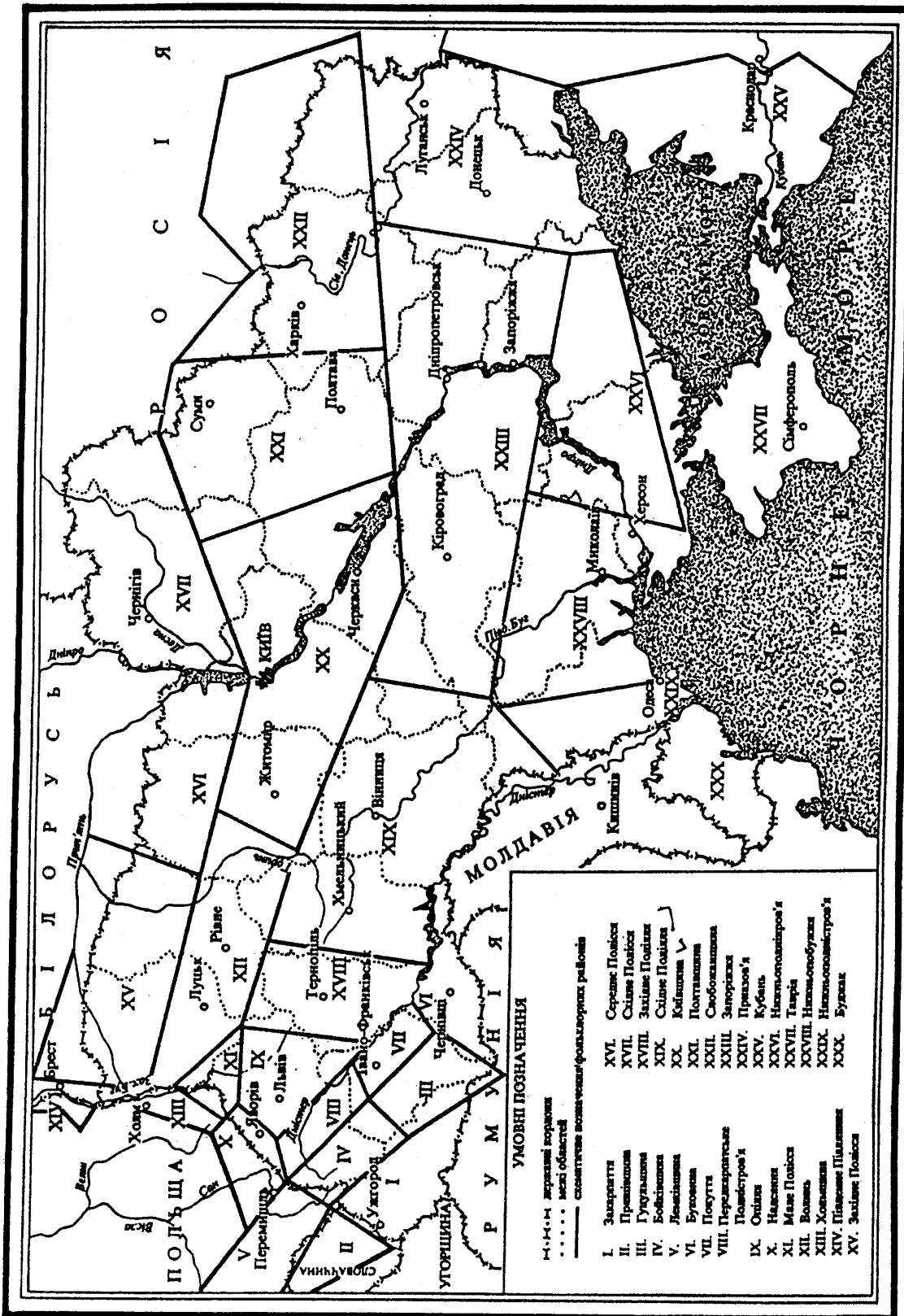
Таке уважне спостереження дасть можливість визначити просторові контури і параметри певної регіональної фольклорної традиції, її основні реалії та специфіку.

Важливо дослідити часову регламентацію позаобрядової приуроченості виконання певних фольклорних творів у різних місцевостях, питому вагу пісенного, танцювального, оповідного та паремійного фольклору у побуті, вихованні.

У фольклористичному дослідженні істотну роль грає етнографічна та краєзнавча інформація .

---

⁴ Кирчів Р.Ф. Із фольклорних регіонів України. – Львів, 2002. – С. 19

Карта-схема фольклорних районів України

Б.Путілов застерігав від погоні за текстами, від культу числа записів і закликав до накопичення свідчень, висловлювань, роздумів та поведінки виконавців у традиційному середовищі. Текст не повинен бути абстрагований від культурно-побутового та історичного контексту.

Українська усна народна словесність – це важлива складова традиційно-побутової культури, вона пов'язана з народною музикою, обрядами, звичаями, віруваннями.

Р.Кирчів вважає, що у справі районування українського фольклору необхідно враховувати «хронологічний аспект матеріалу», тобто застосовувати історичний підхід. В свою чергу такий підхід до проблеми вимагає охоплення всієї етнічної території України. Вчений пропонує схему (за його словами «дуже умовну») картографічного окреслення районів українського фольклору. Словник назв районів українського фольклору, на його думку, виглядає так: Закарпаття, Пряшівщина, Гуцульщина, Бойківщина, Лемківщина, Буковина, Покуття, Передкарпатське Подністров'я, Опілля, Надсяння, Мале Полісся, Волинь, Західне Полісся, Середнє Полісся, Східне Полісся, Холмщина, Підляшшя, Західне Поділля, Східне Поділля, Київщина, Полтавщина, Слобожанщина, Запоріжжя, Приазов'я, Кубань, Нижньодніпров'я, Таврія, Нижньопобужжя, Нижньодністров'я і Буджак.

Вчений поділяє Поділля на Східне і Західне, їх територія збігається з локалізацією подільських говорів.

Як бачимо, на карті-схемі фольклорних районів України, укладеної професором Р.Кирчівим, Уманщина належить східно-подільського фольклорного району, оскільки її територія збігається з локалізацією подільських говорів.

Оскільки фольклорні явища змінні в часі і просторі, то структура їх територіальної регіоналізації та локалізації рухлива, спостерігається тенденція до стирання, розмивання місцевої специфіки.

Карта-схема Р.Кирчіва повинна викликати на місцях зацікавлення і бажання перевірити її достовірність. Цілком природно, що схематично накреслені контури фольклорних районів повинні коригуватися фольклорними фактами, удосконалюватимуться новими дослідженнями. Таким чином

проблема регіональності (локальності) української фольклорної традиції та відображення її на карто-схемах наберуть «переконливішої предметності та фактично аргументованої реальної окресленості».

Стара Умань. Військовий собор. Початок ХХ ст.

Стара Умань. Початок XX ст..

Стара Умань. Вулиця Миколаївська.

Стара Умань. Вулиця Садова. Початок XX ст..

Стара Умань. Міський сквер і театр.

Стара Умань. Початок XX ст.

Стара Умань. Ярмарок. Початок XX ст.

Беркос М.А. Вулиця в Умані.

Література

1. Горохівський П. І. Трипільська культура на землях Уманщини : історичний нарис / П. І. Горохівський. – Умань: Софія, 2007. – 160 с.
2. Священко З. В. Історія Уманщини (з найдавніших часів до середини XVII ст. : монографія / З. В. Священко. – Черкаси : Видавець Чабаненко Ю. А., 2006. – 228 с.
3. Відейко М. Ю. Трипільські протоміста: історія досліджень / М. Ю. Відейко; НАН України, Інститут археології. – К.: Академперіодика, 2002. – 144 с.:
4. Боровой С. Я. До хронології історії гайдамаччини / С. Я. Боровой // Український історичний журнал. – 1968. – № 9. – С. 117.
5. Гуржій І. О. Визначна подія в історії українського народу : (до 200-річчя Коліївщини) / І. О. Гуржій, В. М. Кулаковський // Український історичний журнал. – 1968. – № 7. – С. 58 – 66.
6. Григорій Юхимович Храбан – археолог, історик України та краєзнавець Уманщини : (105-та річниця з дня народження Г. Ю. Храбана). – Умань : Софія. – 2007. – 69 с.

**Фольклор Уманщини у дослідженнях учених середини ХІХ
– початку ХХІ століття**

**Ящуржинський Хрисанф Петрович
(19. 03. 1852 – 1923)**

Народився 19 березня 1852 року в с. Молодецьке Уманського повіту на Київщині. Дослідник фольклору та етнографії Уманщини. Навчався у Київському та Варшавському університетах на філологічному факультеті. У 1884 році працював викладачем Кушниківського дівочого університету у Керчі; 1886 – у чоловічій гімназії М. Симферополя. Педагогічну діяльність поєднував з науковою: писав статті, реферати, організував археологічний гурток для своїх учнів. Після 1893 року працював викладачем Одеського інституту шляхетних

дівчат, а від 1904 року обіймав посаду учителя російської словесності в Одеському інституті імені імператора Миколи I жіночої гімназії.

У 1911 році повертається до рідного села Молодецького, займається збиранням фольклорного та етнографічного матеріалів, стає співробітником «Київської старовини». Хрисанф Петрович входив до одеської «Просвіти», був постійним представником Історико-філологічного товариства на XI – XIX археологічних з'їздах у Києві, Харкові, Катеринославі, Чернігові. Разом з О.І. Маркевичем виступив автором «Програми етнографічних досліджень в районі Новоросії, Бесарабії, Криму». Вчений у 1880 році належав до Одеської Громади, був дійсним членом Новоросійського історико-філологічного товариства. Хрисанф Петрович Ящуржинський вважається одним із засновників Уманського краєзнавчого музею, якому й заповів свою бібліотеку.

Помер Хрисанф Петрович Ящуржинський 1923 р., поховано його у рідному селі Молодецькому.

Основні праці вченого

1. Ящуржинский Хр. Малорусские причитання над умершими. Гадания на Андрея Первозванного (30 ноября) / Хрисанф Ящуржинский // Киевская старина. – 1888. – № 1–3. – С.11 – 164; № 11. – С.77–81.
2. Ящуржинский Хр. Приношение в церковь и дары служителям церкви / Хрисанф Ящуржинский // Киевская старина. – 1889. – №1. – С. 184–186.
3. Ящуржинский Хр. Весенние хороводы, игры и песни // Киевская старина – 1889. – № 4–6. – С. 621–626.
4. Ящуржинский Хр. Народный праздник св. мучеников Маккавеев/ Хрисанф Ящуржинский // Киевская старина. – 1889. – № 8. – С. 524–527.
5. Ящуржинский Хр. Заметки о купальском празднике в Уманском уезде/ Хрисанф Ящуржинский // Киевская старина. – 1889. – № 8. – С. 524–527.
6. Ящуржинский Хр. Колядки // Киевская старина. – 1890. – № 12. – С. 517–521.
7. Ящуржинский Хр. Остатки языческих обрядов, сохранившихся в малорусском погребении/ Хрисанф Ящуржинский // Киевская старина. – 1890. – №1. – С. 130–132.
8. Ящуржинский Хр. О превращениях в малорусских сказках/ Хрисанф Ящуржинский // Киевская старина. – 1891 – №3. – С.445 – 462; №4. – С.82–96.
9. Ящуржинский Хр. Униатская колядка/ Хрисанф Ящуржинский // Киевская старина. – 1892. – № 1. – С. 144–145.

10. Ящуржинский Хр. Народные пасни про мужей-пьяниц/ Хрисанф Ящуржинский // Киевская старина. – 1892. – № 3. – С. 492–494.

11. Ящуржинский Хр. Поверья и обрядности родин и крестин/ Хрисанф Ящуржинский // Киевская старина. 1893. – № 7. – С. 74–83.

12. Ящуржинский Хр. Культ хлеба в малорусских колядках/ Хрисанф Ящуржинский // Киевская старина. – 1893. – № 12. – С. 408–416.

13. Ящуржинский Хр. Колядки религиозно-апокрифического содержания/ Хрисанф Ящуржинский // Киевская старина. – 1895 – № 2. – С. 207–217.

14. Ящуржинский Хр. Свадьба малорусская как религиозно-бытовая драма/ Хрисанф Ящуржинский // Киевская старина. – 1896. – № 11. – С. 234–273.

15. Ящуржинский Хр. Рождественская интермедия / Хрисанф Ящуржинский // Киевская старина. – 1898. – № 10. – С. 73 – 82.

Про вченого

16. Павленко Марина. «Хороший був дядько...» / Хрисанф Ящуржинский // Берегиня. – 2003. – №3. – С. 3–14.

**Доманицький Василь Миколайович
(1877 – 1910)**

Доманицький Василь Миколайович (псевдонім – Василь Вітер) – філолог, історик, етнограф, літературознавець, політичний і громадський діяч.

Народився у 1877 році у с. Колодистому Уманського повіту у родині священика.

Закінчив історико-філологічний факультет Київського університету. Був учнем В. Антоновича. Під час революції 1905 – 1907 років був членом «Товариства українських поступовців», проводив агітаційну роботу серед селян. Брав участь у створенні видавництва «Вік», співробітничав у редакціях таких видань: «Киевская старина», «Літературно-науковий вісник», «Нова громада», «Діло», «Записки Наукового товариства ім. Т. Шевченка». Також учений редагував газету «Рідна справа», яка була органом української фракції у 2-й Державній думі.

Василь Миколайович був одним із організаторів споживчої кооперації у Київській губернії. У Колодистому Доманицький організував першу кооперативну крамницю, а згодом такі з'явилися по всій околиці. Крамниця та позиково-зберігальне товариство мали оборот у сотні тисяч рублів. Було встановлено прямі контакти з фабриками та заводами, організували безпосередньо продаж за кордон сільськогосподарської продукції. За два роки кооператори збудували селянський Народний дім. Доманицького любили, йому довіряли, планували обрати його до Думи. Ця популярність насторожила владу, за ним було встановлено нагляд поліції.

Йому було присуджено заслання у Вологодську губернію. В цей час загострюється давня хвороба і він змушений не чекати вироку суду, а спасати своє життя, тому їде лікуватися за кордон: спочатку до м. Закопане (Польща), а згодом до Франції, у м. Аркашон, де й помирає. Поховали вченого у с. Колодистому (нині Тальнівський район).

Майже половина наукового спадку В. Доманицького стосується фольклору та етнографії, а саме: «Сучасна народна творчість» (1900), «Сільська сатира-пісня про Квашу» (1902), «Кобзарі та лірники Київської губернії в 1903 році» (дані про 289 народних співців), «Балада про Бондарівну та пана Каньовського» (1905), «Сучасні колядки та щедрівки» (1905), «Цивільний шлюб та шлюбна розлука на Україні» (1906),

«Народна медицина в Рівненському повіті на Волині» (1905) та ін.

В. Доманицький – редактор «Історії України-Руси» М. Аркаса та першого повного видання «Кобзаря» Т. Шевченка. С. Єфремов писав про вченого: «Коли б Доманицький нічого більше не зробив був, то вже оця одна праця над «Кобзарем» повинна б забезпечити йому вічну пам'ять на Україні».

Основні праці вченого

1. Доманицький В. Современныя колядки и щедривки / Василь Доманицький. К., 1905. – 33 с.
2. Доманицький В. З наукової спадщини. Статті, реценції, огляди, бібліографія. У двох книгах / Василь Доманицький. – Черкаси: Видавець Чабаненко Ю. – 2010.

Про вченого

1. Єфремов С. Василь Доманицький біографічна згадка / С. Єфремов // Чистому серцем. Пам'яті Василя Доманицького. Перевид. Володимира Мовчана. Ідея перевид., впоряд., редагування Володимира Поліщука. – Черкаси: Видавець Ю. Чабаненко, 2010.
2. Качкан В. «Понад рівнем буденщини...» (Штрихи до життєпису Василя Доманицького) // Володимир Качкан. Хай святиться ім'я твоє. Студії з історії української літератури ХІХ – ХХ ст. – Книга друга. – Коломия: Вік, 1996.
3. О раскопках, производимых В.Н. Доманицким у с. Глубочка Уманского у. Киевской г. // Киевская Старина : Ежемес. ист. журналъ. – К.: Тип. Имп. Ун-та св. Владиміра Акц. о-ва Н. Т. Корчакъ-Новицкаго, 1900. – Т. LXXI. - №10. – Октябрь. – Отд. 2. - С.60.
4. О раскопках, производимых В.Н. Доманицким на поле, близь с. Колодистаго, Звенигородскаго у. // Киевская Старина : Ежемес. ист. журналъ. – К.: Тип. Имп. Ун-та св. Владиміра Акц. о-ва Н. Т. Корчакъ-Новицкаго, 1901. – Т. LXVI. - №9. – Сентябрь. – Отд. 2. - С.135-136.
5. О раскопках, производимых В.Н. Доманицким близь с. Кривое-Колѣно, Уманского уезда // Киевская Старина : Ежемес. ист. журналъ. – К.: Тип. Имп. Ун-та св. Владиміра Акц. о-ва Н. Т. Корчакъ-Новицкаго, 1901. – Т. LXVI. - №9. – Сентябрь. – Отд. 2. - С.135.
6. Лист Петра Стебницького Євгену Чикаленку від 31 серпня 1910 р. // Інститут рукопису Національної бібліотеки України ім. Вернадського. – Ф.44. – №728.
7. Мицик В. Дослідник і редактор “Кобзаря”: 19 березня виповнилося 125 років з дня народження українського літератора, ученого Василя

Миколайовича Доманицького / Вадим Мицик // Слово Просвіти. – 2002. – № 12. – 22-28 березня. – С. 12

8. Невтомний робітник на рідній ниві: Василь Миколайович Доманицький (до 100-річчя від часу смерті) [Текст]: наук.-допом.бібліогр. покажч. / уклад.: Л.Т.Демченко, Н.В.Адешелідзе. – Черкаси: Чабаненко Ю.А., 2010. – 60 с.

9. Хоменко В. Чистий серцем. Василь Доманицький в архівних документах / Володимир Хоменко // Колос Тальнівщини. – 10 червня 2010 р. – С. 6.

Діденко Ольга Петрівна
(1916 – 2010)

Ольга Петрівна Діденко народилася 5 липня 1916 року в м. Умані. Після закінчення педагогічних курсів у рідному місті (1932 р.) вчителювала у селах Уманського та Христинівського районів. У 1934 році продовжила освіту і вступила до Уманського інституту народної освіти на факультет української мови та літератури, який згодом було переведено до м. Миколаєва і приєднано до місцевого ІНО. Отож Ольга Петрівна закінчила Миколаївський інститут народної освіти і одержала фах учителя-філолога. Працювала на Донеччині, викладала українську мову та літературу до початку війни.

О. П. Діденко (крайня праворуч) у студентські роки. 1930-ті р.р.

О. П. Діденко під час археологічних розвідок у с. Синиця на Уманщині з В. А. Стефановичем (ліворуч) та археологом В. В. Кропоткіним (праворуч). Середина 1960-х р.р.

Від 1941 по 1944 р.р. брала активну участь у рухові опору, була членом підпільної групи Романцака. Після війни (1944 – 1960 р.р.) працювала вчителькою української мови та літератури на Уманщині, Львівщині, Вінниччині.

Захоплення фольклором, етнографією та історією змусило змінити фах: Ольга Петрівна стає співробітником краєзнавчого музею м. Умані, екскурсоводом. Разом із В.А. Стефановичем працює над «Археологічними пам'ятками України» (1968 – 1975р.р.). особливий інтерес у дослідниці викликали настінні розписи та віконниці історичної Уманщини.

Окремо слід сказати про дослідження нею фольклору нашого краю. В архіві науково-дослідної лабораторії «Етнологія Черкаського краю» УДПУ імені Тичини зберігаються записи весільних, колискових, колядкових, щедрувальних та інших пісень, здійснених О.П. Діденко у нашому регіоні упродовж життя. Ольга Петрівна брала участь (як співробітник музею) у так званих «рятівних розкопках», а саме: скіфського могильника (1963) та Уманського городища (1967).

О. П. Діденко, О. В. Білецька під час археологічних розвідок у Христинівському р-ні. 1986 р.

1968 року активно займалася експозицією, що присвячена 200-річчю Коліївщини.

У 1969 році О.П. Діденко на запрошення керівництва Жашківського району розпочала роботу по створенню місцевого краєзнавчого музею, розробила мережу музейних кімнат та кутків з урахуванням специфіки кожного села району, однак ця справа на той час не була реалізована повною мірою з певних причин.

О. П. Діденко в українському національному вбранні біля криниці у с. Якимівка на Вінниччині. Початок 1960-х р.р.

Від 1974 по 1993 рік Ольга Петрівна працювала науковим співробітником Черкаської обласної археологічної інспекції. В цей період вона підготувала матеріали до «Зводу пам'яток історії та культури», здійснила низку розвідок у західних районах Черкаської області, на новобудовах.

*Діденко О. П. на археологічних розкопках у с. Дзензелівка
Маньківського р-ну Черкаської обл.*

1992 року О.П. Діденко було нагороджено премією імені В.Стефановича Черкаським обласним управлінням Товариства охорони пам'яток історії та культури, а 23 грудня 1997 р. їй було удостоєно премії імені Вікентія Хвойки за охорону пам'яток археології.

Померла Ольга Петрівна Діденко 21 травня 2010 року в м. Умані.

Основні праці вченої

1. Стефанович В. А., Діденко О. П. Археологічні пам'ятки Уманщини: У 2-х т. / Василь Стефанович, Ольга Діденко. – Т.1. – Умань, 1968. – 307 с.
2. Стефанович В. А., Діденко О. П. Археологічні пам'ятки Уманщини: У 2-х т. / Василь Стефанович, Ольга Діденко. – Т.2. – Умань, 1975. – 89 с.
3. Діденко О. П. Уманщина на картах Г. Боплана / Ольга Діденко // Іст.-геогр. вивч. природ. та соц.-екон. процесів на Україні: Зб. наук. пр.. – К.: Наук. думка, 1988. – С. 84–89.

**Біляшівський Микола Федотович
(1867 – 1926)**

Микола Федотович Біляшівський народився 12 жовтня 1867 року в м. Умані в родині священика. Одержав високу освіту: паралельно закінчив юридичний факультет Київського університету Святого Володимира (1890), Новоросійський університет в Одесі (1891) і природничий факультет

Московського університету (1892 – 1893). Присвятив своє життя дослідженню археологічних пам'яток на теренах України

від кам'яного віку до раннього середньовіччя. В архівах Москви та Варшави виявив багато матеріалів з історії України.

У 1895 році барон Ф. Штейнгель запросив Миколу Федотовича для організації музею в містечку Городок (нині село Рівненської області). Вчений розробив структуру музею, експозиції, склав інструкції, програми досліджень. З метою поповнення фондів він обстежив чимало населених пунктів Волині, Полісся, познайомився з приватними архівами, бібліотеками, давніми описами сіл та містечок, купував експонати, а також записував місцевий фольклор. На основі таких досліджень ученим було укладено українсько-російський словник волинських говірок. Особливо плідними були 1899 та 1900 роки. Зібраний матеріал Микола Федотович публікував на сторінках часописів «Киевская старина» та «Архив летописей Юго-Западной России».

У 1906 році Миколу Федотовича було обрано депутатом Державної Думи Росії. Тут він виступив з ініціативою створення «Українського клубу». 1910 року М.Ф. Біляшівський стає одним із засновників Київського товариства охорони пам'яток старовини. У 1917 році його було призначено комісаром з охорони пам'яток Київської губернії.

М.Ф. Біляшівський став автором проекту першого закону України про охорону пам'яток історії, культури та мистецтва (1918), а також програми створення національних та регіональних музеїв. Микола Біляшівський – один із засновників і перший директор Київського художньо-промислового музею (1902 – 1923).

Микола Федотович був почесним академіком І Української академії мистецтв (1918), дійсним членом Української академії наук (1919). Він автор понад 300 наукових праць і публікацій.

Помер Микола Федотович Біляшівський 21 квітня 1926 р. у м. Києві. Похований у Каневі на Княжій горі (відповідно заповіту).

*Меморіальний будинок М.Ф.Біляшівського на території
Канівського природничого заповідника*

Архів ученого зберігається в Інституті рукописів Національної бібліотеки України ім. В.І. Вернадського. У Рівненському державному інституті культури щорічно присуджується премія імені академіка М. Біляшівського молодим дослідникам за вагомі результати у науково-творчих студіях.

У 1983 році на вшпнування пам'яті вченого у м. Рівному по вул. Драгоманова, 11, де у свій час він зупинявся, встановлено меморіальну дошку.

Впевнено можна сказати, що прийде час, коли на батьківщині видатного вченого, в Умані, буде належно вшановано його ім'я.

Меморіальна дошка М.Ф.Біляшівського на приміщенні музею природи Канівського природничого заповідника

Основні праці вченого

1. Беляшевский Н. Ф. Монетные кладі Киевской губернии / Николай Беляшевский. – К., 1889.
2. Беляшевский Н.Ф. Раскопки на Княжей горе в 1892 г. / Николай Беляшевский // Киевская старина. – 1893. – Т.XLI. – С. 134 – 146.
3. Біляшівський М. Дещо про українську орнаментику / Микола Біляшівський // Сяйво, 1913. - №3.
4. Біляшівський М.Ф. Розшуки на місці стоянки неолітичної доби біля могили Т.Шевченка / Микола Біляшівський // Коротке звітлення ВУАК за археологічні досліді року 1925. – К., 1926. – С. 94 – 95.

Про вченого

1. Курінний П. Академік Микола Біляшівський // Петро Курінний. Трипільська культура в Україні. В. I. – К., 1926р.
2. Академік М.Ф. Біляшівський у науковому, культурному та громадському житті України (кінецьXIX – перша чверть XX ст.). – Автореф. дис...канд.. іст. Наук: 07. 00. 01/ Л.В. Дідух; Нац. Ун.-т «Києво-Моги́л. акад.». – К., 2005. – 17с.

Стефанович Василь Автономович
(1887 – 1984)

Стефанович Василь Автономович – рхеолог, красзнавець, музейний діяч. Народився 25 квітня 1887 р. у с. Вечірки Полтавської губернії у родині священика. З дитинства виявляв нахил до археології: навіть створив дома невеличкий музей, у якому навіть були кістки мамонта, віднайдені ним самостійно. Закінчив економічний факультет Київського комерційного

інституту. За дорученням Київського товариства охорони пам'яток історії та старовини ще у період навчання проводив розкопки фундаменту Батиєвих (Софійських) воріт у Києві (1913 р.), які були виявлені на спуску Володимирівської вулиці на Подолі. Вчений також брав участь на розкопках слов'янських могил у Проневському лісі. У період навчання в університеті Василь Автономович досліджував також археологічні пам'ятки Полтавщини.

Від 1918р. по 1948 р. працював податковим інспектором у 2-й податковій дільниці Уманського повіту. Від 1918 року брав активну участь у заснуванні та розбудові Уманського краєзнавчого музею, фонди якого він відновив після втрат, завданих війною. Вчений систематизував весь наявний археологічний матеріал, класифікував його за географічним та хронологічним принципами, у цьому йому став у нагоді досвід, набутий ним у Київському історичному музеї та Київському товаристві охорони пам'яток історії та старовини.

Василь Автономович, як податковий інспектор, під час службових поїздок продовжував збирати етнографічний та археологічний матеріали, якими поповнював фонди місцевого музею, серед яких такі, як-от: козацький слуцький шовковий пояс XVIII ст., сім українських вишивок на шовку XVII ст. з біблійними сюжетами, Євангеліє 1671 року, видане у Львові та ін.

На початку тридцятих років В. Стефанович працює податковим інспектором у Старобільському, Фастівському, Київському окрфінвідділах і в той же час займається археологічними дослідженнями.

Велика Вітчизняна війна тяжко позначилася на родині Стефановичів: загинув у 1942 році на Смоленщині єдиний син Микола, що стало причиною смерті коханої дружини у 1944 році. Василь Автономович писав, що «в душі поселився смуток та відчай, а єдиною розрадою стала робота в музеї». Після визволення Умані від фашистів учений повністю присвячує себе археології, стає науковим співробітником уманського музею, за власний кошт організовує експедиції, веде пропагандистську роботу з метою збереження пам'яток старовини.

У 1948 році Василю Автономовичу запропонували посаду завідувача музейними фондами уманського краєзнавчого музею, отож на його плечі лягла відповідальність за їх відновлення. На той час до Умані повернулася частина експонатів, в основному археологічних, оскільки картини, книги, меблі, медалі, монети було втрачено. Отож ученому довелося формувати фонди заново. У 1956 році Василь Автономович Стефанович іде на пенсію, однак його співпраця з Уманським краєзнавчим музеєм не припинялася до останніх років його життя. Саме йому він присвятив головну працю свого життя – «Археологічні пам'ятки Уманщини» у 2-х томах (1968, 1975 рр.), написану у співавторстві з Ольгою Петрівною Діденко. Учений віддав цій справі 50 років свого життя, обстежив 200 населених пунктів історичної Уманщини. Його подвижницьку працю високо оцінив видатний учений Д. Телегін.

Стефанович В.А. в останні роки життя

У 1964 році Василь Автономович разом з військовим топографом К. Шишкіним побував на трипільському поселенні у с.Вільхівець, допоміг співставити зафіксовані на аерофотознімках плями з пам'ятками археології.

Значна кількість експонатів, зібраних археологом під час роботи над збірниками «Археологічні пам'ятки Смілянщини і Канівщини» (1978р.) та «Археологічні пам'ятки Чигиринщини та Кам'янщини», зберігаються у Смілянському краєзнавчому музеї та Черкаському обласному краєзнавчому музеї. Помер В.А. Стефанович 25 листопада 1984 року у Черкаському будинку-інтернаті.

Похорон Стефановича В.А. Черкаси, 1984 р.

Основні праці вченого

1. Стефанович В. А. З археологічних розвідкових розкопок 1913 року в Києві / Василь Стефанович // Наукові записки Інституту історії матеріальної культури. – Кн. 5–6. – К.: Видавництво Української академії наук, 1935 – С. 189 – 190.
2. Стефанович В.А., Діденко О.П. Археологічні пам'ятки Уманщини: У 2-х т. / Василь Стефанович, Ольга Діденко. – Т. 1. – Умань, 1968. – 307 с.
3. Стефанович В.А., Діденко О.П. Археологічні пам'ятки Уманщини: У 2-х т. / Василь Стефанович, Ольга Діденко. – Т. 2. – Умань, 1975. – 89 с.
4. Стефанович В.А. Археологічні пам'ятки Смілянщини та Канівщини / Василь Стефанович, Ольга Діденко. – Т. 3. – Черкаси, 1978. – 142 с.

5. Діденко О., Стефанович В., Черномаз Б. Збірник археологічних пам'яток Уманщини / Василь Стефанович, Ольга Діденко, Богдан Черномаз. – Том 1. – Умань, 2006. – 343 с.

Комарницький Микола Федорович
(1899 – 1984)

Микола Федорович Комарницький народився 1 листопада 1899 року в селі Трипілля на Київщині. У 1907 році його родина переїхала до м.Умані. Навчався в Уманській чоловічій гімназії, яку закінчив у 1918 році з золотою медаллю. Продовжив освіту у Київському національному університеті на

природничому відділенні фізико-математичного факультету. Від 1920 до 1924 року служив в уманському окружному військкоматі військовим кореспондентом газети «Робітничо-селянська правда». Скоро Микола Федорович Комарницький стає відомим широкому колу читачів: його публікації з'являються у Києві, Москві, Петербурзі інших великих містах країни. У 1928 році у московському журналі «Октябрь» було надруковано нарис-спогад про імперіалістичну війну.

Після демобілізації Микола Федорович працював у фінансових установах Умані, а також продовжував займатися краєзнавством та журналістикою. У 1931 році його запрошують на роботу в Уманський державний історичний архів, колектив якого висунув його у депутати II Всеукраїнського з'їзду архівних працівників.

З початком Великої Вітчизняної війни М.Ф. Комарницький перебуває у діючій армії, воює на Південному фронті; потрапляє в полон, а потім у радянські табори та на спецпоселення на Уралі.

У 1946 році Микола Федорович повертається до Умані, натхненно працює в царині краєзнавства, листується з Ю.Смоличем, П.Панчем, Г.Петрашевич, В.Сосюрою, Л.Первомайським, Д. Головком, М. Бажаном.

1951 р. М.Комарницький працює на посаді співробітника газети «Уманська зоря», поринає у вир наукової роботи, друкує низку статей про видатних діячів української культури, земляків-уманчан, веде рубрику «Події, що відбулися в Умані в різні роки».

Микола Федорович Комарницький стає членом Спілки журналістів СРСР, його праці друкуються у часописах «Жовтень», «Радуга», «Радянський архів», «Военно-исторический журнал». Він бере активну участь у підготовці путівника «Умань», енциклопедичного видання «Історія міст і сіл УРСР. Черкаська область», готує книгу нарисів «Алеями і стежками Софіївки» (на жаль, не надрукована і понині).

Краєзнавчі роботи М.Ф. Комарницького зберігаються у багатьох архівах, музеях, наукових установах світу, а основна їх частина зберігається у Черкаському обласному архіві.

Помер М.Ф. Комарницький 31 листопада 1984 року в Умані.

**Храбан Григорій Юхимович
(1902 – 1990)**

Храбан Григорій Юхимович народився 9 травня 1942 року у с.Великий Молодьків Новоград-Волинського повіту Волинської губернії в багатодітній селянській родині. Спочатку навчався у сільській школі, потім у двокласному Піщівському училищі, вищому Новоград-Волинському початковому училищі, самотужки опанував навчальний курс гімназії, вивчив латину, французьку та німецьку мови. У 1918 році вступає до Новоград-Волинської гімназії, в якій старанно вчиться до 1920 року. У роки навчання у гімназії став членом товариства «Просвіта», брав активну участь у роботі драматичного гуртка. Трудовий шлях розпочав учителем, працював у с.с. Деражня, Великий Молодьків, Ярунь Волинського округу. У 1931 році

він заочно закінчив курс Київського Інституту соціального виховання (нині Київський державний педагогічний університет імені М.Драгоманова), а 1932 р. вступає до заочної аспірантури Харківського інституту червоної професури на відділення філософії. 1934 року Г.Ю. Храбана було призначено директором Уманського педагогічного технікуму. У 1938 році Григорія Юхимовича було заарештовано як ворога народу вперше, а 1950 р. – вдруге.

У серпні 1956 року Григорій Юхимович повертається до Умані. 17 вересня цього ж року його було призначено директором Уманського краєзнавчого музею. З дозволу інститут археології Г.Храбан бере участь у археологічних розкопках на території Черкаської та Полтавської областей, що дозволило йому скласти карту древніх поселень на території історичної Уманщини, назвати 60 пунктів, де виявлено пам'ятки Черняхівської культури. Його праця дістала високу оцінку в Академії наук СРСР. Близько 700 речових пам'яток Григорій Юхимович Храбан передав Уманському краєзнавчому музею. Вчений переклав з французької на українську поему Станіслава Трембецького «Софіївка», глибоко простудіював історію Селянської війни на Україні 1768 року, написав монографію «Спалах гніву народного», в якій висвітлив повному низку проблем цього повстання.

Григорій Юхимович брав участь у роботі таких видань, як-от: «Умань. Історико-географічний та економічний нарис» (1957), Української радянської енциклопедії (1966), путівників по Умані (1968, 1975, 1982, 1985 р.р.), книги нарисів про Героїв та Двічі Героїв Радянського Союзу Черкаської області «Зореносці» (1971р.), Історії міст і сіл Української РСР Черкаська область (1972р.), Збірника «Герої-визволителі Черкащини» (1975р.), Шевченківського словника (1977р.).

Помер Григорій Юхимович Храбан 30 січня 1990 року. Похований в Умані.

Основні праці вченого

1. Храбан Г.Е., Заграничный П.О. Умань. Путеводитель-справочник. / Г. Храбан, П. Заграничный – Днепропетровск, 1975. – 87 с.

2. Храбан Г.Ю. Коли ж саме здобуто повстанцями Умань у 1768 р.?/ Григорій Храбан // Український історичний журнал. – 1969. - №5. – С. 104–105.
3. Храбан Г.Ю. Про спогади Павла Младановича: до 200-річчя повстання 1768 р. / Григорій Храбан // ІДВ. – 1969. – Т.4. – С.47 – 64.
4. Храбан Г.Ю. Умань. Історико-географічний нарис / Григорій Храбан. – К., 1957.

У співавторстві:

1. Умань. Путівник по місту. – Умань, 1968.
2. Умань. Путівник по місту. – Умань, 1985.
3. Історія міст і сіл УРСР. Нарис з історії Умані. – К., 1971.
4. Дендрологічний парк «Софіївка». – Умань, 1971.

Про вченого

1. Палій А. Григорій Храбан – трагічна і славна доля / Анатолій Палій // Знаменні дати: вісник.–2003. – С.151-153; Газета «Уманська зоря» від 13 травня 1992р.
3. Григоренко. В. Тяжкі сторінки нашої спільної історії: [електронний ресурс] / В. Григоренко. – 2008. – Режим доступу: <http://kobza.com.ua/content/view/2576/86/>.
4. Державний архів Черкаської області, ф. Р-5625 оп.1, спр. 1413.
5. Камінська К. Ю. Сталінські репресії на Черкащині / К. Камінська // Краєзнавець Черкащини. – 1992. – № 3 / Редактор В.А.Гончаренко. – Черкаси: Кур'єр Придніпров'я, 1992. – С.54–61.
6. Краєзнавство Черкащини. Збірник. – Черкаси: «Ваш дім», видавець Дикий О.О., 2005. – №8. –228с.; С.193 – 196.
7. Лісоповал (уривки) // Газета «Молодь Черкащини». – № 35 від 28 серпня – Звересня, 1989р.
8. Мельниченко М. Роки братства / М. Мельниченко // Газета «Уманська зоря» від 8 травня 1982 р.
9. Сокирська В.В. Польська історіографія селянського повстання другої половини XVIII ст. в оцінці Г.Ю.Храбана: [електронний ресурс] / В. Сокирська – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/Portal/Soc_Gum/Gileya/2009_20/Gileya20/I15.pdf.
10. Сокирська В. В. Революція 1905 – 1907 рр. в краєзнавчих дослідженнях Г. Ю. Храбана / В. В. Сокирська // Історичні і політичні дослідження : матеріали Всеукраїнської наукової конференції «Революція 1905 – 1907 рр.: погляд через століття». – Донецьк : Видання ДНУ, 2005. – № 3/4 (25/26). – С. 95 – 100.
11. Сокирська В. В. Краєзнавча та пам'яткоохоронна діяльність

Г. Ю. Храбана / В. В. Сокирська// Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені М. Коцюбинського : Зб. наук. праць / за заг. ред. проф. П. С. Григорчука. – Вінниця, 2006. – Вип. XI. – С. 374 – 378. – (Серія «Історія»).

**ЗБЕРІГАЙТЕ
АРХЕОЛОГІЧНІ ЗНАХІДКИ**

*До правлінь колгоспів, колгоспників
і колгоспниць, трактористів, сільської
інтелігенції, учнівської молоді.*

Під час тракторної оранки й інших польових робіт, садіння садків, будівельних робіт, а то й просто після дощів трапляються знахідки старовинних речей: знаряддя праці з каменю чи металу (сокиря, молотки тощо), посуд (цілий чи черепки), статуетки людей чи звірів, грузила, гроші та інші речі.

Археологічні знахідки, виявлені випадково, здебільшого нищаться й воли безповоротно гинуть. Але ж такі знахідки часто мають дуже велике значення для науки, для вивчення історії села, а іноді навіть для історії цілої країни. Буває також, що декому до рук попадають старовинні книги та документи, документи дореволюційні, часів громадянської війни чи передвоєнних років, що теж можуть мати велику вагу в зв'язку з тим, що під час Вітчизняної війни деякі архіви знищено.

**ВСІ ЗНАХІДКИ ТРЕБА ЗБЕРІГАТИ та ПРО НИХ ПОВІДОМЛЯТИ й ПЕРЕДАВАТИ в МУЗЕЙ.
ЖОДНА ЗНАХІДКА НЕ ПОВИННА ЗАГИНУТИ
Зберігайте всі археологічні знахідки!**

Допомагайте вивченню історії свого села, історії нашої Батьківщини!

УМАНСЬКИЙ КРАЄЗНАВЧИЙ МУЗЕЙ.

Адреса: м. Умань, Черкаської області, вул. Жовтневої революції, № 29.

*Памятка про збереження археологічних знахідок, розроблена
Г.Ю. Храбаном*

53
УМАНСЬКИЙ КРАЄЗНАВЧИЙ МУЗЕЙ

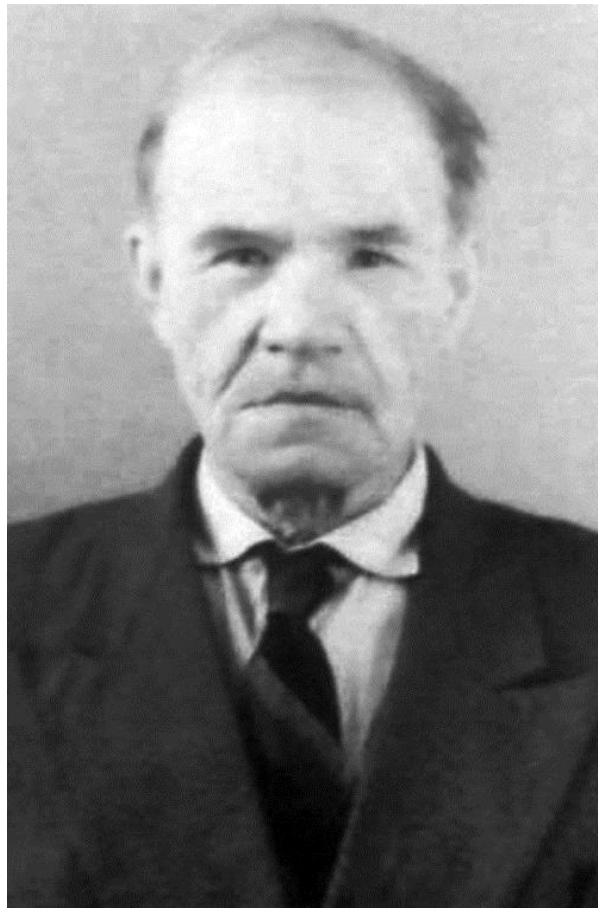
ВКАЗІВКИ

по збору музейних матеріалів та
вивченню історії свого села (міста)
шкільними краєзнавчими (історичними)
гуртками

Ця моя перша праця (друкована)
щодо археологічних видатків
журналу. Кі вчителю був розісланий
по школах та музеях, ми введе
в вжиток Уманського краєзнавчого музею

Г. Храбан

Розроблена Г.Ю. Храбаном інструкція по збору археологічних матеріалів з автографом автора

Фіялко Теофіл Яремович
(22.10. 1898 – квітень 1970)

Теофіл Яремович Фіялко, поет-пісняр, автор збірки «Степ і місто», фольклорист, філософ народився 22 жовтня 1898 року в с. Косенівка Уманського повіту у родині хліборобів. Трудову діяльність почав рано, у сім років. Вчився у двокласній школі, яку закінчив у 1914 році. За порадою свого родича вступив до Київської вчительської школи. Про цей період свого життя Теофан Яремович напише у своїх спогадах так: «Засоби до існування були такі: співав у хорі, готував до вступу у юнкерські школи юнаків, харчувався у монастирі за 5 крб. за місяць». У 1915 році він повертається у рідне село Косенівку, починає працювати вчителем у місцевій школі. Війна вносить корективи у життя молодого вчителя. 1 жовтня 1916 року він стає юнкером Київського військового училища, бере участь у Першій світовій війні від 3 липня 1917 року та революційних подіях. Уманський повітовий військовий комісаріат 11 травня 1921 року направляє Теофіла Яремовича Фіялка на навчання до Школи Червоних Старшин, як такого, що володіє українською мовою. У цей час він видає збірку

віршів «Червоний юнак», яка була присвячена 5-річному ювілею школи. В серпні 1925 року Т. Фіялка викликали на навчання до Москви для проходження курсу суспільствознавчих наук у Вищій військово-педагогічній школі. Після її закінчення служить у Туркестані, проводить «показові політгодини, випускає стінну газету». Після демобілізації повертається на Україну, його призначають викладачем суспільних дисциплін агроспецшколи в с.Козачому Звенигородського повіту. В серпні 1928 року з сім'єю переселяється до Умані, тут йому запропонували посаду викладача індустріального технікуму, який містився у приміщенні колишньої чоловічої гімназії. «Навантаження сипалися на мене щедро. Крім індустріального, мені навантажили ще будівельний технікум. Літом 1929 року додали ще вчительські курси українознавства. Восени того ж року – садово-городній технікум у Софіївці і медичний технікум у місті. Літом 1930 року мене призначили директором будівельного технікуму», – згадував Теофіл Яремович у своїх спогадах. Серед його учнів була й сестра поета Миколи Бажана, Алла Платонівна. Він також працював уповноваженим по колективізації у селах Уманщини, Городецькому, Громах, Верхнячці, Ладижинці, Ксьондзівці, Краснопілці. 1931 року помирає дружина (Харитина Пилипівна похована на Міщанському кладовищі).

У 1932 році Т.Фіялка направляють на курси підвищення кваліфікації викладачів суспільних дисциплін при ЦК КУ(б) до Харкова. В березні 1934 року його призначають завідувачем кафедри соціально-економічних наук Харківського Медичного інституту. Теофіл Яремович написав листа Сталіну, в якому висловив своє невдоволення темпами будівництва соціалізму. Відповіддю вождя був арешт ученого 25 липня 1935 року. В неволі Т.Фіялко провів 20 років. 1956 року його було реабілітовано. Видатним явищем у фольклористиці стали його записи фольклору рідного села від рідної матері, Ганни Махтеївни, які по суті стали його лебединою піснею. Помер Теофіл Яремович Фіялко у квітні 1970 року.

Алешо Олександр Гаврилович
(1890 – 1922)

Народився Олександр Гаврилович в с.Грушках Балтського повіту на Поділлі 9 лютого 1890 року в сім'ї службовця цукроварні. Мати його родом із Швейцарії, була приватною вчителькою дітей власника цукроварні. Від матері Олександр добре вивчив іноземні мови. Його батьки у 1910 році переїхали до Умані, де майбутній учений закінчив гімназію, потім навчався спочатку в Київському, а потім – Петербурзькому університеті в групі географії та етнографії природничого відділу фізико-математичного факультету. Тут він слухав лекції з антропології та етнографії відомого українського дослідника професора Федора Вовка, який став його учителем, прищепив любов до народної культури, залучив до співпраці в складанні антропологічної та етнографічної карт,

які були вміщені в II томі праці «Украинский народ в его прошлом и настоящем».

О.Г.Алешо був дійсним членом Всеросійського географічного товариства, Російського антропологічного товариства при Петербурзькому університеті.

Ще студентом Олександр здійснював наукові подорожі з метою збору польового етнографічного матеріалу. У 1911 році він виїздив на Київщину, де вивчав історію і побут краю, робив антропологічні обстеження, матеріали яких стали пізніше основою його праці «Антропометричні дослідження українського населення Уманського і Таращанського повіту на Київщині (К., 1919).

Любов до рідного краю покликала його на Україну, і вже 1914 року вчений здійснює подорож по маловивченій Херсонщині. Тут він фотографує селянські садиби, народний одяг, робить антропометричні виміри, збирає етнографічну колекцію, в якій жіночі сорочки, прикраси, чабанська сопілка.

Фото з експедиційних матеріалів О. Г. Алешо

У 1915 році Олександр Гаврилович планує експедицію до Подільської і Київської губерній, яка не відбулася, оскільки почалася війна. У 1916 році він бере участь в експедиції до Малої Азії, вивчає культуру і побут населення в околиці озера Ван. У травні 1917 року вчений перебуває на військовій службі, навчається в Павлівському військовому училищі. І навіть за таких умов знаходить час, щоб працювати над реєстрацією і описуванням зібраних ним матеріалів.

У 1918 році до Києва приїхав уже сформований дипломований етнограф і антрополог. У 1918 – 1919 роках його обирають головою Музейної секції художньо-промислового відділу Міністерства освіти, де він плідно працює в галузі розвитку кустарної промисловості: виявляє народних майстрів, фіксує центри народних ремесел, складає плани наукового дослідження цієї ділянки народної культури. Вчений розуміє

Фото з експедиційних матеріалів О.Г. Алешио

всю важливість поширення серед трудящих народознавчих знань і докладає максимум зусиль, щоб при Всеукраїнській академії наук у 1921 році був створений Музей антропології та етнології. Він стає першим його керівником і з великими труднощами перевозить з Петрограда до Києва колекцію

етнографічних і антропологічних матеріалів, науковий архів та бібліотеку.

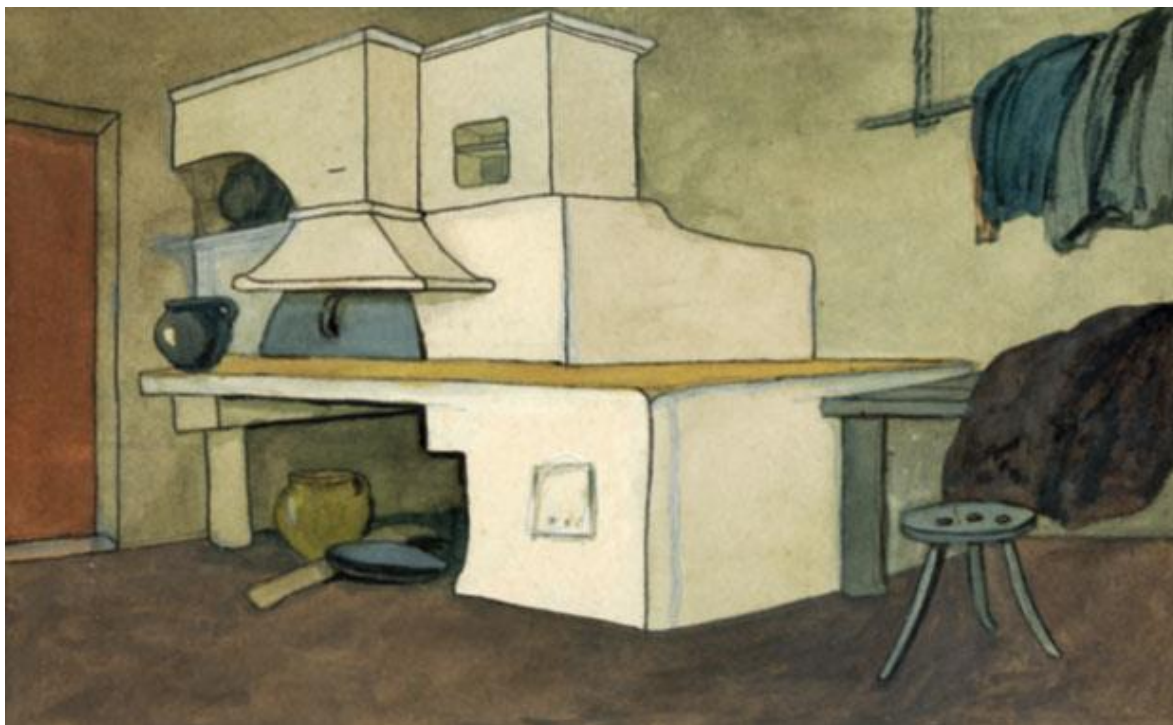
Олександр Гаврилович складає для новоствореного музею перспективні плани розвитку народознавчої науки на Україні, прагне зробити Музей антропології та етнології науковим осередком, який би займався ґрунтовним вивченням історії, археології, антропології, культури й побуту українського народу з найдавніших часів до сучасності. З цією метою він добирає і згуртовує в Музеї науковців, етнографів, мистецтвознавців, дуже прихильно ставиться до видатного художника-етнографа Ю.Павловича, який в експедиціях робить тисячі малюнків з народного житла, одягу, знарядь праці, рибальського начиння, виробів кустарної промисловості переважно в центральному регіоні України.

Худ. Ю. Павлович. Інтер'єр хати. Східне Поділля

О. Алешо планував розпочати вивчення традиційної культури не тільки українського населення, а й інших народів, що проживають на Україні. Окремі з них були підготовлені до друку. Добре володіючи іноземними мовами, він перекладав етнографічні, фольклористичні праці відомих європейських учених, щоб познайомити з ними українського дослідника й

читача. В рукописній спадщині вченого є переклад праць професора Лейпцігського університету доктора Карла Вайле «Культура безкультурних» та «Початки людської культури», «З історії казкових мотивів античного походження» професора В. Клінгера, який, до речі, широко залучав для порівняння і український фольклорний матеріал.

Худ. Ю. Павлович. Піч. Східне Поділля

Ще в Петербурзі О. Алешо збирав за анкетами Географічного товариства матеріал про одяг, житло в західних областях України. Анкети дають уявлення про лемківський і гуцульський одяг початку ХХ століття, фіксують локальні етнографічні назви усіх його частин, оздоблення, особливості крою, різновиди матеріалу тощо. Ці матеріали ще стануть у пригоді багатьом мовознавцям, дослідникам матеріальної культури українців.

Вчений помер у квітні 1922 року. Після смерті О.Г.Алеші надовго було забуто не тільки його ім'я, але й занедбана розпочата ним справа (у 1934 році було ліквідовано Музей антропології та етнології). Тяжкі умови життя й праці підірвали здоров'я вченого, а передчасна смерть перекреслила великі наукові плани справжнього подвижника на ниві українського народознавства.

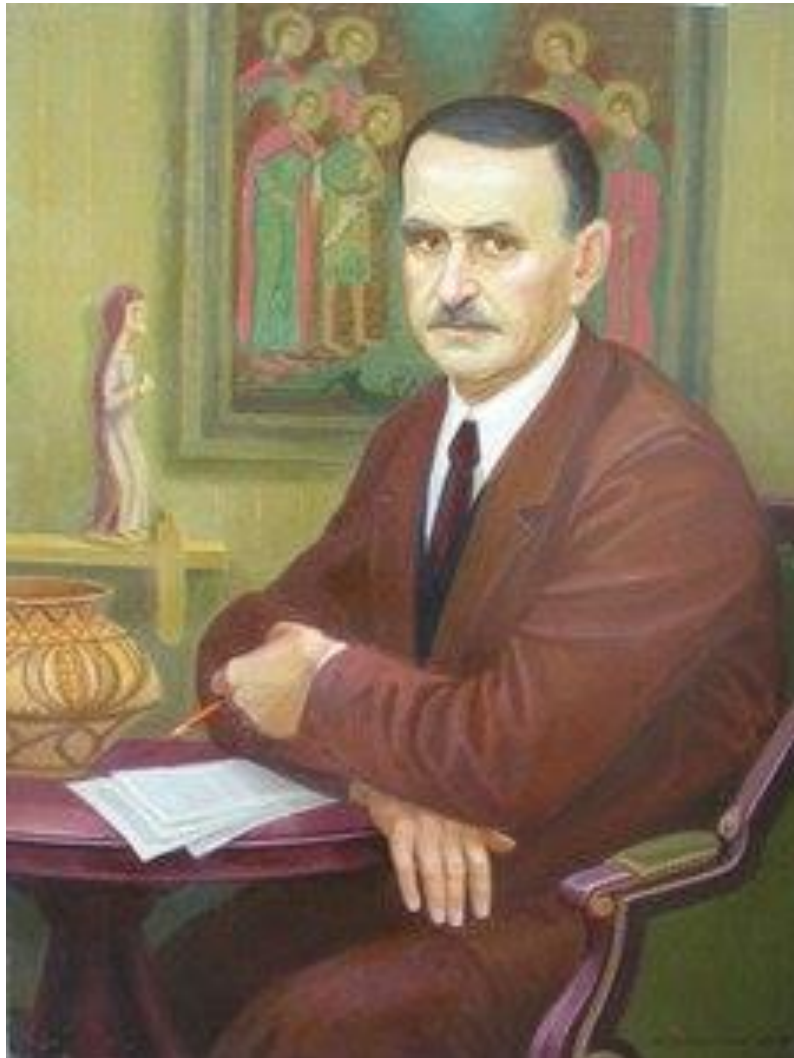
(За В.К. Борисенко, О.О. Франко).

Основні праці вченого

1. Алешо О. Антропометричні дослідження українського населення Уманського і Тарашанського повітів Київщини / Олександр Алешо. – Київ, 1919. – 34с.
2. Алешо О. Хв. Вовк як антрополог / Олександр Алешо. – К., 1919.

Про вченого

1. Носів А. О.Г Алешо (9. 11. 1890. – 4. IV. 1922). / А. Носів – Вісник сільськогосподарської науки. – Т.І. – Вип. 1. – К., 1922. – С. 40.
2. Борисенко В.К., Франко О.О. Народознавчі студії О.Г. Алешо / В. Борисенко, О. Франко // Народна творчість та етнографія. – 1990. – № 4. – С. 20–23.

Щербаківський Вадим Михайлович
(1876 – 1957)

Щербаківський Вадим Михайлович – археолог, мистецтвознавець, етнолог, фольклорист, дійсний член Чеської Академії наук, Міжнародного антропологічного інституту у Франції, Словацького наукового товариства імені Шевченка у Львові, Української Вільної Академії наук, кавалер сербського ордена Святого Сави, автор близько ста наукових праць, власник унікальної фотонегатеки творів українського мистецтва, музейний діяч та колекціонер.

Вадим Михайлович Щербаківський народився 17 березня 1876 року в с. Шпичинці Сквирського повіту Київської губернії у родині священника. Рано залишився без матері, його та брата Данила виховувала бабуся. Середню освіту здобув у Києві та Ніжині, закінчив історико-філологічний факультет Київського університету. Курс мистецтва студіював у Петербурзі та Москві, а також у Києві. У професора Григорія Павлуцького вивчав історію мистецтва.

Свої дослідження у царині українознавства Вадим Щербаківський розпочав у 1897 році. Вчений фотографував старовинні дерев'яні церкви, зразки народного одягу, обстежив 35 сіл Сквирського та Радомишльського повітів на Київщині. На Херсонщині, Київщині та Поділлі сфотографував та склав плани 38 церков, зафіксував безліч зразків старовини та історії.

У 1903 році разом з хором М.В.Лисенка брав участь у відкритті пам'ятника І.П.Котляревському у Полтаві. Тут познайомився з В.Г.Кричевським, який спонукав його до створення серії видань «Українське мистецтво». Вчений планував видати 15 альбомів, однак за життя автора вийшла лише одна книга.

1906 року Вадима Щербаківського було заарештовано за політичні погляди, тому після звільнення (1907), боючись переслідувань, він їде до Львова. Митрополит Андрей Шептицький запрошує вченого на посаду співпрацівника Національного музею. З ентузіазмом Вадим Михайлович досліджує південну частину Галичини, Буковини та Карпатської України, вивчає звичаї, традиції, побут, одяг горян, паралельно опановує у місцевих майстрів фах реставратора.

Від 1912 по 1922 р.р. Вадим Михайлович працює у Полтавському природничо-історичному музеї на посаді завідувача археологічного відділу. Вчений розгорнув програму

збирання та вивчення археологічних, етнографічних та мистецьких матеріалів. Кількість експонатів музею зросла від 1270 одиниць (1912р.) до 5000 (1917р.). Упродовж 10 років учений дослідив 50 курганів доби бронзи та скіфського часу, 250 курганів часів Київської Русі. Всього було зібрано 10 000 предметів старовини. В.Щербаківський активно досліджує народну архітектуру Полтавщини, обстежив усі церкви у регіоні, зібрав і описав колекцію зразків народного мистецтва: понад 200 рушників, значну кількість вишиванок, килимів, гаптування, завершив нарис «Українське мистецтво».

Складна політична ситуація, упереджене ставлення влади до всього українського спонукали Вадима Михайловича емігрувати за кордон. 1922 року він виїжджає до Праги, яка у той час була центром слов'янських студій у Європі. Тут було створено Український Вільний Університет, викладачами якого були такі визначні вчені, як-от: Степан Смаль-Стоцький, Олександр Колесса, Дмитро Антонович. Сенат університету запросив В.М.Щербаківського на кафедру праісторії та археології. Вчений на багатьох наукових конференціях та симпозіумах презентував свої чисельні дослідження слов'янської культури, а надто української. У 1930 році сербський король вручив йому орден Святого Сави.

Коли під час Великої Вітчизняної війни радянська армія увійшла до Праги, то багато професорів та студентів, колишніх імігрантів з СРСР, мусили тікати від репресій та перслідувань. В.Щербаківський опиняється у Мюнхені, де було відновлено роботу Українського Вільного Університету: вдалося згуртувати 500 студентів та 80 доцентів. Свідомі громадяни, влада Баварії підтримували університет і морально, і матеріально. Від 1945 по 1951 рік Вадим Михайлович не прості обов'язки ректора УВУ.

У 1951 році Вадим Щербаківський переїжджає до Лондона, знаходиться під опікою Союзу Українців у Великій Британії. Він продовжував працювати до останніх днів свого життя, яке прожив самотньо, був захоплений своєю роботою, знаходив радість у творчості.

Помер Вадим Михайлович Щербаківський 18 листопада 1957 року у Брайтоні. Поховано його у Лондоні на кладовищі Gunnersburi.

Основні праці вченого

1. Щербаківський В.М. Архітектура різних народів України / Вадим Щербаківський. - (Л-К., 1910)
2. Щербаківський В.М. Українське мистецтво / Вадим Щербаківський. – Л-К., 1913.
3. Щербаківський В.М. Розкопки палеолітичного селища у с.Гонцях / Вадим Щербаківський. – ЗУНТ, Т.І, Полтава, 1919.
4. Щербаківський В.М. Концепція М. Грушевського про походження українського народу / Вадим Щербаківський. – Прага, 1941.
5. Щербаківський В.М. Основні елементи орнаменталії українських писанок і їхнє походження / Вадим Щербаківський. – Прага, 1925.
6. Щербаківський В.М. Формація української нації / Вадим Щербаківський. – Прага, 1941.
7. Щербаківський В.М. Кам'яна доба в Україні / Вадим Щербаківський.- Мюнхен, 1947.
8. Щербаківський В.М. Орнаменталія української хати / Вадим Щербаківський. – Рим, 1980.

Про вченого

1. Курінний П. Вадим Щербаківський (3 нагоди 70 років життя) / Петро Курінний. – Женева, 1947.

Курінний Петро Петрович
(1894 – 1972)

Петро Петрович Курінний народився 4 травня 1894 року в Умані в родині адвоката козацького походження. Навчався в Уманській чоловічій гімназії, де й захопився археологією, українознавством, краєзнавством. Його учителем був Данило Щербаківський, який викладав історію, у 1906 – 1908 роках організував серед гімназистів гурток любителів старовини та етнографії, учасники якого збирали і вивчали археологічні, етнографічні та мистецькі пам'ятки Уманщини. Їх зусиллями було зібрано чималу колекцію. Серед цих гімназистів був і Петро Курінний, майбутній археолог, вчений зі світовим ім'ям. Гурток припинив свою роботу, оскільки місцева влада побачила у його діяльності політичний ухил. Зібрані матеріали було передано до Київського місцевого музею. У 1913 році при чоловічій гімназії було створено історичне товариство, члени

якого систематизували історичні матеріали, що стали основою для створення державного «Соціально-історичного музею Уманської округи». Для Петра Курінного мали неабияке значення розповіді ще одного викладача гімназії – Г.Даниліва, який брав участь у розкопках Ольвії. Існує думка, що саме з його рекомендації Петро Курінний у 1913 році бере участь у археологічному дослідженні цього старовинного міста.

Вищу освіту Петро Петрович Курінний здобув у Київському університеті Святого Володимира, під час навчання в якому проходив практику у М.Біляшівського та В.Хвойки. Після закінчення навчання повертається до рідного міста Умані і починає викладати історію у чоловічій гімназії, а згодом в українській Громадській гімназії імені Б.Грінченка. Петро Петрович продовжує справу Д.Щербаківського, керує роботою краєзнавчого гуртка, залучає до експедиційної роботи своїх учнів, Миколу Бажана, Леоніда Первомайського. Про свого вчителя Микола Платонович згадує у поемі «Сіль» з циклу «Уманські спогади»:

...наш учитель

*Збирав трипільські червонясті глеки,
Позеленілі леза й персні скіфів,
Козацький скарб, кресала і люльки,
Поміщицьку розбиту порцеляну
І сорочки зотлілі кріпаків...*

Ще один учень П.Курінного, О.Грім, згадував: «У вихідні, а часом і в робочі дні, ми охоче ходили зі своїм учителем на розкопки в околиці міста Умані. Побували ми не раз в Білогрудівській дачі, Дмитрушках, Війтівці, Городецькому, Паланці, Сушківці, Піківці... Всі експонати, що мали музейну цінність, Петро Петрович приймав і впорядковував, виставляв на вітрини, наскільки дозволяло тісне приміщення». Учні Петра Петровича були в захопленні від його педагогічного таланту, ерудиції.

Свої свідчення про Петра Курінного залишив видатний археолог та краєзнавець В.Стефанович. Він згадував про те, що Петро Петрович мав неабиякі організаторські здібності, оскільки зміг за короткий час організувати у гімназії музей, кількість експонатів якого весь час зростала і вимагала великого приміщення.

Вчений невтомно працював, організував збір коштів на обладнання музею, склав «Показчик історичного музею Уманщини в році 1918-му», розпочав першу інвентарну книгу. Упродовж 1913 – 1919 років було закладено основу сучасного фондового зібрання музею. Збірка старовини на той час складалася з 5 відділів і нараховувала майже 1000 інвентарних номерів. Завдяки наполегливим вимогам і старанням Петра Курінного, його послідовній позиції у 1923 році для музею виділили окреме приміщення, в якому він знаходиться і понині.

Уманський краєзнавчий музей

У 1925 році Петро Курінний – директор Лаврського музею, секретар Всеукраїнського археологічного комітету. 1943 року повертається до Умані, щоб врятувати музей від пограбування, який на той час був одним з найбагатших. Як згадує В.А. Стефанович, на той час частина музейних експонатів уже була втрачена. Курінний не виявив серед експонатів нумізматики, персидського килима, картин Іванова, тому й вирішив, що єдиним способом урятувати фонди буде їх евакуація до Німеччини. Разом зі Стефановичем В.А. він

спакував музейні цінності і вивіз. Лише невелика кількість експонатів повернулася в Україну, але й та не потрапила до Умані, а зберігається у Національному музеї історії України. Зникли картини Рембрандта, Айвазовського, Іванова та ін..

Як учений, П.П. Курінний був відомий у всьому світі, оскільки саме він відкрив білогрудівську культуру, проводив розкопки трипільських поселень біля Томашівки, Колодистого, досліджував околиці Києва, Чернігова, Переяслава, Канева та ін.. Після 1943 року вчений постійно проживав у Німеччині. Помер 25 листопада 1972 року.

(За Л.В. Смілянець).

Основні праці вченого

1. Курінний П. П. Дослідження Білогрудівського могильника / Петро Курінний // Коротке звітання ВУАК за археологічні дослідження року 1925. – К., 1926. – С. 74–80.
2. Курінний П.П. Розкопки біля с. Томашівки на Гуманщині / Петро Курінний // Коротке звітання ВУАК за 1926 р. – К., 1927. – С. 54–62.
3. Курінний П.П. Археологічна розвідка в околицях с. Колодистого над річкою Синицею на Гуманщині / Петро Курінний // Коротке звітання ВУАК за 1926 р. – К., 1927. – С. 63–70.
4. Курінний П.П. Історія археологічного знання про Україну / Петро Курінний. – Мюнхен: УВУ, 1970.

Щербаківський Данило Михайлович
(1877 – 1927)

Данило Михайлович Щербаківський народився 17 грудня 1877 року у с. Шпичинці Сквирського повіту на Київщині в родині священика. Через ранню смерть матері його та брата Вадима виховувала бабуся. Навчався в Київській гімназії. Вищу освіту одержав на історико-філологічному факультеті Київського університету Св. Володимира, де й захопився етнографією, археологією, народним мистецтвом. Його учителем був Володимир Антонович. Після закінчення університету Данило Михайлович активно збирав вироби української народної творчості для музеїв Києва, Полтави, брав участь у археологічних розкопках. У 1904 – 1908 роках працював викладачем історії в чоловічій гімназії м. Умані, де й

створив гурток гімназистів, з якими збирав і вивчав археологічні, етнографічні та мистецькі пам'ятки Уманщини. Було зібрано чималий матеріал, отож Данило Михайлович став ініціатором створення в Умані краєзнавчого музею. Однак місцева влада угледіла у діяльності гімназійного гуртка політичний ухил, тому було припинено його діяльність, а матеріали передали до музею м. Києва.

Данило Михайлович Щербаківський брав участь у розкопках скіфських курганів, поселень Трипільської культури, виявив чимало археологічних пам'яток світового значення. Від 1910 року працював завідуючим історико-побутовим відділом та відділом народного мистецтва Київського музею старожитностей і мистецтв.

Данило Михайлович Щербаківський об'їздив усю Україну, збирав вишивки, килими, ікони, гончарні вироби, таким чином створив багатющу колекцію музею, врятував від загибелі безліч безцінних зразків народного мистецтва. Щоб перейняти досвід музейної справи, вчений відвідав Москву, Львів, Відень, Берлін, Дрезден, Мюнхен, Краків, Венецію, Верону, Прагу. Його вважають співтворцем Української Державної Академії Мистецтв, він був її вченим секретарем і почесним членом.

Д.М. Щербаківський займався викладацькою діяльністю, посідав посаду професора Київського Художнього Інституту, а також читав лекції у Фребелівському, Археологічному, Архітектурному інститутах, вів мистецтвознавчий семінар при Всеукраїнському Історичному Музеї імені Т.Шевченка в Києві.

У період революційних подій та воєнної руїни 1917 – 1920 р.р. вченому жилося дуже важко, оскільки науковці тоді не отримували зарплати, тому доводилося працювати вантажником, харчуватися лободою. І навіть за таких нелюдських умов учений здійснював експедиційні виїзди, рятував твори мистецтв з панських будинків, які були нещадно розграбовані, протистояв вивезенню з України срібних і золотих речей (церковних цінностей, вилучених комуністами нібито для допомоги жертвам голоду в Росії). У 1923 році Данило Михайлович навіть їздив до Москви рятувати націоналізовані цінності з українських церков, йому вдалося повернути частину награбованого, наприклад, золотий хрест,

подарований Києво-Печерській лаврі Богданом Хмельницьким. У цьому ж році комуністи усунули з посади директора музею Миколу Федоровича Біляшівського (покровителя Д.Щербаківського), а на його місце поставили Андрія Вінницького, який упереджено ставився до Данила Михайловича, створював нестерпні умови праці, що стало причиною самогубства останнього. 6 червня 1927 року Д.М. Щербаківський кинувся з мосту під Києвом у води Дніпра. Перед цим він написав листа: «...Я втомився. Залишати музей, якому я віддав найкращі роки свого життя, не маю сили. Боротися з кваліфікованою підлістю Онищука і Вінницького не вмію, терпіти постійні провокаційні візити Вінницького далі не можу...»

Основні праці вченого

1. Щербаківський Д.М. Козак Мамай / Данило Щербаківський // Сяйво. – 1913. - №3.
2. Щербаківський Д.М. Українські дерев'яні церкви / Данило Щербаківський. – К., 1921.
3. Щербаківський Д.М. Український килим / Данило Щербаківський. – К., 1927.
4. Щербаківський Д.М. Культурні цінності в небезпеці / Данило Щербаківський // Життя і революція. – К., 1927.
5. Щербаківський Д. Символіка в українському мистецтві. І.Виноградна лоза// Збірник Секції мистецтв (Українського Наукового Товариства)/ За ред.. М.Макаренка, Д.Щербаківського, Ф.Ернста. – К., 1921. – Зб. 1. – С. 55 – 74.
6. Щербаківський Д. Українські дерев'яні церкви. Короткий огляд розробки питання// Збірник Секції мистецтв (Українського Наукового Товариства) / За ред.. М.Макаренка, Д.Щербаківського, Ф.Ернста. – К., 1921. – Зб. 1. – С. 80 – 102.
7. Щербаківський Д. Золотарська оправа книжки в XVI – XIX століттях на Україні / Данило Щербаківський // Бібліологічні вісті. – 1924. - № 1 – 3. – С. 3 – 15.
8. Щербаківський Д. Готичні мотиви в українському золотарстві / Данило Щербаківський // Україна. – 1924. – №4. – С. 3 – 11.
9. Щербаківський Д. Оправи книжок у київських золотарів XVII – XVIII ст. / Данило Щербаківський // Труды українського наукового інституту книгознавства. – К., 1926. - Т.І: Українська книга XVI – XVII – XVIII ст. – С. 353 – 400.
10. Щербаківський Д. Відділ народного мистецтва у Всеукраїнському Історичному Музею імені Т.Г.Шевченка у Києві / Данило Щербаківський // Записки Етнографічного товариства. – 1925. – Кн.І. – С. 54 – 59.

Про вченого

1. Камінський В. Етнографія в науковій діяльності Данила Михайловича Щербаківського / В. Камінський // Етнографічний вісник. – 1928. – Кн.6. – С. XXV – XXVI.
2. Курінний П. Провідні ідеї і люди української науки / Петро Курінний // Шлях перемоги. – 1954. – Великдень. - № 9 – 10. – С.3.

3. Дзбановський Є. Огляд діяльності Етнографічного Товариства за час з 22/ II – 1/ VI 1925 р. / Є. Дзбановський // Записки Етнографічного товариства. – К., 1925. – Кн. – С. 61.

Д.М. Щербаківський [Некролог]// Бюлетень Етнографічного товариства. – 1927. – Ч.І. – С. 12.

4. Ернст Ф. Данило Михайлович Щербаківський. Пам'яті дослідника / Ф. Ернст // Бібліологічні вісті. – 1928. - №1. – С. 131.

5. Козловська В. Пам'яті дорогого товариша Д.М. Щербаківського / В. Козловська // Етнографічний вісник. – 1928. – Кн. – 6. – С. XII.

6. Коцюбинська Н. Данило Михайлович Щербаківський (17. XII. 1877. – 6.IV.1927) / Н. Коцюбинська // Нова хата. – 1928. – Ч.3. – С.2.

7. Ходак І. Д. Щербаківський та його книгознавчі студії / І. Ходак // Друкарство. – 2004. - №4. – С. 83 – 87.

Мищик Мирослав Федорович
(1939 – 1965)
Автобіографія

Народився я в Києві (по метричній довідці в с. Вишнопіль Бабанського району Київської області) 10 липня, 1939 року. Батько Федір Олексійович Мицик (1911–1941 р.р.) за професією журналіст, з призначенням – письменник, працював відповідальним секретарем центральних українських газет. Загинув на початку Великої Вітчизняної війни. Мати, Мицик Ірина Петрівна, (за професією агроном-плодоовочівник) нині працює в селі Вишнополі Уманського району Черкаської області. В нашій сім'ї є ще брат Вадим Федорович (нар. 1940 р.) і сестра Людмила (1941–1959 р.р.).

В травні 1941 року наша сім'я приїхала у Вишнопіль на відпочинок, де й застала війна. Відтоді ми тут і живемо. Пережили тривожні дні окупації.

Восени 1946 року пішов у перший клас сільської семирічної школи. 1 січня 1948 року став піонером. В школі (починаючи з 4 класу) брав участь у літгуртку. Багато читав різних книжок. Вчився непогано. 4 березня вперше і поки що востаннє виступав на сцені у сільському клубі: читав уривок із твору Гоголя. Закінчив сьомий клас в 1953 році і того ж року поступив у Тальянківський зоотехнічний технікум, де навчався по червень 1956 року. В технікумі активно включився у випуск стінгазет: курсової і загальної «Літературної газети», де появились мої перші вірші і замітки (не беру до уваги семирічку). Брав участь у шахових і шашкових турнірах, молодіжних вечорах, грав у курсовій волейбольній команді. В січні 1956 року одержав першу премію за перемогу (по очках) в одному з таких вечорів-вікторин. Був постійним читачем багатих фондів бібліотеки технікуму.

6–11 січня 1957 року був учасником другої Республіканської наради збирачів усної народної творчості. Рік 1957-й – рік плідотворної роботи в галузі фольклорних записів. А збирати фольклор почав з грудня 1949 року: записав кілька десятків загадок, кілька пісень, колядок та щедрівок. В 1955 році почав збирати приказки і прислів'я та пісні.

З серпня по грудень 1957 р. навчався на шоферських курсах в Уманському автомотоклубі. Тут випускав «Боевой листок». 1958 року працював вантажником в колгоспі. З 1958 по 1961 р. знаходився в рядах Радянської Армії. Служив шофером. Член ВЛКСМ з 1957 року. В армії випускав ротну стіннівку

«Автомобилист». З грудня 1959 до 1961 року служив при дивізійній багатотиражці «Победа». Нагороджений Почесною грамотою за військкорівську роботу. В жовтні-грудні 1960 і січні-лютому 1961 лікувався. 1961 рік – вдома, сількор. З жовтня 1961 по червень 1962 працював у райгазеті «Соціалістичні лани» (м.Тальне) на посаді літпрацівника редакції. З того часу і по сьогодні не працюю: хворий.

Перший свій вірш написав 1 грудня 1949 року: «Перший сніг». Перші спроби 1949–1951 р. не збереглися. Перший вірш надрукував у 1958 р. Відтоді регулярно друкувався в районній, армійській, обласній пресі. В травні 1961 р. надрукував поему «Слово о полковом знамени». Багато пишу, самостійно вчусь.

Нині – позаштатний кореспондент «Уманської зорі» і «Советской Армии» (група радянських військ в Німеччині – *Упор.*), активний збирач-кореспондент фольклору. Від 1961 року збираю біографічні відомості про батька Ф. Мицика, пишу біографічний нарис, розшукую невідомі його твори.

Якщо передчасно не помру, думаю принести якнайбільше користі людям, стати літератором або фольклористом.

4.V.1963 р. С.Вишнопіль.

МИРОСЛАВ ФЕДОРОВИЧ МИЦИК

М. Мицик прожив коротке, але сповнене великих творчих устремлінь життя. Двадцять п'ять років, сім місяців і дев'ятнадцять днів – так до болю мало вділила йому доля для реалізації свого чудового гуманістичного обдарування. «Якщо передчасно не помру, думаю принести якнайбільше користі людям, стати літератором або фольклористом», – писав М. Мицик в автобіографії (Народна творчість та етнографія. – 1965. – № 4. – С. 110). Мирослав писав вірші і, отже, був початкуючим літератором, записував уснопоетичні твори, осмислював їх – був фольклористом, людиною, яка свою трепетноніжну любов до народу втілила в практичній повсякденній роботі.

М. Мицик народився 10 серпня 1939 р. в селі Вишнополі Тальнівського району Черкаської області в сім'ї поета-журналіста Федора Олексійовича Мицика. Недовге, але чесне, сповнене кипучої енергії і творчого неспокою життя Федора

Мицика обірвалося в одному з шалених перших боїв Великої Вітчизняної війни.

Записувати уснопоетичну творчість Мирослав розпочав дуже рано. Десятилітнім хлопчиком, у грудні 1949 р., записав від рідних «кілька колядок і щедрівок, загадок до півсотні, кілька пісень. До 1955 року збирав лише загадки. В 1955 році почав записувати прислів'я і приказки, в 1956-му – жартівливі пісні і казки» (ф. 14–3, од. зб. 214, арк. 255). Вже тоді юний збирач усвідомлював суспільну важливість свого захоплення. Однак після того, як у січні 1957 р. М. Мицик побував у Києві на республіканській нараді збирачів фольклору, познайомився з М. Рильським, багатьма досвідченими ентузіастами (Г.Танцюрою, І.Гуриним, О.Стеблянком, М.Колесником), почав записувати народні самоцвіти систематично, організовано. Захоплення стало для нього щоденною творчою мукою і розрадою, незвичайною поміж сільських трударів роботою, найвищим смислом життя.

В 1958 р. у Вишнополі побувала фольклорна експедиція ІМФЕ АН УРСР у складі І. Березовського та А. Гуменюка. Вчені зустрілися з М.Мициком, надали практичну допомогу в методиці записування фольклору і взяли до Києва його кращі записи.

Майже до останніх днів свого життя М.Мицик, несподівано прикутий важкою недугою до ліжка, не випускав із рук пера: фіксував народні скарби з уст медичних працівників і тих, хто перебував на лікуванні; писав щирі поезії, сповнені незгасного життєлюбства. Хвороба прогресувала, ускладнюючи лікування, а разом із тим і забираючи останні сили. 25 березня 1965 р. М.Мицика не стало... Є щось символічне у тому: рання весна і така юна трагічна кончина. Щойно зійшов сніг, прокинулися дерева, прилетіли з вирію перші перелітні птахи; хлібороби вийшли в поле й засіяли землю добірним зерном... М. Мицик, незважаючи на молоді літа, встиг засіяти поле власної долі чистим збіжжям свого яскравого збирацького обдаровання.

Немов відчуваючи близьку неминучість свого фізичного небуття, М. Мицик скромно, але з почуттям власної гідності, підсумовував: «Думаю, що (моя) робота, хоч і мізерна в порівнянні з роботою інших, все-таки принесе деяку користь народу» (ф. 14–3, од. зб. 21.4, арк. 255 зв.).

Із невичерпних фольклорних джерел М. Мицик зібрав 900 народних пісень; близько 100 казок, легенд, переказів; 2500 прислів'їв та приказок, 450 загадок, 30 скоромовок, 20 народних прикмет і прогнозів погоди тощо. У творчому доробку Мирослава є поезії, оповідання (зберігаються в рідних, вірші почав писати 1949 р.); він зібрав та упорядкував творчість свого батька – поета Федора Мицика, і написав про нього літературно-критичний нарис «Життя – горіння»; у спеціальній праці «Один із найстаріших» висвітлив історію Тальнівського зооветтехнікуму. Та, безперечно, основним підсумком його життя є зібрана народнопоетична спадщина.

Пісні, казки, твори малих фольклорних жанрів в основному записано від Горпини Захарівни Мицик – рідної бабусі збирача, 1889 р. н., прожила 78 літ; матері Ірини Петрівни, П.Я.Баранюк, М.П.Якименко, сестри Людмили (трагічно загинула 1959 р.), Ф.Я.Мицик, В.П.Рябенко, М.М.Пічкур, Г.Г.Баранюк, К.А.Франчук, Т.В.Груці, Р.О.Якименка, Х. С.Баранюк, Д.О.Проценка, Д.О.Солдатової, Л.В.Постернак та ін. В ІМФЕ АН УРСР зберігаються вісім загальних зошитів аматора.

Основа збирацької спадщини М. Мицика – пісні різних жанрів: колядки, щедрівки, весільні, веснянки, купальські, соціально-побутові, жартівливі тощо.

Микола Дмитренко

ДУХОВНЕ БАГАТСТВО НАРОДУ

(Думки збирача фольклору)

*Наша пісня, наша дума
Не вмере, не загине.
От де, люди, наша слава!
Слава України!
Без золота, без каменю,
Без хитрої мови,
А голосна та правдива,
Як Господа слово.
Т.Г.Шевченко*

Український народ здавна славиться своїми думами, піснями, казками, своїм гумором. Його усна народна творчість здобула всесвітнє визнання. Естетичні і художні достоїнства українського фольклору високо оцінюються фахівцями, вченими.

Фольклор – це своєрідна історія трудящого люду, що бере свій початок із сивої давнини. Мовою художніх засобів розповідає вона нам про життя, побут і звичаї народу, про його боротьбу за кращу долю.

Багато людей в минулому присвятили все своє життя справі збирання і дослідження усної народної творчості. В результаті копіткої роботи було записано величезну кількість народних пісень, казок, прислів'їв, загадок, жартів, каламбурів.

Проте повністю зібрати той чи інший вид фольклору неможливо, бо кожен з них постійно живе і збагачується.

Збирання фольклору продовжується і тепер. Ця робота, можна сказати, набирає все ширшого розмаху. В кожній області нашої республіки живуть збирачі-любители. Це люди різного віку і різних професій, яких об'єднує одне – любов до народного мистецтва. Один збирач записує лише пісні, другий – казки, третій – всі інші жанри потроху.

З історії фольклористики відомо, що велику кількість зразків народної творчості зібрано школярами і вчителями. Учні – це той масовий збирач, що безпосередньо живе серед того середовища, де побутує фольклор.

Думаю, що не помилюся, коли скажу, що в наших школах викладачі літератури дають учням завдання: записати певну кількість прислів'їв і приказок, загадок чи пісень, почутих з уст людей. Але не в кожній школі це роблять. А хоч і роблять, то записи фольклорних зразків потім не вивчають, як слід не систематизовують, не зберігають в одному цілому – і вони часто губляться. Нерідко учні, щоб полегшити свою збирацьку роботу і без турбот виконати завдання, переписують фольклорні зразки прямо з книжок.

А тим часом треба лише уважно прислухатись до живої народної мови і відразу виявиш в ній рясну низку оригінальних порівнянь, прислів'їв, приказок, дотепів і жартів. Встигай лише все це багатство записувати.

Складніша справа записування пісень і казок. Потрібно виявити людей, що знають казки чи пісні, попросити їх – і вони з охотою заспівають чи розкажуть. Треба лише зробити це в невимушеній, спокійній обстановці.

Необхідно не тільки правильно записати текст, а й мелодію пісні, а для цього треба знати нотну грамоту. Правда, записувати тексти можна і без мелодій, але такий запис буде неповноцінним. Записувати пісню слід так, як вона співається, а казку – як вона розповідається, з усіма зворотами і вигуками, не добавляючи нічого свого. Особливо добрі наслідки дає запис при допомозі магнітофону.

Записаний твір найкраще переписувати з чорновика по свіжій пам'яті, кожен твір на окремий аркуш паперу (на одній його стороні). Записані в такий спосіб матеріали можна потім систематизувати по-різному: наприклад, за жанрами (пісні, частівки, казки, розповіді), або за виконавцями (від кого записані), чи за місцевістю (де ці записи зроблено).

Можна також записувати і в загальний зошит – кожен жанр окремою групою. Так могли б утворитися окремі збірники пісень (побутових, весільних, жартівливих, дитячих і колицьових, частівок, веснянок, колядок, щедрівок тощо), казок, загадок, каламбурів, прислів'їв і приказок. Ця систематизація дуже зручна для зберігання і використання.

І от *матеріал* зібрано й відповідно згруповано. Де ж його діти? В кожному обласному центрі є обласні будинки народної творчості (ОБНТ), в Києві – центральний будинок народної творчості (ЦБНТ). Записи можна надсилати в ці установи.

Але краще надсилати матеріали в Інститут мистецтвознавства, фольклору та етнографії. (ІМФЕ). Його адреса м. Київ, вул. Кірова, 4 (*нині Грушевського – Упор.*). Це ніби штаб усієї наукової і збирацької роботи в нашій республіці. Тут фольклорні записи вивчають, тут складаються збірники пісень, казок тощо. Фольклорними записами Інституту (а також будинків народної творчості) користуються самодіяльні колективи, хори, радіо, звідси фольклорні твори розповсюджуються по всій Україні і за її межами.

Зв'язки з Інститутом мистецтвознавства, фольклору та етнографії я підтримую майже десять років. За цей час одержав звідти багато корисних порад і вказівок. У фонди ІМФЕ я

надіслав 800 зразків пісень різних жанрів, переважну більшість яких становлять жартівливі і весільні пісні, 2500 прислів'їв і приказок, 400 загадок, багато інших фольклорних записів.

Отож, я звертаюся до всіх, кому не байдужа усна народна творчість, закликаю працівників культурно-освітніх установ, журналістів, вчителів, учнів взяти участь у збиранні фольклору, зробити хоч невеликий внесок в цю благородну справу, щоб по крупинці зберегти духовне багатство нашого народу для майбутніх поколінь.

Сподіваюся, що всі, хто прочитає цю статтю, зацікавляться фольклором, поповнять ряди збирачів-любителів усної народно-поетичної творчості.

2-та «Уманська зоря», 14.05.1963 р.

Республіканська нарада фольклористів. В центрі – Максим Рильський, за ним праворуч – Мирослав Мищик. Київ, січень 1957 р.

З ДОСВІДУ МОЄЇ ЗБИРАЦЬКОЇ РОБОТИ

Після того, як в районній газеті була надрукована моя стаття «Духовне багатство народу» («Уманська зоря», 14.05.1963 р.), в якій я поділився своїми думками про збирання

усної народної творчості, до мене звернулося багато читачів з проханням докладніше розповісти про свою збирацьку роботу, так би мовити, поділитися досвідом.

В цій статті я коротенько постараюся описати той шлях, який я пройшов у справі записування фольклору.

1. ЯК Я ЗБИРАЮ ФОЛЬКЛОР

Початок моєї збирацької роботи відноситься до 1949 року. Тоді ще, будучи учнем четвертого класу, десятилітнім хлопчиною я зацікавився народними загадками. Наша бабуся знала їх без ліку, як здалось мені, і всі такі, яких мені і чути не доводилось. В листопаді-грудні 1949 року я записав 70 цікавих загадок. Тоді ж, за порадою бабуся, я записав також декілька пісень, колядок і щедрівок.

До 1955 року кількість записаних мною загадок збільшилась до чотирьохсот. Весною того ж року мені вдалось зв'язатись з Інститутом мистецтвознавства, фольклору та етнографії, після чого моя збирацька робота набрала систематичного і цілеспрямованого напрямку. Крім загадок і раніше записаних колядок та щедрівок, я став записувати прислів'я та приказки, примовки, короткі пісеньки жартівливого характеру, жарти. Зібраний матеріал я надіслав в Інститут.

В січні 1957 року в Києві відбулась Друга республіканська нарада збирачів усної народної творчості, учасником якої довелося бути і мені. В столицю України з'їхалось близько двохсот збирачів – любителів фольклору з усіх областей республіки, прибули вчені з Молдавії, Білорусії, Москви та Ленінграду. Вчені, збирачі, народні співці – кобзарі, лірники, поети поділились своїми думками, обговорили ряд важливих питань. Нарада принесла мені дуже багато користі. Я чи не вперше зрозумів цінність народної творчості.

Повернувшись в рідне село, я з запалом взявся за любиму справу і за кілька років, що пройшли після наради, мені вдалося виявити багато цінних зразків різних жанрів фольклору, особливо пісень.

В серпні 1958 року на Уманщині побувала наукова експедиція ІМФЕ, яка завітала і у Вишнопіль. Вчені записали на магнітофон кілька десятків цікавих народних пісень від

колгоспного хору та виявлених мною у гущі народній. У фонди Інституту я передав експедицією свої записи. За свою збирацьку роботу неодноразово отримував премії.

Фольклорну роботу я продовжую і зараз. Записані матеріали регулярно надсилаю в ІМФЕ. Кажуть, матеріали цікаві, потрібні. Великою радістю для мене було опублікування багатьох записаних мною загадок в збірнику «Загадки» (1962 р.) та народних усмішок у пресі.

2. НОСІЇ ФОЛЬКЛОРУ

Перш, ніж взятися збирати усну народну творчість, потрібно дізнатись, хто знає багато пісень чи казок, добре вміє співати і розповідати, тобто, таких людей або інакше – носіїв фольклору, потрібно зуміти виявити.

Таку людину мені вдалося знайти відразу. Це була, як я вже писав, наша бабуся, Мицик Горпина Захарівна. За свій трудовий вік вона перечула і переспівала незліченну кількість пісень, запам'ятала більшу їх частину.

Записувати мені від неї було легко. Співала вона м'яким, хорошим голосом. Від неї я не тільки записав багато пісень, а й чимало розповідей, казок, загадок. Вона вказувала, хто з людей також знає багато пісень. При її допомозі я виявив ще кілька носіїв усної народної творчості.

Таким чином, кількість людей, з якими я був зв'язаний у своїй збирацькій роботі, поступово досягла 23 особи. З блокнотом і олівцем в руках я часто навідувався до кого-небудь з них, вибираючи такий час, коли вони не зайняті невідкладними справами.

Іноколи хто-небудь із моїх «кореспонденток» приходив сам і говорив: «Аж дві пісні згадала. В тебе, мабуть, ще нема таких».

Серед кращих носіїв фольклору, виявлених мною у с. Вишнополі, я вважаю кількох. Це, в першу чергу, Мицик Горпина Захарівна, від якої я записав 380 пісень; Баранюк Палажка Якимівна – записав більше 100 пісень; Якименко Мотря Петрівна – 57 пісень; сестра Людмила – 20 пісень, а також літні колгоспниці Пічкур Марія, Рябенко Василина, Ксеня Франчук та інші. А скільки ще живе в селі людей-носіїв,

не виявлених мною? Можна з певністю сказати: таких людей у селі Вишнополі є велика кількість, і не тільки серед жінок.

3. ФОЛЬКЛОР СУЧАСНОГО СЕЛА

Життя нашої країни багате і надзвичайно різноманітне. Пісні про щасливе життя радянського народу лунають над її просторами

Завдання збирачів усної народної творчості набирає в наш час великого значення: виявити серед народних мас пісні, казки, жарти, нові прислів'я і загадки, в яких змальовується життя народне, оспівується радість і щастя.

Мені вдалося записати чимало творів малих жанрів – загадок, прислів'їв і приказок, жартів, створених нашим народом в останній час, а також і пісень. Однією з перших це була пісня «Я в колгоспі роблю», записана від колгоспного хору в 1958 році, яка починається словами:

*Я в колгоспі роблю,
Буряки сапаю,
А як вечір прийде,
Василя чекаю.*

Всі, очевидно, пам'ятають історію з льотчиком-шпигуном Пауерсом. Народ не залишився осторонь цього епізоду і створив пісню «Говорили наші люди», записану мною в березні 1961 року. Чимало також записав я і жартівливих пісень на сучасну тематику, частівок, розповідей, дотепів.

Закінчуючи статтю, мені хочеться сказати одне: кожен збирач фольклору повинен бути в гущі народу, там, де люди трудяться, відпочивають, будь-то колгоспна нива, чи весілля, чи якесь свято, там, де б'є цілюще джерело народної творчості

30.V.1963 р. м. Умань.

Олекса Воропай
(1914 – 1986)

Відомо, що Олекса Воропай народився в Одесі 9 листопада 1913 року. Дитинство минуло в селі на Херсонщині. Батько хлопчика походив з аристократичного роду. 1919 року він був змушений емігрувати, залишивши родину в скрутному становищі. Матері довелося самій виховувати і вчити сина. Закінчивши сільськогосподарський технікум, Олекса Воропай працював агрономом на Вінниччині, де його і застав великий голод. Спогади про ті часи Олекса проніс крізь усе життя і вже на чужині описав, що бачив. Голодомор став болем його серця ще й тому, що 1933го року померла мати Олекси.

Епіграфом до книжки Воропай взяв вірш Юрія Клена «Терцини»:

*Вважай на магію страшних чисел,
Ось пекло, це землі частина шоста,
А край зелених верб і пишних зел,
Що скрізь його покрила вже короста,
—Останній в пеклі круг, дев'ятий круг.*

У процесі фольклорно-етнографічних експедицій студентів та викладачів УДПУ імені Тичини було з'ясовано, що Олекса Воропай деякий час (1937 – 1940 ?) жив у с. Громах на Уманщині і навіть працював учителем у місцевій школі. У 90-х роках ХХ століття ще були живими його учні. У дослідженні «Звичаї нашого народу» є багато посилань на його записи, здійснені у цьому селі. Дослідник Сергій Білокінь стверджує, що саме в цей період Олекса Воропай став збирати матеріал до цієї праці. 1940 р. він одержав звання вченого-агронома, закінчив Агрономічну академію.

1944 року Олекса Воропай з Одеси, через Поділля, Галичину, Польщу виїхав до Німеччини. Почались роки поневірянь у таборах переміщених осіб (ці часи Воропай детально описав у книжці «В дорозі на Захід»). В Абгсбурзі під псевдонімом Олекса Степовий учений видрукував сім книжечок – «Вогні в церкві» (Українські народні легенди, записані в Україні 1942 – 43р.р.), «Українські народні танці», «Ясир», «Звичаї нашого народу», «Звичаї». Ці видання були випущені на найгіршому папері, часом просто на ротаторі.

Упродовж 1944 – 48 р.р. учений записує фольклор від оstarбайтерів у таборах переміщених осіб. Люди боялися репатраційних комісій, тому їхні імена дослідник зашифрував, щоб не нашкодити. У цій роботі Олексі Воропаю допомагали філолог Леонід Білецький та етнолог Зенон Кузеля. Таким чином учений створює цінну пам'ятку про життя, звичаї, традиції, побут, фольклор доколгоспного українського села.

1948 року родина Воропая переїхала до Англії. 1957 року вчений став доктором слов'янської етнології, а 1961 року захищає звання доктора природничих наук в Мюнхенському вільному університеті.

У 60-70 роки праці з етнології принесли йому визнання не лише в середовищі української еміграції, а й у науковому світі Європи, його роботи друкували у США, Канаді, Франції, Німеччині, Англії. Помер Олекса Воропай 1989, а за два роки в Україні побачила світ його головна праця «Звичаї нашого народу».

Ім'я Олекси Воропая, його біографія, науковий доробок ще чекають свого вдячного дослідника.

Матеріали до лабораторних занять

Дідух, його виготовлення

Своєрідним заміником сучасних ялинок був Дідух. Раніше в кожній оселі на почесному місці, покуті – стояв необмолочений сніп. Його готували під час жнив. Завершуючи косовицю жита чи пшениці, женчики гуртом в'язали жнив'яного снопа. Для цього вибирали найкраще колосся. Обряд виготовлення Дідуха супроводжувався багатьма діями. Женчики вибирали з-поміж себе найгарнішу дівчинку, піднімали її на руках і, вручивши «святочного Діда», з піснями та іграми йшли до оселі. Біля воріт їх мав зустріти господар з господинею й викупити «вінця жнив», потім усі заходили у світлицю, ставили снопа на покуть і сідали за святочну вечерю. Після завершення обжинкової вечері Дідуха виносили до комори, де він стояв до Різдва. На Святвечір господар, зодягався у празникову одягу, йшов за колядником, поштиво вносив снопа у хату і прилаштовував його колоссям угору біля кубельця з сіном, що лежало на покуті, примовляючи:

– Дай, Боже, того свята щасливо спровадити і Нового року дочекатися, од Нового року до Богоявлення, од Богоявлення до Воскресення, од Воскресення аж до ста літ, поки Пан-Біг визначив вік усьому, хто є в тому дому!

...Дід, себто предок роду, чи Дідух – дідів дух, дух діда. Вважалося, що протягом усіх свят, на яких присутній «святочний Дід», біля нього мають оселятися духи померлих пращурів. Не випадково стояла й кутя, біля якої клали на ніч ложки та їство – «щоб праведні душечки повечеряли і на нас, сущих, не гнівалися». За давнім віруванням, духи покійників, яких згадували й шанували в родині, справно доглядали посіви – відганяли злі й нечисті сили, зосібна русалок, аби ті жита не толочили, відводили громи, буревії, пожежі. Відтак найвищою шаную було зготувати й тримати на свята Дідуха, охоронця роду і статків, відводячи йому найпочесніше в оселі місце – покуть... Солому чи сіно від Діда тримали від Різдва і до Нового року. Опівночі, як наступало Новоліття, батько з

найстаршим сином згрібали соломку, виносили в садок й підпалювали, щоб дим окурив фруктові дерева – «тоді щедро вродить садовина і не пошкодить її ні мороз, ні гусінь»...

(За В. Скуратівським).

Дідух

Як виготовити дідуха?

1. Соломку та колоски (можна використовувати овес, жито, пшеницю) необхідно замочити в гарячій воді на 15 хвилин, щоб вона стала м'якою та гнучкою.
2. Розподілити колоски відповідно розміру. В одному пучечку повинно бути 7 колосків (число сакральне). Кожний пучечок рівно перев'язати грубою ниткою чи шпагатиною.
3. Прив'язуємо пучечки один до одного «схединками», щоб утворилася пишна «голова».
4. Обв'язуємо сніп ниткою, зразу під колосочками.
5. Приблизно посередені перев'язуємо ще раз.
6. Розділяємо стовбур дідуха на три ніжки, кожен з яких перев'язуємо біля основи і знизу.
7. Рівно підрізаємо «ніжки» і прикрашаємо дідуха.

Один із різновидів дідуха (на одній ніжці)

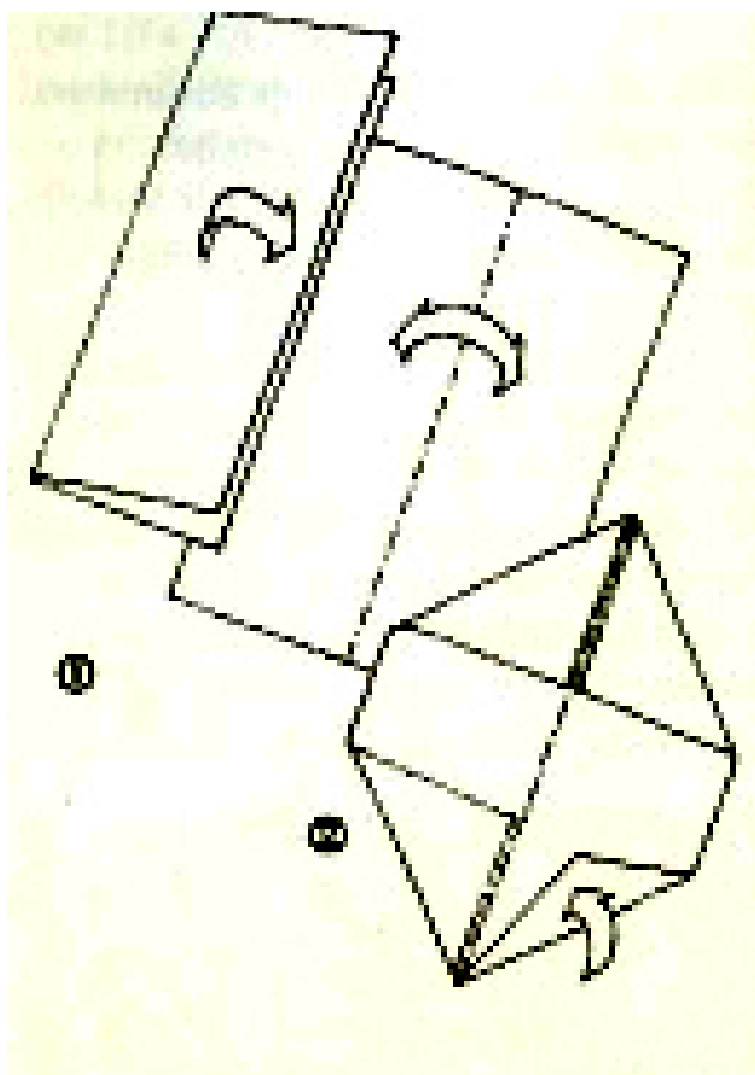
Дідух, прикрашений калиною.

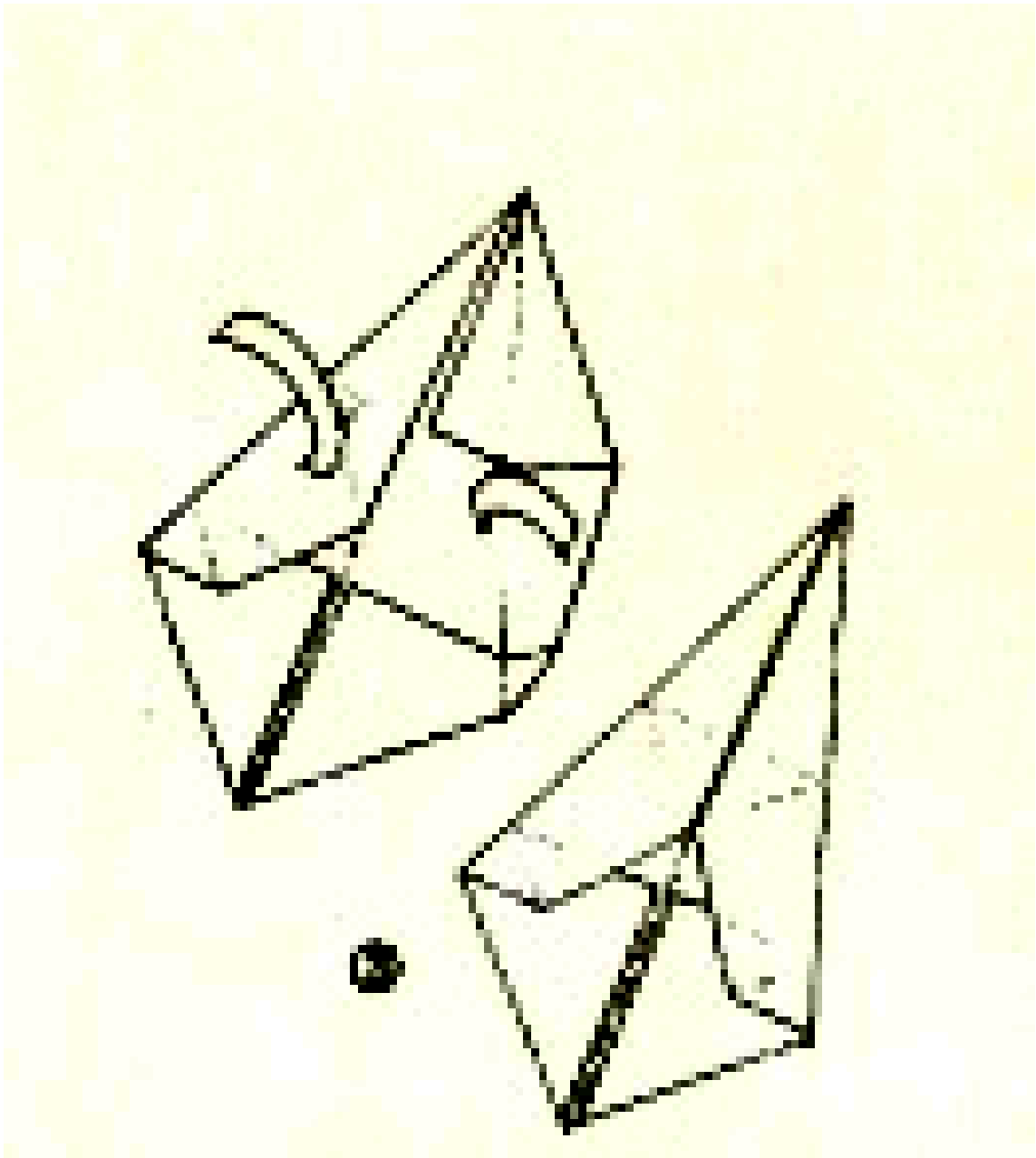
Виготовлення різдвяної «Зірки»

Матеріали: кольорова калька, лінійка, канцелярський ніж, клеєвий олівець, шматочок двостороннього скотчу.

«Зірка» складається з промінчиків. Для кожного промінчика потрібно відрізати окремий шматочок кальки з чіткими розмірами, відповідно до схеми (в цьому випадку розмір шматочка кальки для 1 промінчика 7,5 на 10 см).

Розрізати кальку зручно канцелярським ножом, попередньо зігнувши її відповідно до розміру промінчика. Згин має бути дуже чіткий (наприклад, проведіть у місці згину монеткою).

В залежності від вихідного розміру листів кальки, можна планувати (з метою економного використання матеріалу) з якого боку (по довжині чи ширині) відрізати полоски заданої ширини, щоб потім розрізати їх на окремі промінці.

Калька не має лицьової або виворітної сторони, тому не має різниці, на який бік ви будете її згинати. Ця зірка має 8 промінців. Коли вони будуть нарізані, починаємо їх згинати за наведеною ліворуч схемою.

Так потрібно зігнути всі 8 штук.

Коли всі промінчики будуть зігнуті, приступаємо до склеювання зірки. Нам потрібен чистий папір і клеєвий олівець.

Для того, щоб «Зірка» була симетричною, потрібно приклеювати промінці один до одного.

Виготовлення різдвяного «Павука»

Різдвяний «павук».

Напередодні Різдва "павуків" підвішують до центрального сволака чи на виході напроти дверей. Вони тримаються на довгій волоссинці з конячого хвоста (або на нитці) і постійно крутяться, наче живі, завдяки циркуляції повітря.

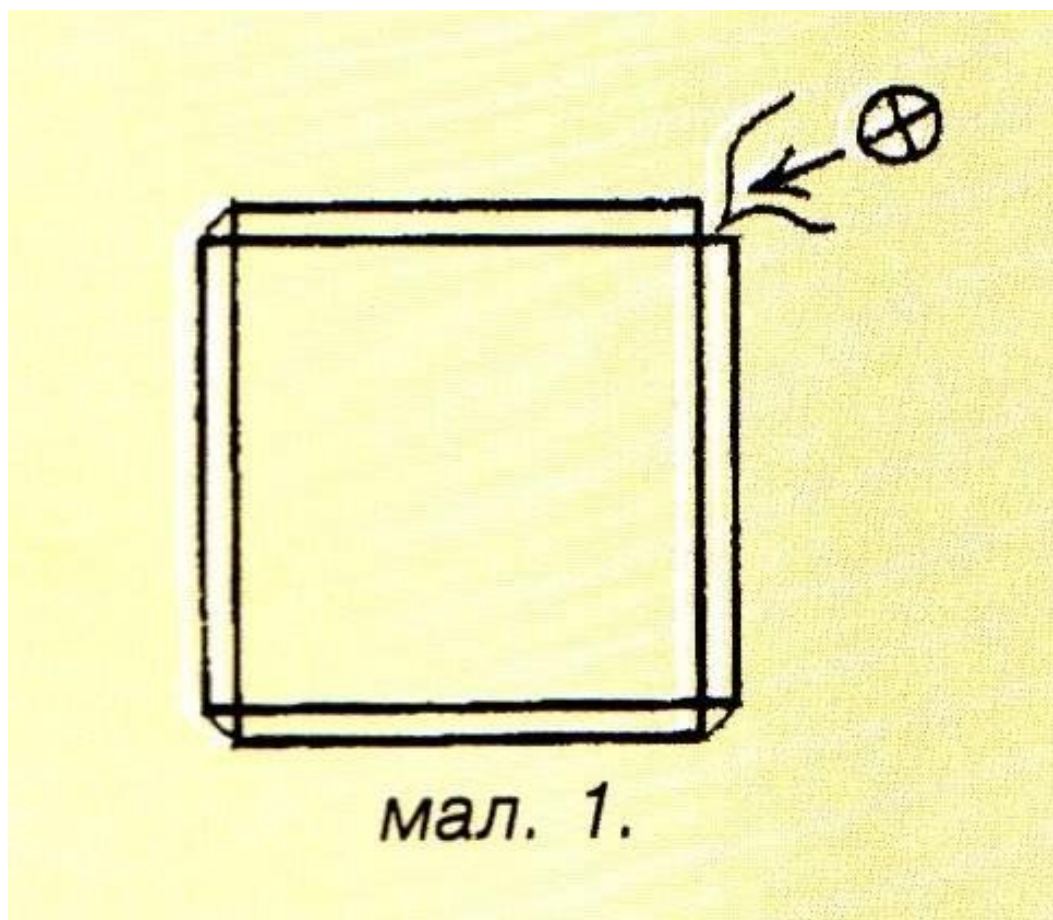
Ці іграшки названо "павуками" за подібність до цих комах і павутиння, яке вони виплітають. Вишуканість, з якою виготовляють павуки свої дивовижні мережива, завше викликала симпатію. За народною уявою вони уособлюють працьовитість.

Багатьом, очевидно, відомо повір'я: якщо поруч з вами спустився павучок, то це має віщувати якусь новину. Павуки за народною уявою, крім усього, уособлювали працьовитість. Усе це разом узяте, очевидно, і виробило уявлення, а відтак і

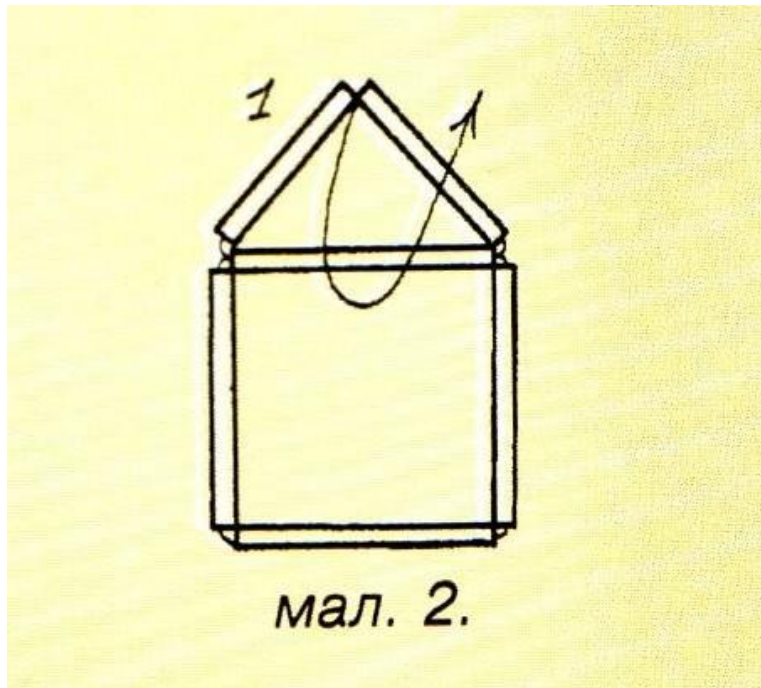
символіку про павуків, котрі «приносять вість». Може тому й виготовляли їх, щоб у такий спосіб сповістити про Різдво Христове.

Щоб оволодіти секретами виготовлення солом'яних «павуків» необхідно зрозуміти і вивчити основні принципи їх конструкції. Існує безліч варіантів форм, конструкцій та способів декоративного оздоблення «павуків». Традиційні «павуки» здебільшого пірамідальні та ромбічні. Ці конструкції складаються з окремих об'ємних елементів ромбічної форми. В геометрії така фігура називається октаедр. У даному описі для зручності умовно називатимемо її ромб.

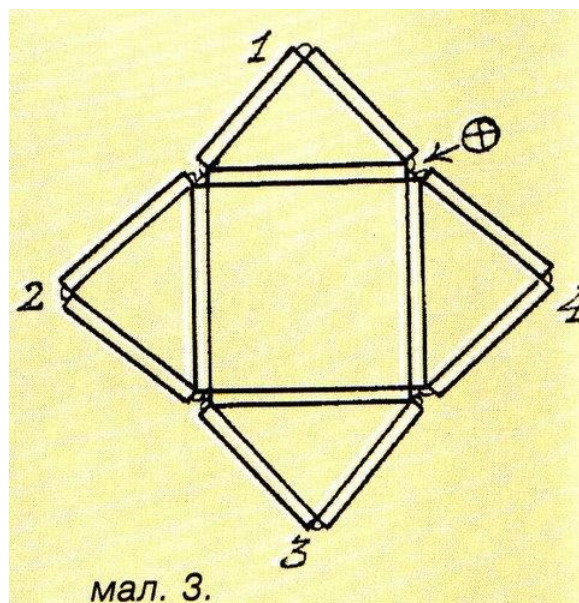
Щоб скласти ромб, нарізають 12 однакових завдовжки і завтовшки соломин і голкою нанизують на нитки. Чотири крайні з них зв'язують у квадрат ниткою, на якій вони нанизані (мал. 1).

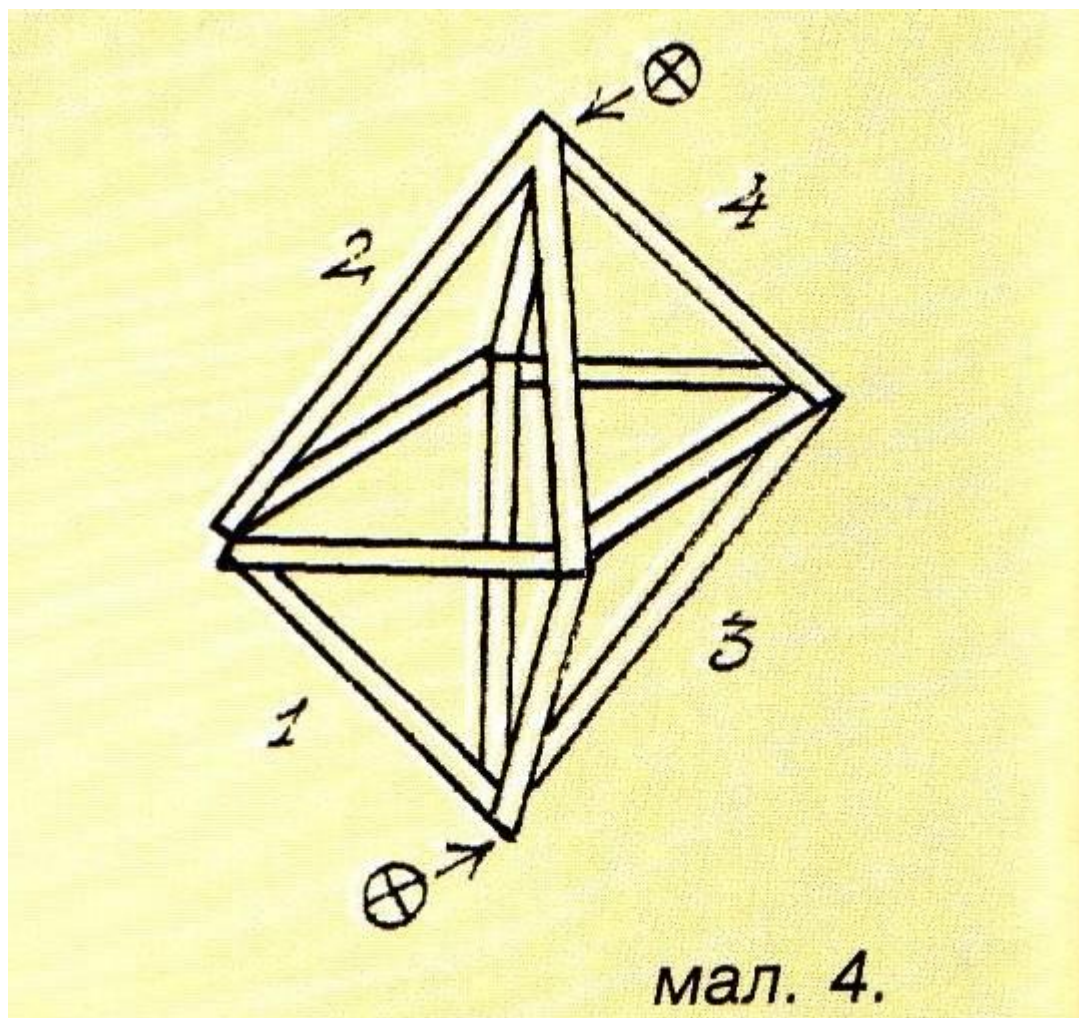
Дві подальші соломини розміщують з однієї із сторін так, щоб утворився трикутник. Його вершину треба перекинути через основу в напрямку до центру квадрата (мал.2).

Далі так само послідовно перекручують три пари соломин, які залишились на нитці. При цьому кожного разу необхідно змінювати напрям перекидання: якщо перша пара — до центру, то друга від центру, третя — до центру, четверта — від центру. Коли перекручено четверту пару, кінець нитки зав'язують на вузол, тоді утвориться плоска фігура з квадратом у центрі (мал.3)

Щоб отримати об'ємну фігуру ромбічної форми, треба підняти вгору 2-й та 4-й трикутники і зв'язати до купи їх вершини; 1-й та 3-й трикутники відвести в протилежний бік і теж зв'язати (мал. 4).

Щоб отримати об'ємну фігуру ромбічної форми, треба підняти вгору 2-й та 4-й трикутники і зв'язати до купи їх вершини; 1-й та 3-й трикутники відвести в протилежний бік і теж зв'язати (мал.4).

Щоб нитка не розколювала соломин, їх перед роботою зволожують водою.

Пірамідальний «павук»

Його роблять із завчасно підготовлених рівновеликих ромбів, складених з однакових завдовжки соломин. Зауважте, що ромб є основою всієї конструкції і його величина визначає розміри всього «павука», тому недоцільно брати соломини

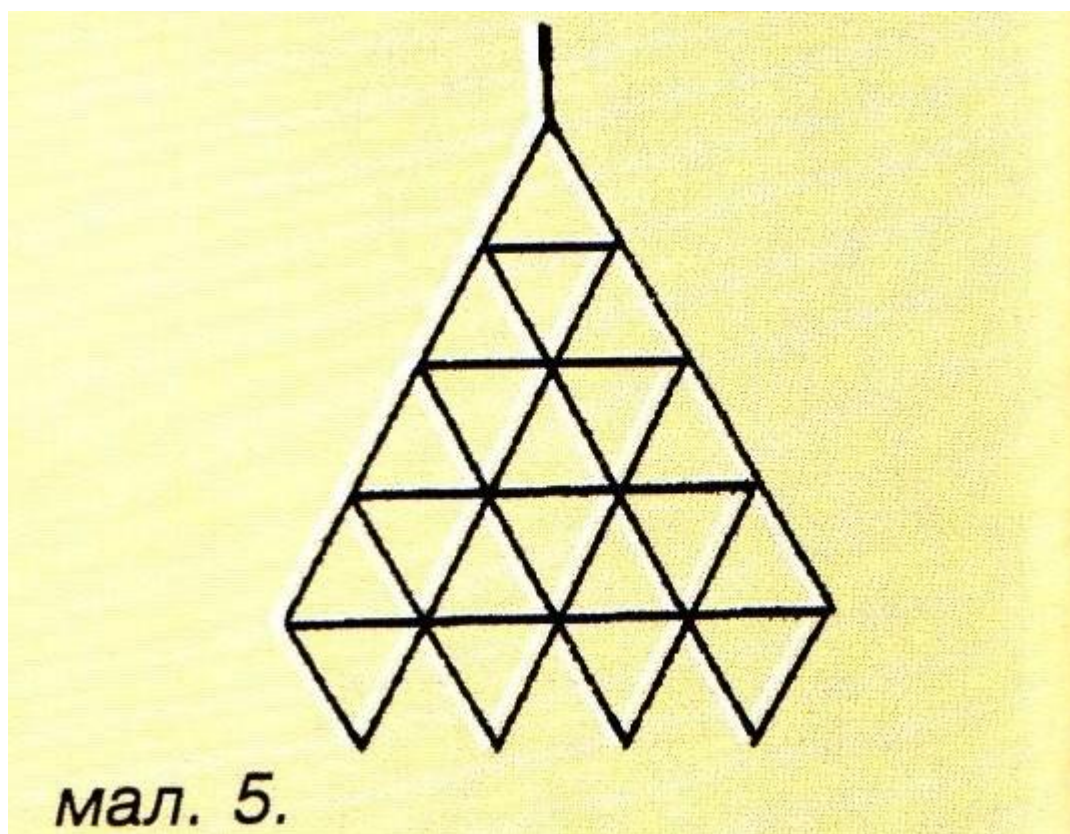

довші 10-12 см, бо вся конструкція вийде надто громіздка. Для такого павука треба зробити не менше 30 ромбів.

Збирання «павука» розпочинають з вершини піраміди. Її утворює один ромб. Другий ряд складають з чотирьох ромбів. Вершину кожного з них зв'язують з одним із чотирьох кутів основи ромба першого ряду, а їх кути, скеровані всередину конструкції — з нижньою вершиною ромба першого ряду.

Третій ряд утворюють з восьми ромбів, прив'язаних по периметру до ромбів першого ряду і одного ромба в центрі.

Четвертий ряд утворюють з 12 ромбів по периметру і одного в центрі. Жорсткість усієї конструкції забезпечується зв'язуванням усіх кутів ромбів між собою (схему складання пірамідального «павука» показано на мал. 5).

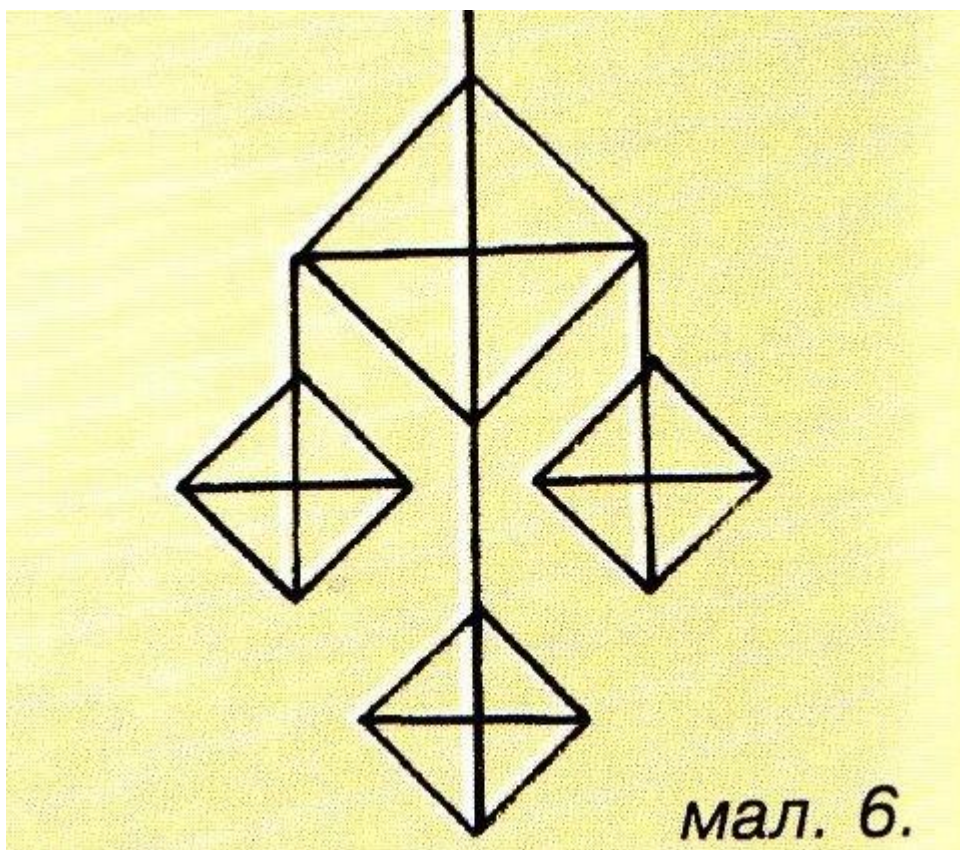
У такий спосіб можна створити «павука» у формі об'ємного ромба, неначе складеного з двох пірамід. Для цього необхідно зв'язувати ряди нижньої половини «павука» в зворотній послідовності.

Відповідно кількість ромбів у кожному ряду зменшуватиметься і нижню вершину утворить один ромб.

Ромбічний «павук»

Цей різновид «павука» являє собою спрощений варіант підвісної прикраси. Його основу складають 6 ромбів. У даному варіанті конструкції елементи не з'єднують між собою жорстко, а вільно підвішують на нитках до центральної частини, щоб отримати легку і динамічну конструкцію, всі елементи якої перебувають у постійному русі.

Ромбічного «павука» складають з різних завбільшки елементів: великого центрального ромба та 5 однакових, менших за розміром. Конструкція гармонійна, якщо довжина сторін малих ромбів вдвічі менша довжини сторін центрального ромба. Чотири малі ромби підвішують на нитках до чотирьох кутів основи великого, а 5-й — до його нижньої вершини (схему складання ромбічного «павука» показано на мал. 6).

На прикладах пірамідального і ромбічного «павуків» подано основні конструктивні принципи створення солом'яних декоративних підвісок. Трошки пофантазувавши, можна сконструювати найрізноманітніші варіанти форм. Тільки зважайте на загальні закономірності виготовлення «павуків»,

дотримуйтесь симетричності, тоді досягнете гармонії форми і рівноваги всієї конструкції.

Декоративне оздоблення

Конструктивну основу «павука» можна цікаво прикрасити. На оздоблення в народних майстрів ідуть різноманітні матеріали: кольоровий гофрований папір, кольорові нитки, насіння гороху, квасолі, горіхи, сухі квіти. Найбільш оригінально вписуються в конструкцію «павуків» підфарбовані декоративні елементи із соломи: «сонечка», помпони, ланцюжки, плетені ромбики тощо. До «павука» підвішують невеличких солом'яних пташок, ляльок. Такі декоративні деталі розміщують і в середині ромбів і підвішують до їх вершин. Варіантів оздоблення «павуків» можна придумати безліч.

*(Стаття та графіка з журналу
«Народне мистецтво». – 1997. – № 1. – С. 54).*

Колядки, записані на Уманщині

I

Ой фалилася біла береза своїми гіллями перед дубами.

Ой дай, Боже!

Ой не фалися, біла березо, своїми гіллями перед дубами.

Ой дай, Боже!

Бо не ти ж ті гілля кохала.

Приспів.

Кохали тобі буйнії вітри.

Приспів.

Дрібнії дощі.

Приспів.

І в день, і вночі повіваючи.

Приспів.

Дрібний дощик накриваючи.

Приспів.

Ой фалилася панна Катя

своїми косами перед молодцями.

Приспів.

Ой не фалися, панно Катю,
своїми косами перед молодцями.

Приспів.

Бо не ті ж ті коси кохала.

Приспів.

Кохала тобі ненька старенька.

Приспів.

То вдень, то вночі при ясній свічі.

Приспів.

Щосуботоньки вимиваючи.

Приспів.

Щонеділеньки убираючи.

Приспів.

II

Ой рано- рано кури запіли.

Ой, дай, Боже!

А ще й найраньче пан Василько устав.

Приспів.

Ой устав – устав, лучком забряжчав.

Приспів.

При ідній свічі личенько вмивав.

Приспів.

При другій свічі коня осідлав.

Приспів.

При третій свічі брата позбуджав.

Приспів.

Вставайте, браття, коні сідлайте.

Приспів.

Форти скликайте.

Приспів.

Та поїдем в чистеє поле на полювання.

Приспів.

Ой, там назнав я кунку в деревні.

Приспів.

Панну в терені (теремі?).

Приспів.

А вам буде, браття, кунка на шубу.

Приспів.

А мені буде панна до шлюбу.

Приспів.

(Після кожної майже колядки додають наступний рядок):

За цим же словом бувай здоров!

Ой, дай-Боже!

Гребний (гречний) молодче – Васильку – хлопче!

Не сам з собою – з отцом, з ненькою.

З усіма нами, колядниками.

III

Ой, у полі-полі на білім колі,

Ой, там Марійка пшеницю жала.

Ой, дай, Боже!

В кіпки складала.

Приспів.

За нею кіпки в чотири рядки.

Приспів.

Прийшло до неї дванадцять молодців.

Приспів.

Хтять її взяти з чистого поля, з білого кола.

Приспів.

Возьміте мене в батька в світлонці.

Приспів.

В мої неньки три стороженьки.

Приспів.

Їдна сторожа – батько край стола.

Приспів.

Друга сторожа – ненька у порога.

Приспів.

Третя сторожа – братець в ворітець.

Приспів.

Батько край стола чашки сповняє.

Приспів.

Мати у порога рушнички крає.

Приспів.

Братець у ворітець коня сідлає.

Приспів.

IV

Пане -господару, вставай з постелі, відчиняй двері.

Славен, славен еси,

Наш милий Боже, на небеси.

Застеляй столи, клади калачі з ярої пшениці

Славен, славен єси,

Наш милий Боже, на небеси..

Прийде до тебе аж троє гостей. Всі троє разом.

Славен, славен еси,

Наш милий Боже, на небеси.

Перший гостонько – дрібний дощик

Приспів.

Другий гостонько – ясний місяць

Приспів.

Третій гостонько – ясне сонце.

Приспів.

– Як я зйду три рази в маю,

То зрадується жито, жито-пшениця , всяка пашниця.

Приспів.

Як зйде з вечора пізно,

То зрадується весь звір у полі, вся риба в морі.

Приспів.

Чумак в дорозі, худоба у возі.

Приспів.

Як я зйду в неділю рано,

То зрадується старе й мале, криве й сліпе.

Приспів.

V

Ой рясна – красна калина в лузі.

Ой, дай, Боже!

По воду йшла, як зоря зійшла.

Приспів.

З водою йшла, як місяць зійшов.
Приспів.
Ввійшла в сінечки – сінечки сяють.
Приспів.
Пани устають – шапки здіймають.
Приспів.
Її питають:
Приспів.
– Чи ти царівна, чи королівна?
Приспів.
– Я не царівна, не королівна.
Приспів.
Батькова дочка, як панночка.
Приспів.

VI

Ой з Вельгова пана торгова.
Ой, дай-Боже!
Ой там Коля ходив.
Ой, дай-Боже!
Коничка водив.
Ой, дай-Боже!
До коня говорив.
Ой, дай-Боже!
Ой, коню, коню, запродам тебе
Далеко від себе.
Ой, дай-Боже!
За велику ціну, за сто червінців.
Ой, дай-Боже!
Ой пане, пане, не продай мене.
Ой, дай-Боже!
Як продаси ж мене, спогадай мене.
Ой, дай-Боже!
Як я тебе ніс через чорний ліс.
Ой, дай-Боже!
Як нас нагнали турки – татари.
Ой, дай-Боже!
За нами кулі, як сніг літали.

Ой, дай-Боже!
За нами стрілки землю спороли.
Ой, дай-Боже!
Як я скочив Дунай перескочив.
Ой, дай-Боже!
Копитця, ні стременця не замочив.
Ой, дай-Боже!
Ані копитця, ані стременця,
Ані тебе, молодця.
Ой, дай-Боже!

Свято Сорок Святих Виготовлення жайворонків з тіста

22 березня на свято Сорока Святих, якому найбільше раділи діти. Матері одягали їх у святковий одяг, роздавали їм жайворонків. Діти просили у матерів благословити закликати весну:

*Благослови, мати, весну закликати,
Весну закликати, зиму проваджати.
Зиму проваджати, весну зустрічати.
Зимонька в візочку!
Веснонька в човничку!*

Матері благословляли діток. Ті насаджували на тички печених «Жайворонків» і з криком бігли закликати пташок.

Художник С. Міхєєва. Діти зустрічають птахів

Саме жайворонки вважаються провісниками весни : «На прудких крилах жайвір весну несе». Тому обряди закликання весни у світоглядних уявленнях українців пов'язують з цим птахами.

Жайвір.

Василь Скуратівський пише, що у тих родинах, де не було дітей, господарі виносили на вулицю обрядове печиво й дарували його зустрічним, вірячи, що від цього «будуть добре нестися кури-гуси і висиджуватимуть яйця».

Відомо, що у світоглядних уявленнях українців жайворонки ще символізували душі пращурів. Вони ніби живуть у полі, дбаючи про врожай. Якщо трапляється посушливе літо, душі у вигляді птахів піднімаються високо у небо, просять у Бога вологи, а потім камінцем падають долі, – «де присів жайвір, там має зростися нива».

Удосвіта дівчата випікали печиво, котре формою нагадувало птаха. Перед сходом сонця брали його в долоні й виходили на пагорб чи в поле, несучи їх над головами, приспівуючи:

*Вилети, гулю, горою,
Винеси літо з собою.
Вилетіла гуля горою,
Винесла літо з собою.*

(За В. Скуратівським).

Рецепт випікання «жайворонків»

Для тіста:

2 кг борошна, 50 г дріжджів, 250 г соняшникової олії, 1 склянка цукру, 0,5 л води, дрібка солі.

Для змазування: солодкий кріпкий чай.

Приготування

1. У теплій воді або домашньому молоці (але в жодному разі не в магазинному) розмішуємо третю частину борошна, половину цукру і дріжджі. Ставимо тісто в тепле місце, щоб зійшло. Через 30 хв. тісто має піднятися.
2. Потім додаємо інші інгредієнти, вимішуємо і, накривши посуд із тістом серветкою, ставимо в тепле місце на 2 години, щоб воно підійшло.

До речі, «жайворонки» можуть бути і пісні, якщо не додавати масло, молоко і яйця. Викладаємо тісто на посипану борошном дошку, добре вимішуємо. Тісто має бути досить густим, щоб «жайворонки» не втратили форму.

3. Викачуємо з тіста валики та зав'язуємо їх вузликами.

4. Можна дещо ускладнити завдання. Із одного кінця валика сформувавши головку з дзьобиком, зробити очі з родзинок або сирої гречки.

5. Другий кінець валика розплющуємо та розрізаємо на 3-4 смужки. Так у «жайворонка» з'явиться хвостик. Потім покладемо «жайворонків» на змащене маслом деко, накриємо серветкою і дамо піднятися.

6. Змастимо «жайворонків» олією або збитим яйцем і посадимо в духовку. Випікаємо у нагрітій до 200 градусів духовці 15-20 хвилин.

http://juliya555.blogspot.com/2010/04/blog-post_3814.html

Виготовлення купальського деревця

На Уманщині на купайлицю використовували переважно вербу, про що свідчать слова пісні: «Наше купайло з верби, з верби». Однак наші посилання до праці Хр. Ящуржинського свідчать про застосування з цією метою у с. Молодецькому вишні та сливи. Тут також знаходимо інформацію про те, що іноді на гільце господар віддавав вершечок плодового дерева, яке декілька років підряд не давало плодів. Така гілка чи вершечок виконували функцію ритуальної жертви в ім.'я родючості плодових дерев у майбутньому році.

У деяких селах Уманщини зберігся ритуал «вбирання будяка», про який ідеться в архівних матеріалах, експедиційних записах студентів та науковців лабораторії «Етнологія Черкаського краю» ужпу імені Павла Тичини. Величезний будяк виконував функцію купальського деревця.

Купальське деревце прикрашали квітами, биндами, вишнями, цукерками, дерев'яною стружкою, пофарбованою яскравими фарбами. Є дані про те, що в нижній частині купальське деревце «оздоблювали» кропивою та будяками. Їх намагалися замаскувати поміж квітами, гірляндами з ягід та віночками, щоб хлопці, розриваючи купальське деревце, пожалили чи покололи собі руки. Зазвичай це робилося «задля сміху». Ще на «купайлицю» чіпляли «качалочки» з вишень. Ягідки зривали разом з черешками і зв'язували нитками в пучечки, які прикріплювали з усіх боків до невеличкої палички (20 – 30 см.).

Купальське деревце з верби

Купальське деревце з будяка

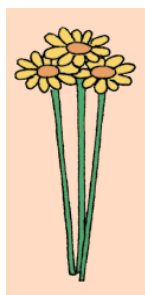
Виготовлення купальського вінка

Тричі на рік українські дівчата одягали вінок з живих квітів – на весняного Юрія, Русалії (Зелений тиждень Трійці) та Купала, оскільки в цей час виявляють особливу активність злі сили. Щоб уберегтися від них у віночки вплітали полин, любисток, тою і навіть зубчики часнику.

Купальський віночок

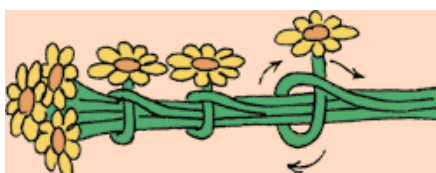
У купальському віночку мають бути такі трави як звіробій, купальник, чистотіл, мокрець, чебрець, переліт-трава, золототисячник, медунка.

Зачин

Щоб віночок вийшов гарним, необхідно підбирати квіти з довгими стеблами. Відбираємо по 2-3 квітки і складаємо в пучечок. Це – основа майбутнього вінка, або, як його називають в народі, – зачин.

Стебла кожного наступного пучечка будуть ніби обвивати стебла зачину. Необхідно намагатися вплітати квітки тісно одна до одної.

Так продовжують плести віночок

Час від часу необхідно приміряти віночок до голови, щоб він «сидів тісенько». Щоб закінчити віночок, необхідно скласти його два кінці до купи і прикрити великими квітками зачину «хвості». Перев'язують віночок травинкою або ликом – тоненькою смужкою кори.

Готовий віночок

Купальське вогнище

Купальські пісні, записані на Уманщині

У нас Купайло з верби, з верби.

Вийди, Голександро, вийди!

Як не вийдеш на Купайла,

То вийде з тебе душа й пара.

(Записав у 1880 р. Хр. Ящуржинський у с. Молодецькому).

Ой, на Івана, на Купала,

Де ж ти, Олександра, ночувала?

Ой, ночувала під грушкою,

А з тим Іваном, як душкою.

Ой, ночувала під двором,

А з тим Іваном дияволом.⁵

(Записав у 1890 р. Хр. Ящуржинський у с. Молодецькому).

Зеленая дібровонько,

Чого так рано спустошена?

Трава на сіно покошена?

– Ой, молодая молодежи,

Вийди до нас на вулицю,

Винеси нам купайлицю!

– Ой, рада б я виходити,

Та заставляють до роботи,

Та заставляють хату мести,

Під круту гору воду нести,

А під другу камінь котити.

Ой, повій, вітре буйнесенький,

Викоти камінь круглесенький.

Зійди, дощину дрібнесенький,

Скропи травицю-муравицю, –

Нехай я вийду на вулицю,

Винесу дівкам купайлицю.

Бо наші хлопці-недбайливці,

---

⁵ Ящуржинський Хр. Заметка о Купальском празднике в Уманском уезде // Киевская старина. – 1890. – № 9. – С. 328.

Не вирубали купайлиці.
Якби вони за нас дбали,
То б купайлицю вирубали.⁶
(Записав у 1890 р. Хр. Ящуржинський у с. Молодецькому).

Час тобі, вербо, розвитись,
Час тобі, Іване, женитись!
– Ой, час – не пора,
Бо ще моя Храсинка молода.
Нехай вітер вербицю похитає,
Нехай Храсинка погуляє!⁷
(Записав у 1890 р. Хр. Ящуржинський у с. Молодецькому).

Ой, ніхто ж там не бував,
Де я явора зрубав.
Приспів:
Ой, яворе-явороньку зелененький,
Туди їхав козаченько молоденький.

Ой, за нашим садком
Три місяці рядком.
Приспів:.

Один місяць ясний,
То Іван красний.
Приспів:

Другий місяць ясний,
То Василько красний.
Приспів:

Третій місяць ясний,
То Ригорко красний.
Приспів:

Ой, за нашим садком
Три зірочки рядком.
Приспів:
Одна зірка ясна,

⁶ Ящуржинський Хр. Заметки о Купальском празднике в Уманском уезде // Киевская старина. – 1890. – № 9. – С. 328.

⁷ Ящуржинський Хр. Заметки о Купальском празднике в Уманском уезде // Киевская старина. – 1890. – № 9. – С. 428.

То – Храсинка красна.

Приспів:

Друга зірка ясна,

То – Яринка красна.

Приспів:

Третя зірка ясна,

То – Наталя красна.

Приспів:

А Іван хвалився,

Що «Христинку люблю,

черевички куплю».

Приспів:

А Василь хвалився,

Що «Ярину люблю,

спідницю куплю».

Приспів:

А Ригор хвалився,

Що «Наталю люблю

Та віночок куплю».

Приспів:

(Записав у 1890 р. Хр. Ящуржинський в с. Молодецькому).

За городом сучка бреше

Ой, там Іван кили теше,

Ой, теше, теше, притинає,

А все Голександру споминає.⁸

(Записав у 1890 р. Хр. Ящуржинський у с. Молодецькому).

Ой, за городом покіс поріс,

Чом ти, Іване, більший не ріс?

– Ой, буде з мене й такого,

Любить Храсиня молодого.

Ой, за городом катран, катран –

Стоїть Іван як пан, як пан.

Ой, за городом петрушечка –

Стоїть Храсинка, як душечка.⁹

⁸ Ящуржинський Хр. Заметки о Купальском празднике в Уманском уезде // Киевская старина. – 1890. – № 9. – С. 329.

⁹ Ящуржинський Хр. Заметки о Купальском празднике в Уманском уезде // Киевская старина. – 1890. – № 9. – С. 329.

(Записав у 1890 р. Хр. Ящуржинський у с. Молодецьке).

Ой, на городі катран-зілля, –
Просить Наталка на весілля.
Кожної хати не минає,
Аж до Гартема забігає.¹⁰

(Записав Хр.Ящуржинський у 1890 р. у с.Молодецькому).

Ой, у лісі два дуби, два дуби
Схилилися верхами до купи.
Ой, там Іван воли пас.
Вийди, вийди, Наталко – яблук дасть.¹¹

(Записав у 1890 р.Хр. Ящуржинський у с. Молодецькому).

Ой, у лісочку на дубочку
Висить колисочка на шнурочку.
А в тій колисці Гордій лежить.
З правого боку Наталку держить,
Ой, ти, Наталко-вир'яночко,
А в тебе личко, як яблучко!
Не так личко, як ти сама, –
На папері виписана.
Ой виписані чорні брови,
Тож то любя-мила до розмови.

(Записав у 1969 р. Хр. Ящуржинський у с. Молодецькому).

Ой, у лісі на терні, на терні,
Там будував Никон дім собі.
Ой, будував, будував, в дудку грав,
Ще й до себе Марію прикликав:
– Порадь мене, Марієчко, як рідная мати,
Який мені двірочок будувати?
– Будуй, будуй, Никоню, з вікнами,
Щоб до мене соловейки прилітали.
– Нащо тобі соловейки?
– Єсть у мене рідний батько, рідна мати,
Буде тебе раненько збужати,

¹⁰ Ящуржинський Хр. Заметки о Купальском празднике в Уманском уезде // Киевская старина. – 1890. – № 9. –С. 329.

¹¹ Ящуржинський Хр. Заметки о Купальском празднике в Уманском уезде // Киевская старина. – 1890. – № 9. –С. 329.

Буде тобі порадошок давати.
– Чужий батько, чужа мати не збудить,
Тільки піде до сусіди, обсудиць.¹²
(Записав у 1890 р. Хр. Ящуржинський у с. Молодецькому).

Катран петрушку помиває,
А Ригор Наталку обіймає.¹³
(Записав Хр. Ящуржинський у 1890 р. у с. Молодецькому).

Ой, загородю терном річку,
Та пустю лебедя й лебідочку,
А сама буду дивитися,
Як буде лебідь купатися,
Із лебідкою вітатися.
То не лебідь і не лебідочка, –
То Ригор-парубок і Наталя-дівка.¹⁴
(Записав Хр. Ящуржинський у 1890 р. у с. Молодецьке).

Летіла галочка, летіла, –
За кого ти, Наталко, хотіла?
– За того, дівчата, за того,
Ригора молодого!
– Ой ти, Ригоре, не будь пан,-
Возьми Наталку під жупан.
– А я жупана не маю,
Під сіру свиту сховаю.
А ти, Наталко, не тайся,
Під сіру свиту сховайся!¹⁵
(Записав Хр. Ящуржинський у 1890 р. у с. Молодецькому).

Покочу відро в долину,
А коромисло закину,
А сама піду до хати

---

¹² Ящуржинський Хр. Заметки о Купальском празднике в Уманском уезде // Киевская старина. – 1890. – № 9. – С. 239.

¹³ Ящуржинський Хр. Заметки о Купальском празднике в Уманском уезде // Киевская старина. – 1890. – № 9. – С. 239, № XII.

¹⁴ Ящуржинський Хр. Заметки о Купальском празднике в Уманском уезде // Киевская старина. – 1890. – № 9. – С. 239. – № XIII.

¹⁵ Ящуржинський Хр. Заметки о Купальском празднике в Уманском уезде // Киевская старина. – 1890. – № 9. – С. 329. – № 329.

Старої неньки питати,
Чи дозволить гуляти.
– Ой вийди, чужа доню, не барися!
Зачини ворітечка, вернися!
– Ой, спасибі, чужа мати, за гуляння:
На сінному поріжечку постояла.
Молодої челядинки не видала.

(Записав у 1890 р. Хр. Ящуржинський у с. Молодецькому).

Ой, не сподійся, Хмелихо,
З чужого села невісточки,
Бо у Потапа одна дочка,
То тобі буде невісточка.
То ж тобі буде хустки прати,
А Танасеві постіль слати,
А з тобою буде говорити,
А з Танасем вірно жити.¹⁶

(Записав у 1890 р. Хр. Ящуржинський у с. Молодецькому).

Ой, у Потапа високий тин,
Там зачепився Хмелишин син,
Ой, зачепився вчора зранку
А за Горпинку, за коханку.
Як зачепився, нехай висить,
Бо він Горпинки не залишить.¹⁷

(Записав у 1890 р. Хр. Ящуржинський у с. Молодецькому).

Ой, шумить – гуде,
А то вітер віє,
А я думала, то свекор з міста йде.
– Ой, одчепися, невісточко,
Ой, одчепися, насмурнице!
Ой, шумить – гуде, дощик іде,
А то вітер віє,
А я думала, то діверко з міста йде.

¹⁶ Ящуржинський Хр. Заметки о Купальском празднике в Уманском уезде // Киевская старина. – 1890. – № 9. – С. 230.

¹⁷ Ящуржинський Хр. Заметки о Купальском празднике в Уманском уезде // Киевская старина. – 1890. – № 9. – С. 330.

– Ой, одчепися, невісточко,
Ой, одчепися, зеленушко!
Ой, шумить – гуде, дощик іде,
А то вітер віє,
А я думала, то зовиця з міста йде.
– Ой одчепися, невісточко,
Ой одчепися, клеветушко!
Ой шумить – гуде, дощик іде,
А то вітер віє.
А я думала, що миленький з міста йде.
– Ой, одчепися, милесенька,
Як голубонька сивесенька!
– Не одчеплюся, милесенький,
Як голуб сивесенький,
Бо я в твого батенька посмурниця.
В твоєї матінки сонливая,
В твого братика зеленушка,
В твоєї зовиці клеветушка.
– Не гнівайся, милесенька,
Ти, голубонька сивесенька:
Пахмурниця – чорна хмара,
Сонливая – темна нічка,
А зеленушка – ягідочка,
А клеветушка – ластівочка.¹⁸

(Записав у 1980 р. Хр. Ящуржинський у с. Молодецькому).

---

¹⁸ Ящуржинський Хр. Заметки о Купальском празднике в Уманском уезде // Киевская старина. – 1890. – № 9. – С. 330.

«Молодая молодежи, запали нам купайлицю»

Хто сина має, той в військо дає,
А хто не має, той наймає.
Була вдова біднесенька,
Та мала дочку Оленочку

Та й у військо оддала.
Як давала – научала:
– Ой не йди позад війська,
Та йди серединою,
Зо всею родиною:
Бо вперед війська
Головку зітнуть,
А позад – з коня зіпхнуть.
Дівка Голенка не слухала,
Та вперед війська виїхала,
Та проїхала до гаю високого,
А до Дунаю глибокого
Та до каміння широкого, –
Ні перейти, ні пробрести,
Ні коника перевести.
Дівка Голенка – козак була
Та бистру річку перебрела,
Та всеньке військо перевела,
Та приїхала до царя,
Та перед царем шапку зняла.
Цар цим дивом здивувався,
Де в нашому війську козак взявся,
В нього коса до пояса,
А личко, як яблучко?
Не так личко, як вона сама,
На папері виписана.
Писали три дні і три ночі,
За ким виписали чорні гочі.
Писали три дні і три години,
За ким списали на картини.
Та взяли коня у станицю,
А дівку Голенку у світлицю,
Та дали коню вівса їсти,
А дівці Голенці меду-вина пити.
Хоч гиржи, коню, хоч не гиржи,
Вже ж тобі в війську не бувати,
Вже ж тобі війська не видати,
Тільки на стайні постояти.
Хоч плач, хоч не плач, Голенко,

Вже ж тобі дома не бувати,
Старої неньки не видати
Та по світлиці не походжати.

.....
А моя ненька старенька,
Як голубонька сивенька,
Де ходить, то ридає,
Дівку Голенку споминає:
– Сусідонько голубонько, сусідо моя:
Як ти не збудиш – не встане,
Як не скажеш – не визнає.¹⁹

(Записав у 1890 р. Хр. Ящуржинський у с. Молодецькому).

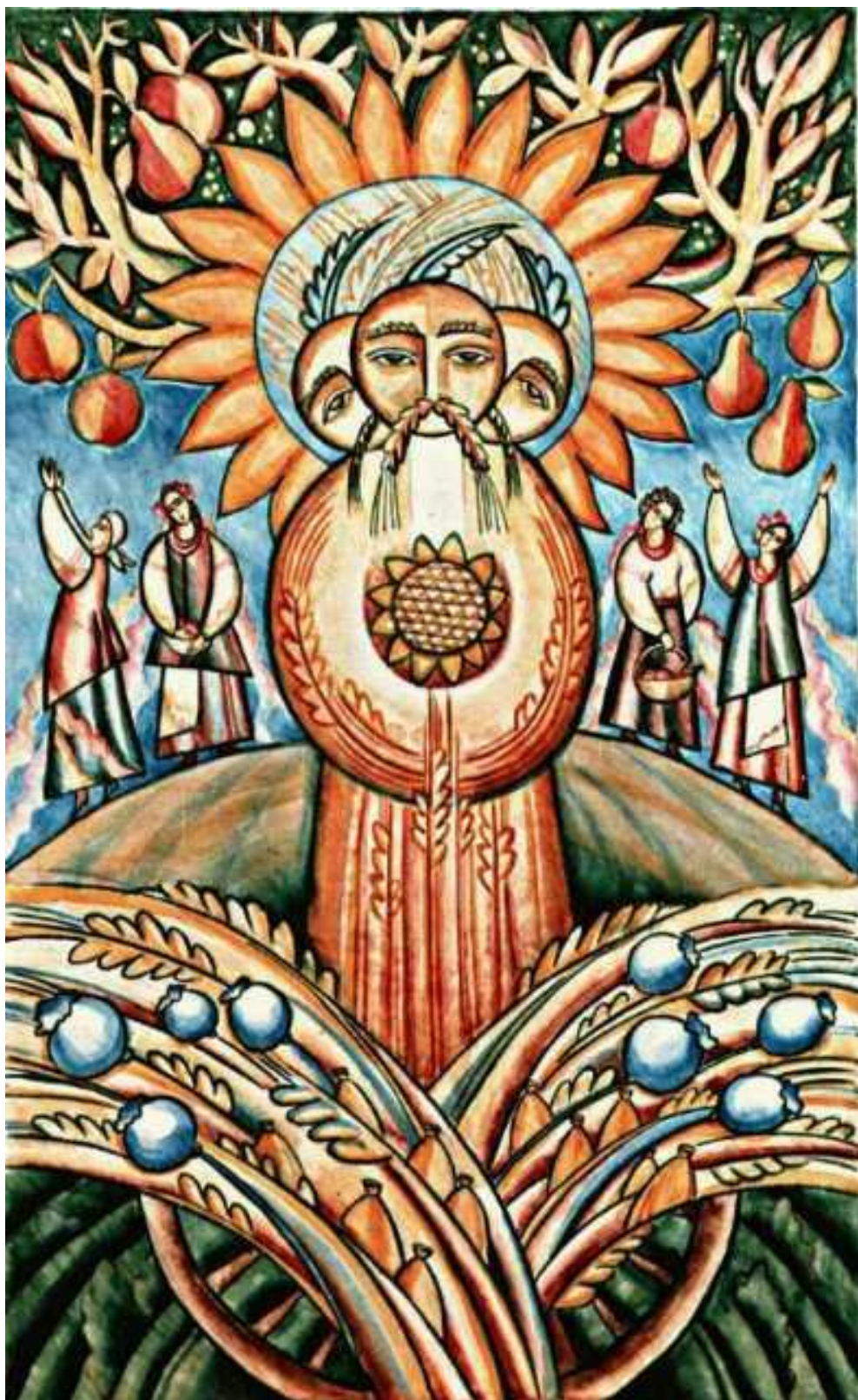
Петрівочка – мала нічка, –
Не виспалася невісточка;
До череди гнала та й дрімала,
На пеньки ноги позбивала,
На терен очі повиймала.²⁰

(Записав у 1890 р. Хр. Ящуржинський у с. Молодецькому).

---

¹⁹ Ящуржинський Хр. Заметки о Купальском празднике в Уманском уезде // Киевская старина. – 1890. – № 9. – С. 330.

²⁰ Ящуржинський Хр. Заметки о Купальском празднике в Уманском уезде // Киевская старина. – 1890. – № 9. – С. 330.

О. Гайдамака. Боги-спаси.

Свято Маковія

Маковійська квітка

Із завершенням жнив закінчувалося календарне літо. Фіналом його було три Спаси – перший Спас (його ще називають Маковієм), який припадає на 14 серпня, другий або Великий – 19 і третій – 29. Всі ці свята об'єднують двотижневий піст, власне Спасівку.

У дохристиянську добу Спас був покровителем врожаю; йому при дожинках залишали пучок незжатого колосся, «Спасову бороду» – як ушанівок. Всі три празники на честь опікуна врожаю супроводжувалися відповідними ритуалами (з упровадженням християнства – посвячення колосся, овочів і фруктів у церкві).

Хрисанф Ящуржинський писав, що свято Маковея відрізняється особливим поетичним колоритом. Напередодні свята жінки і дівчата йдуть у сади, у ліси, на луки, збирають квіти і трави, зв'язують їх у великий букет, перевивають вінком з жита чи пшениці, встромляють в середину воскову свічку і несуть після обідні до криниць, де освячується водою всяке зілля чи маковійники. Вчений зауважує, що застосування освячених трав та квітів в народній медицині за окремим винятком ґрунтується на фармакологічних властивостях їх, а переважно спирається на поетичні уявлення народу про колір, назву, зовнішній вигляд рослин.

Ще один наш земляк і українознавець Олекса Воропай залишив нам такий спогад про свято Маковія: «Ранком лине до церкви цілий карнавал осінніх квітів. Дівчата, жінки, хлопці й чоловіки – всі по-святковому вбрані йдуть до церкви й несуть на посвяту великі китиці жовтих купчаків, чорнобривців, васильків та великі достиглі голівки маку. Після посвяти квіти й голівки маку кладуть за образами і все це там зберігається аж до весни. Весною мак розсівають по городі, а сухі квіти дівчата на Благовіщення вплітають до своїх кіс».

Кошик на Маковія

До першого Спаса виготовляли «маковійську квітку» з городніх і частково лісових квітів. Ця традиція збереглася на Уманщині і понині.

Для маковійської квітки брали такі матеріали:

Трави – пижмо, деревій, материнка, овес, колоски пшениці, чортополох, звіробій, тимофіївка лучна, 7 голівок маку. Також використовуємо кольорову стрічку для прикраси квітки.

Виготовляли квітку поетапно.

1. Розкладали трави на купки: щоб одним поглядом осягнути всі рослини за розміром і кольором.
2. Кожну маківку обв'язували білими квітами деревію, або жовтими квітами пижми. Таким чином кожна маківка ніби була одягнена у святкове жабо. Квіти закріплюємо флористичною стрічкою (можна зробити невеличкий бантик).
3. Формуємо букет. Спочатку робимо конус з «високих» рослин (овес, пшениця, тимофіївка). Симетрично додаємо 4 високих маковинки із жабо з деревію.
4. Симетрично додаємо жмутики материнки та звіробію, щоб вони своїм золотавим кольором відтінили білий деревій.
5. Друга лінія букету. Симетрично розміщуємо 3 маковинки із жабо з пижмою. Між ними розміщуємо суцвіття чортополоху.
6. Зв'язуємо букетик флористичною стрічкою. Робимо щільне переплетення ніжки букети довжиною на дві долоні) щоб було зручно тримати й поставити у вазу).
7. На Маковія також святять свіжо викачаний мед у стільниках. Ритуальною їжею в цей день були «шулики», печені коржі, поламані на шматочки і присмачені медом та розтертим маком. Коржі робили прісними і пісними, оскільки на Спасівку припадає двотижневий піст. Побутує і приказка щодо цього: «Із води та муки пече баба “шулики”».
8. Окрім “шуликів» ще пекли маківники та пиріжки з яблуками.

Маковійська квітка

Шулики

Кошик на Спаса

Володимир Титуленко. Свято Маковія

Дев'ятнадцятого серпня (за новим стилем) відзначають свято Преображення Господнє, або Спаса. В цей день у церкві святять груші, яблука, мед.

Колись правірні селяни до цього дня не їли садовини, бо це вважалося гріхом. Повернувшись з церкви, родина, звичайно, врочисто сідали за стіл і розговлялися: їли яблука з медом і запивали виноградним або яблуневим вином, – «щоб садовина родила».

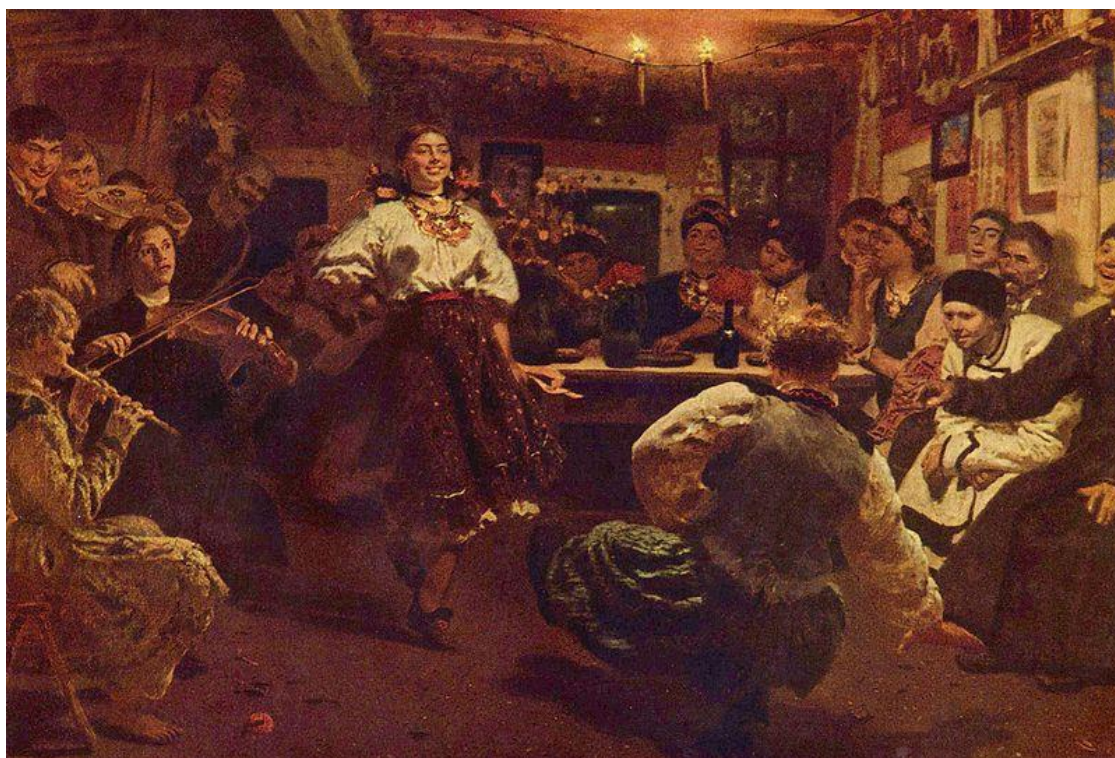
В середній смузі України від цього дня вже можуть починатися приморозки, а тому й кажуть: «Прийшов Спас, держи рукавиці про запас!»

Перед Спасом є два тижні посту – «спасівка». Існує легенда, що «спасівка» – це є продовження Великого посту. Бог призначив для Великого посту дев'ять тижнів, а святі отці почали просити Бога, щоб щось із тим зробив, бо для людей зтяжко витримати такий довгий піст. Тоді Бог розділив той піст на дві частини: сім тижнів весною перед Великоднем і два тижні в кінці літа перед Спасом. Ось чому за народним віруванням у «спасівку» треба так само постити, як і у Великий піст.

Спаса – це день поминання мертвих родичів; за народною міфологією, це третій виступ мерців на світ у весняно-літньому сезоні: мерці з'являються на Страсний Четвер, на Зелені Свята і на Спаса.

(За Олексою Воропаєм)

День Андрія Первозванного

Репін І.Ю. Вечорниці

День св. Андрія Первозванного припадає на 13 грудня. Стародавня християнська легенда каже, що апостол Андрій Первозванний проповідував християнство в самому Царгороді, на побережжях Чорного моря та в околицях нашої столиці – Києва.

У староукраїнському літописі, що датується XIII століттям, знаходимо такий переказ: «Андрій навчав у Синопі. Коли прийшов до Корсуня, побачив, що з Корсуня близько до Дніпрового гирла. І пішов у Дніпрове гирло. Відтіль поплив вгору Дніпром та принагідно прийшов і став під горами на його березі. Вставши вранці, сказав до учеників, що були з ним: «Чи бачите ці гори? На цих горах засяє ласка Божа і буде великий город, і Бог збудує багато церков». І вийшовши на ці гори, поблагословив їх і поставив хрест, і, помолившись Богові, зійшов із цієї гори, де опісля був Київ. І поплив угору Дніпром».

Хоч Андрій Первозванний – християнський святий, але в народній традиції звичаї і обряди в день цього святого мають

стародавній, дохристиянський характер: угадування майбутньої долі, заклинання, ритуальне кусання «калети».

З усього циклу осінніх традиційних свят день Андрія Первозванного – найцікавіший. Від нього віє чарівною староукраїнською стихією.

ДІВЧАТА ВОРОЖАТЬ

Пимоненко М. Ворожіння

З давніх-давен у ніч під «Андрія» дівчата ворожать. Може, не зовсім щиро, та все ж десь там, «глибиною душі» дівчина вірить, що «Андрієва ніч» допоможе їй пізнати свою долю – дізнатися, чи вийде вона заміж, а чи доведеться знову дівувати цілий рік.

Ще звечора, як тільки дівчата зійдуться до хати ворожити, першим ділом вони печуть балабушки.

Балабушки – це невеличкі круглі тістечка з білого борошна. Воду на ці тістечка дівчата носять із криниці – не відром і не глечиком, а... ротом! Носять так, щоб хлопці не бачили, бо як

побачать – біда!... «Ми, бувало, – оповідає Свирид Галушка, – як побачимо, що дівчата по воду пішли – за ними і ну їх смішити: один виверне кожуха і почне мекати по-козиному та перед дівчатами вихилясом ходити, другий удає з себе цигана, третій – жида... Таке виробляємо, що дівчата хоч-не-хоч, а розсміються і води а роті не втримають. У нашому селі такі були хлопці напрасливі, що біля кожної криниці поставлять варту і дівчатам – де хоч бери води! Тоді дівчата просять хлопців:

– Ідіть собі геть, хлопці, ми води наберемо!

– А я, бувало кажу: «Макітру вареників на стіл – підемо!»

– Та вже будуть вареники – їжте, хоч лусніть, тільки води дайте набрати!

Отак домовилися, хлопці йдуть до шинкаря по горілку, а дівчата, набравши в рот води, йдуть до хати місити тісто на балабушки.

Коли вже балабушки спечуться і вистигнуть, кожна з дівчат значить своє тістечко кольоровою ниткою або папірцем. Потім вони розкладають їх рядочком на долівці – звичайно на простеленому рушнику.

Як усе це зроблено, до хати впускають пса, що перед тим цілісінький день був узачині і не дістав ніякої поживи. Голодний пес «вирішує долю». Він хапає балабушки одну за одною, боячись утратити смачну вечерю, а дівчата з притишеним диханням слідкують за кожним найменшим рухом пса. Ще б пак! Чию балабушку пес проковтне першою, та дівчина перша і заміж вийде, а чию не зачепить, та сидітиме в дівках. Інколи пес візьме балабушку і несе її десь у темний кут – так і доля занесе дівчину в чужі краї, в далекі села. Найгірше, якщо пес не з'їсть балабушку, а тільки надкусить її і покине...

Бігають ще дівчата попід вікна *слухати*.

«Оце підбіжить під вікно, – розповідає Марія, – до тієї хати, де багато дітей, стане і слухає. А в хаті саме розбешкетувалися діти. Мати свариться на них:

– Сядь, Івасю!

Дівчина сердито відбігає від вікна, бо почути «сядь» значить, що вона сидітиме ще «в дівках» цілий рік.

Під вікном другої хати інша з дівчат почула, як господиня до свого чоловіка або сина сказала:

– Іди, Грицю, корові дай сіна!

Це добрий знак, бо сказане «іди» віщує весілля." –

Інколи дівчата не тільки слухають, а й гукають під вікном:

– Дядьку, де ключі?

Господар; що хоче пожартувати з дівчатами, відповідає:

– У вівсі, щоб посивіли ви всі!

Але зараз же поспішає поправитися:

– Ні, ні, дівчата, у пшениці – щоб усі ви були молодиці!

– Дякуємо!

*Андрію, Андрію,
Конопельку сію,
Спідницею волочу,
Заміж вийти хочу.*

Потім набирає жменю снігу там, де сіяла коноплі, вносить до хати і, коли сніг розтане, лічить насіння: якщо кожна зернина має пару – добре, якщо ні – поганий знак.

Цікавиться дівчина ще й тим – хто буде її чоловік, якої вдачі та якого фаху? Щоб це вгадати, вона посипає на долівку трохи пшениці, наливає в мисочку води і ставить люстерко. Коли все вже готове, впускає півня і слідкує за ним: якщо півень нап'ється води – чоловік буде п'яницею, клюне пшениці – господарем, а як гляне в люстерко – паничем і ледарем.

Бігають ще дівчата до річки, набирають намулу з дна і приносять до хати. В хаті цей намул уважно розглядається: якщо там є шматочок заліза чи цвях – чоловік буде ковалем, тріска – теслею, скло – склярем, шкіра – шевцем, пісок – мулярем, а якщо, крім землі, немає нічого – хліборобом!

Цікаво ще знати, як буде зватися чоловік? Виходить дівчина на вулицю і питається першого зустрічного чоловіка:

– Дядьку, як вас звати?

Наші люди цьому не дивуються, бо ж кожний знає, в чому річ. Почувши питання, прохожий дає відповідь, наприклад: «Михайло!» Це значить, що майбутній чоловік теж буде зватися Михайлом.

Дівчина хоче бодай у сні побачити, як же той Михайло виглядатиме. Для цього є інше ворожіння: лягаючи спати,

дівчина скидає з себе крайку, робить з неї хрест і кладе під голову, шепочучи такі слова:

*Живу в Києві на горах,
Кладу хрест в головах;
З ким вінчатись, з ким заручатись.
З тим і за руки держатись.*

Якщо вночі їй присниться сон, що до неї підійшов парубок, взяв за руку і повів до вінця, то це буде її суджений.

А то ще так ворожать: беруть півня і курку, зв'язують їх до купи хвостами і накривають решетом, щоб спершу заспокоїлись. За якийсь час випускають їх з-під решета і дивляться: хто кого перетягне. Як півень перетягне курку, то «чоловікове буде зверху», а як курка півня, то жінка буде верховодити над чоловіком.

Отак наші дівчата «вгадують свою долю» в ніч під Андрія Первозванного.

«КАЛЕТА»

Ввечорі на «Андрія» сходяться вже разом – і хлопці, і дівчата. Сходяться до просторої хати – щоб було, де розбігтися для кусання калети. З цього кусання калети і починається «Андріївський вечір».

Калета – це великий корж із білого борошна. Печуть калету дівчата – всі разом, скільки б їх не було – хоч десять, двадцять... Кожна повинна взяти участь у готуванні калети. Місять тісто всі по черзі, починаючи від найстаршої дівки і кінчаючи дівчуром років десяти або й менше.

Тісто солодке, з медом. Зверху оздоблюють калету сухими вишнями чи родзинками – «щоб гарна була». Печуть у печі і запікають так, щоб вгризти її було трудно – на сухар. Посередині – дірка. В дірку всувають червону стрічку і підвішують калету до сволака по середині хати. Підвішують високо, щоб парубок міг дістати зубами калету тільки тоді, як добре підстрибне. Крім того, один кінець стрічки (іноді звичайного мотузка) довший і спущений донизу так, щоб можна було за нього смикнути – тоді калета підстрибне вгору.

Біля калети стає вартовий – «Пан Калетинський». Це повинен бути веселий, жартівливий парубок, «душа вечора».

Він бере в руки квач, вмочений у масну сажу, стає під калетою і запрошує гостя:

– Я, пан Калетинський, прошу пана Коцюбинського калету кусати!

«Пан Коцюбинський» (ним може бути кожний учасник гри) бере коцюбу поміж ноги, ніби сідає верхи на коня, і їде калету кусати. Під'їде до вартового і каже:

- Добрий вечір, пане Калетинський!
- Доброго здоров'я, пане Коцюбинський!
- Куди їдете?
- Їду калету кусати!
- А я буду по писку писати!
- А я вкушу!
- А я впишу!

Ця суперечка проходить з жартами і сміхом. Завдання пана Калетинського – розсмішити пана Коцюбинського. Існує правило, що Коцюбинський може кусати калету тільки тоді, коли він «витримає» всі жарти Калетинського і не посміхнеться. Це не так легко, бо Калетинський сам сміється, розповідає веселі пригоди, може і співати, і танцювати – все, щоб тільки розсмішити гостя і, розуміється, все присутнє товариство. Всі сміються, один тільки «гість» стоїть з коцюбою в руках і намагається стримати сміх. Та якщо йому і вдасться витримати всі жарти Калетинського, то і тоді він калети не вкусить, бо ж тільки він підстрибне, Калетинський смикає мотузок – і калета летить вгору.

Якщо ж Коцюбинський посміхнеться, то Калетинський його по обличчі квачем мазне, і він уже мусить іти геть: він програв своє право кусати калету. На його місце стає інший учасник гри, новий «Коцюбинський», а Калетинський звичайно не міняється протягом усього вечора. Якщо трапиться добрий Калетинський, то за весь вечір ніхто до калети не приступить. Ця весела гра є основною «точкою» Андріївського вечора.

Кінчається тим, що калету здіймають зі сволока і ділять поміж учасниками гри. При чому дівчатам порції калети роздаються задурно, а хлопці платять гріш дівкам на стрічки за те, що калету місили.

Після цього всі сідають за стіл і починається вечір ... На вечерю може бути багато страв, але першими на стіл подаються вареники з капустою, бо ж – піст.

Вечірню готують дівчата, а хлопці купують горілку – «дівкам на могорич за те, що калета була солодка».

В час калетинської вечері дівчина наливає в блюдце вина, горілки або меду, розведеного водою, кладе на дно перстень і примушує свого хлопця дістати той перстень губами. Якщо дістане і носа не вмочить, то оженився і буде щасливий. Відбувається це ворожіння під загальний веселий сміх.

ХЛОПЦІ ГУЛЯЮТЬ

В ніч під Андрія хлопці мають найбільші права – єдина ніч у році, коли парубкам за бешкети люди вибачають.

Якщо парубок сердитий на батька своєї дівчини (не пускає дочку на цілу ніч гуляти або каже: «Не ходи з ним, ледарем!»), то такого батька треба «провчити». Парубок підмовляє хлопців, ставить могорич і... хлопці гуляють!

Батьки дорослих дочок знають про це, самі ж колись парубкували, але... «хлопців, як чорта – не стережеш!» І вранці: там віз на хаті, там ворота на річці пливають, а в іншого господаря – він дуже вже дошкулив парубкам – геть плота розібрали, і кілка не знайдеш.

«Гуляв і я, як був парубком. – каже Свирид Галушка. – Одного разу розсердився я на свого тестя (тоді він ще тестем не був) і кажу хлопцям: «Відро горілки ставлю, як старого Кудлая на добрий розум наведете!» І навели ... Довго згадував та все мене лаяв. «Шибеник ти, Свириде, – казав, – чи ж то годиться хазяйському синові так бешкетувати!» Та нічого, помирилися, і таке весілля справив, що тепер і в сні не присниться».

– Що ж ви йому зробили?

– Завдали клопоту старому: клуню розібрали! Сердився, сварився, але ... що зробиш? Парубоцьке право, на те й «Андрій»!

Як, звичайно, «на Андрія» ніч темна. Хлопці, що не кусали калети, (дівчата їх не запросили) розсердилися: «Ось ми їм ...» Назносять мотуззя, налигачів і переснують вулицю, де мають

проходити дівчата. Переснують, заплутають, а самі сховаються під тином і чекають.

Дівчата йдуть від «Андрія» гуртом; йдуть, весело сміються, співають, – а тут хлопці як вискочать десь з-під тину та як гукнуть: «Пу-гу, козак з лугу!» Дівчата – врозтіч... і заплутаються в тому мотуззі. Хлопці їх розплутують, жартують . . . Весело було – скільки тих жартів, сміху! Не те, що тепер: ідеш селом – і пес не гавкне, і курка дороги не перебіжить ...

А то ще було й так: парубки виводять нову вулицю. Назносять околоту, старих тинів, воріт і таке набудують, що в темну ніч та ще напідпитку не розбереш, де ти: вдома чи на десятій вулиці...

Моя Килина, як була дівкою, ворожила: ключі вивішувала на стовпці під коморою і слухала, чи задзвонять. Як дзвенітимуть – заміж вийде. А мені треба вкрасти ті ключі, щоб, як оженюся, моє зверху було. Який я був спритний, але й вона не ликом шита: ключі повісила, а сама в коморі сховалась і дзбан води в руки взяла. Тільки я руку простягнув ключі красти, а вона – хлюп – і вмила мене. Така була, хай їй легенько гикнеться, якщо жива ще.

Отак згадував Свирид Галушка «Андрія», згадував та все казав: «Ех, минулося! Тепер пішов дрібний народ: ні співати, ні гуляти, ба навіть горілки випити – і того добре не вміють!»

(Воропай О. Звичаї нашого народу).

Весільне гільце, його виготовлення

Гільце – частина весільного обряду, під час якого плетуть обрядове деревце, а кожну гілочку його прикрашають квітами, колоссям, калиною, кольоровими стрічками; разом з хлібом-короваєм символізує єдність двох родів.

Походження цього обряду закорінене у міфологічну добу, коли давня людина по-особливому сприймала рослинний світ. Для неї дерево було живою істотою, оскільки воно має власне тіло, власні органи чуття, поранене, може стікати кров'ю, плакати і страждати, як і людина. Його кора – це шкіра, тому дерти кору – погано, зелене листя - одяг, шум листя – мова. Ріст

дерева та зростання людини можуть зумовлювати один одного. Дерево є вмістилищем духу, який може діяти, впливати на людину, а тому йому належала не остання

А. Ждаха. Ставлять гілце на столі. Поч. 1900-х років

роль в релігійних обрядах наших далеких пращурів. Анімістичний погляд на дерево передався таємничому життю лісу.²¹

У давнину був звичай вінчати наречених обведенням навкруг дерева. У російському фольклорі до цього часу збереглося прислів'я «Венчались вокруг ели, а черти пели», а в українському – «В кропиві шлюб брав».

Весільна роль окремого дерева згодом перейшла на весь ліс.

Про старовинний козацький звичай красти наречену М.Ф.Сумцов розповідає так: «Козаки крадуть дівчат, навіть доньок поміщиків. Украдач спішив сховатися з дівчиною у найближчому лісі і перебував у ньому не менше 24 годин. Якщо його наздоганяли чи знаходили у лісі до кінця доби, то

²¹ Сумцов Н.Ф. Символика славянских обрядов. - М.: Издательская фирма „Восточная литература” РАН, 1996.-С.139.

убивали. Боплан пише про вимирання у першій чверті XVII століття цього явища народного життя, оскільки він упродовж свого 17-річного перебування в Україні нічого подібного не бачив»²².

Згідно досліджень етнографів та фольклористів, сосна серед весільних дерев на теренах України посідає перше місце. В давнину вона була символом відтворювальної сили природи. Мабуть, саме тому гілочка сосни стала основним весільним деревцем.

На Уманщині (до більшовицького антирелігійного шабашу) перед тим, як прикрашати гільце (субота, вечір) молода з дружками і боярами ходили до церкви на вечірню службу. Ось як про це пише Маркил Брижко: (*зберігаємо орфографію автора*) «Як передзвонять до церкви, молодий і молода кланяється батькові і матері молоді, мати бере хусточку, подає один кінець молодій і молодому і виводить їх за ворота. Музики й свахи, а часом і старости, випровадивши в церкву молодих, вертаються прямо до молодого. З церкви молоді з старшим боярином і дружкою йдуть просити на весілля попа й дяка; дружки й світилки і взагалі вся челядь жде їх коло церкви. Коли уже всі зберуться, йдуть від церкви до молодого вечеряти; дорогою співають:

*Були ми у церкві,
Молилися Богу
Й святому Миколі,
Щоб дав щастя й долі.*

Співають багато і других пісень. Прийшовши до молодого хати, стають перед порогом і ждуть, поки мати вийде стрічати їх. Мати молодого стрічає їх з хлібом на порозі:

*Вийди, мати, з хати,
Невістку стрічати і т.д.*

Молоді кланяються тричі, цілують хліб і матір у руку. Мати подає їм хусточку, заводить їх до хати і обводить тричі навкруги стола. За третім разом садовить їх за столом, а сама виходить».²³ Зауважимо, що мати бере молодих не за голу руку, а за допомогою хусточки. Це пояснюється світоглядними

²² Сумцов Н.Ф. Символика славянских обрядов: Избранные труды .- М.: Издательская фирма «Восточная литература» РАН, 1996. – С.10.

²³ Брижко Маркил. Весіле в містечку Дубовій Уманського повіту в Київщині // Матеріали до української етнології.- Львів, 1919 . - Т. XIX – XX. - С.63.

уявленнями українців, міфологічним мисленням, згідно якого не годиться брати голою рукою, сидіти на голому місці і благословляти на голій землі. У народній свідомості голий асоціюється з бідністю. Дуже бідних людей в Україні називають голотою. Якщо людина обідніла, втратила все, що мала, то про неї кажуть: «Залишився на голому місці».

Стосовно ходіння матері з молодими навкруг весільного стола Хр. Ящуржинський пише, що «воно належить до давньої форми шлюбного обряду і має багато спільного з хороводами на честь благодворного впливу Сонця на Землю, що є плодом любовних стосунків першого і другої, і має зв'язок з уявленнями про Сонце, як божество, що запліднює Землю в образі колеса. Бог Сонця – це бог кохання і плодючості; шлюб, що означає любовний зв'язок між парубком та дівчиною. Складається з обрядів, присвячених Сонцю, і разом з тим символічно нагадує божественний лик його, який у свідомості народу має вигляд колеса»²⁴.

«За стіл сідають по чину: старша дружка – поряд з молодою, старша світилка - поряд з молодиком, старший боярин – поряд зі світилкою, а решта - як хто попав, але так, щоб бояри сиділи окремо, а дружки окремо».²⁵ Після вечері молодь хоче танцювати, тому старший боярин звертається за дозволом до старости.

Старший боярин:

*-Пане старосто, пане півстаросто,
благословіть молодим погуляти!*

Староста:

-Хай Бог благословить!

Старший боярин:

*-Пане старосто і пане півстаросто,
вдруге благословіть молодим погуляти!*

Староста:

-Хай Бог благословить!

Старший боярин:

*-Пане старосто і пане півстаросто,
втретє благословіть молодим погуляти!*

²⁴ Ящуржинский Хр. Лирические малорусские песни, преимущественно свадебные. - Варшава, 1880. - С.50.

²⁵ Записано у 1999 р. в с. Сушківка від Слабінської Л. П, 1925 р. н.

Староста:

*-Хай Бог благословить!*²⁶

Дружка виводить на двір з-за стола під руку молоду, а старший боярин – молодого. Музики грають, і всі починають гуляти. Танцюють „Тропачок”, „Польку”, „Як летів жук”, „Журавля”, „Тетяну”²⁷ і т.п. Коли досить нагуляються, молоду з дружками закликають у хату, дають чого-небудь закусити, вона одкланюється всім, хто є в хаті, і йде з дружками додому, а молодий залишається в себе. Молоду проводжають з музиками. Дружки співають:

*1)Бувайте здорові,
Панове сватове.
Та накажіть гаразд,
Щоб були музики зараз.*

*2)Спасибі вам, мамо,
за вашу повагу,
Що ви нас поважали,
З музиками виряджали.*²⁸

Після того, як молода з дружками пішли, світилки та свахи в'ють молодому гільце.

Приготування гільця на Уманщині відбувалось урочисто, як і випікання короваю. Гільце робилося з крилатого вершка сосни чи ялиці з непарною кількістю гілочок. Пояснення того, що на весільному гільці є непарна кількість гілочок, можна знайти у праці В.Вернадського «О науке», де він пише, що у заляклих, задубілих (мертвих) природних тілах немає проявів правизни та лівизни, які не підлягають законам симетрії. Внаслідок цього, коли правозна та лівозна проявляються в однорідному анізотропному просторі кристалічного стану твердої речовини, геометрично особливої, але такої, що виражається в межах Евклідової геометрії, вона не порушує законів симетрії і ніякого прояву дисиметрії не помічається. Правозна-лівозна характеризують стан простору, заповненого тілом живого організму і його проявів у середовищі. У твердій

²⁶ Записано у 2007 р. в с. Старі Бабани від Коломієць Марії Василівни, 1925 р. н.

²⁷ Брижко Маркил. Весіле в містечку Дубовій Уманського повіту в Київщині // Матеріали до української етнології. - Львів, 1919. – Т. XIX – XX. – С. 64.

²⁸ Брижко Маркил. Весіле в містечку Дубовій Уманського повіту в Київщині // Матеріали до української етнології. – Львів, 1919. – Т. XIX – XX. – С.64.

речовині живих організмів виявляється дисиметрія. Закони симетрії твердих кристалічних структур тут порушені.

Сучасне подільське гілце з кольорового паперу

Дисиметрія може в біосфері утворитися тільки з дисиметричного середовища – „народженням” (принцип Кюрі). Нове живе природне тіло – живий організм народжується

тільки від другого живого організму.²⁹ Отже, можемо зробити припущення, що непарна кількість гілочок на весільному деревці є ознакою динаміки життя.

Дослідник Уманщини Хр. Ящуржинський пише, що гільце «взимку виготовляли з сосни чи ялини, а влітку – з яблуні, груші, вишні чи черемхи. Гілку цю встромляють у хліб і кожен пагінець прикрашають невеликими букетиками з калини, вівса, барвінку, чорнобривців, жоржин та інших квітів; перев'язують їх кольоровими нитками, шовком чи навіть стрічками. До гілок приліплюють також невеличкі воскові свічки. Між гілочками „вільця” кладуть жменю жита... Іноді гільце буває таким прибраним, що навіть листя не видно – лише квіти».³⁰ Це пояснюється таким чином: густо прибране гільце – символ багатства, а навпаки – бідності.

У с. Дубова Уманського району (згідно записів М.Брижка) його вили і в хаті молодого, і в хаті молоді.

До хати молодого сходяться бояри, світилки.

Світилки:

*До бору, бояри, до бору,
Та рубайте сосну здорову,
Та несіть же й додому,
Та ставте на столі
Для щасливої долі³¹.*

Вити гільце – означає будувати гніздечко молодим.

«Староста вносить до хати гільце і ставить його на стіл. Бояри і світилки співають:

*Ой дайте нам гільця,
Дайте нам барвінку,
Дайте нам калини,
Щоб ми гільце звили³².*

Старший боярин:

*-Пане старосто і пане півстаросто, благословіть
молодому гільце вити.*

Староста:

²⁹ Вернадский В. И. О науке. Том I. Научное знание. Научное творчество. Научная мысль.- Дубно: Изд. Центр «Феникс», 1997.- С.500.

³⁰ Ящуржинский Хр. Лирические малорусские песни, преимущественно свадебные.- Варшава, 1880.- С.28.

³¹ Записано 05. 07. 2004 р. в с. Томашівка від Перепелиці Тетяни Миколаївни, 1932 р. н.

³² Брижка Маркил. Весілля в містечку Дубова Уманського повіту в Київщині // Матеріали до україно-руської етнології. - Львів, 1919. - Т. XIX - XX.-С. 64.

-Хай Бог благословить!

Старший боярин:

-Пане старосто і пане півстаросто, благословіть вдруге молодому гільце вити!

Староста:

-Хай Бог благословить!

Старший боярин:

-Пане старосто і пане півстаросто, благословіть втретє молодому гільце вити!

Староста:

-Хай Бог благословить!

Молодий бере кілька житніх колосків або квіток і чіпляє на верхівку гільця.³³

Бояри, світилки й свахи співають:

Як ми гільце вили,

Мед – горілку пили.

Як гільце розвивали,

Мед – горілку розливали.³⁴

Всі разом починають завітчувати гільце, яке староста повинен викупити у старшого боярина за горілку.

Після цього відбувається обряд, який називається на Уманщині „почесна”. Суть його зводиться до пошанування присутніми молодих.

Старший боярин:

-Пане старосто і пане півстаросто, благословіть молодому, на почесну!

Староста:

-Хай Бог благословить!

Старший боярин:

-Пане старосто і пане півстаросто, благословіть вдруге молодому на почесну!

Староста:

-Хай Бог благословить!

Старший боярин:

-Пане старосто і пане півстаросто, благословіть втретє молодому на почесну!

³³ Брижко Маркил. Весіле в містечку Дубовій Уманського повіту в Київщині// Матеріали до української етнології. - Львів, 1919. – Т. XIX - XX. – С. 64.

³⁴ Записано 28. 06. 2002 р. в с. Іванівна від Омельчук Варки Семенівни, 1922 р.н.

Староста:

-Хай Бог благословить!

Молодик бере тарілку, ставить на неї чарку, старший боярин наливає горілки і викликає по черзі та чину родичів молодого.

Старший боярин:

-Десь є тут у нашого молодого тато рідний, просить молодий на почесну! Прошу!

Батько підходить, бере чарку, здоровить молодого і випиває горілку.

В цей час світилки, свахи і всі молоді жінки, які є в хаті, співають:

*Таточку, в перепою
Перепий щастя й долю.
Як я багатий буду,
То вас не забуду.
Як буду горе знати,
Буду своїм плугом горати.*

Потім молодик знову бере тарілку з чаркою, старший боярин наливає горілки і викликає матір.

Старший боярин:

-Десь є тут у нашого молодого мати рідна, просить молодий на почесну! Прошу!

Мати здоровить молодого, випиває горілку. Всі, хто є в хаті, співають:

*Мамочко, в перепою
Перепий щастя й долю.
Як я багатий буду,
То вас не забуду.
Як буду горе знати,
Буду своїм плугом горати.*

Молодий частує всіх родичів, які присутні в хаті. Свахи й світилки співають:

*Ви, родичі, не лякайтеся,
Поза двері не ховайтеся,
Ідіте до хати,
Молодого частувати.*

Після частування молодий збирає свою челядь і йде до молодої.³⁵

У молодої в цей час теж в'ють гільце і співають у хаті. Молода також частує своїх родичів, яких викликає старша дружка.

Перед тим, як прикрашати гільце, беруть благословіння у старости.

Старша дружка:

-Пане старосто, пане півстаросто, благословіть молодій гільце вити!

Староста:

- Хай Бог благословить!

Старша дружка:

-Пане старосто і пане півстаросто, благословіть вдруге молодій гільце вити!

Староста:

-Хай бог благословить!

Старша дружка:

-Пане старосто і пане півстаросто, благословіть втретє молодій гільце вити!

Староста:

-Хай Бог благословить!

В цей час дівчата співають:

*1) Благослови, Боже,
І отець, і мати,
Своєму дитяті
Гіллячко вбирати.*

До хати заносять гільце.

*2) Вчора ізвечора велика туча була,
А з півночі вода зілля забрала.
Посмутилися Ганнусині дружечки:
“А з чого будемо Ганнусі гільце вити?
А за що ми будемо мед–горілочку пити?
А є в садочку хрещатий барвіночок,
А в городчику запашний Василечко.
З того будемо гільце вити,
За те будемо мед-горілочку пити.*

³⁵ Брижко Маркил. Весіле в містечку Дубовій Уманського повіту в Київщині// Матеріали до української етнології. - Львів, 1919. - Т. XIX - XX. - С.64.

3) *Не йдіть, молодці, до нас гільце вити,
Звиємо ми самі краще, як із вами,
З скрипками, цимбалами,
З молодими боярами.*

4) *Як ми своїй Ганнусі гільце вили,
Усі луги обходили,
Всю червону калиноньку обламали,
Весь запашиий Василечко вищупали,
Звили Ганнусі гілечко,
Як сивій зозулечці гніздечко.*

5) *Чорняві гільце вили,
Біляві дивилися,
Біляві дивилися,
Та й собі навчилися.³⁶*

Гільце звивають усі присутні, але основна роль належить молодому і молодій. Дружки роблять багато квіточок з паперу. На верхівку гільця чіпляють дві найкращі квітки, які наречені повинні виготовити самі, без будь-чиєї допомоги. Гільце прикрашають різнокольоровими стрічками та цукерками. Коли молодий з молодою чіпляють квітки на гільце, дружки співають:

*Молоде князя встало
І квіточку взяло,
І квіточку взяло,
До гільця прив'язало,
До гільця, до гілечка,
До самого вершечка.³⁷*

Після того, як дружки, прикрасять гільце, староста повинен його „викупити”.

Дружки:

*Старша дружечка, старша всіх,
Убрала гілечко краще всіх:
“Старостонько, серце,
Викупи в мене гільце.
Як не викупиш, то продамо,
Старості сорома завдамо.
За чарку горілки,*

³⁶ Записано 28.05. 2002 р. в с. Іванівка від Омельчук Варки Семенівни, 1922 р.н.

³⁷ Записано 28.06. 2002 р. в с. Іванівка від Омельчук Варки Семенівни, 1922 р.н.

*Занесемо до жидівки,
А за мірку проса
Занесемо до Йося”.*³⁸

Після викупу гільця всі сідають вечеряти.

Дружки:

*1) Вже ж бо ми гілечко звили,
Ще ж бо ми горілки не пили.
Ви на Бога гляньте,
Нам горілки дайте.*

*2) Брязкнули чашки й тарілки,
Дайте хоч трохи горілки,
Брязкнули ще й ложечки,
Дайте закуски трошечки.*³⁹

Як пише Хр. Ящуржинський, «„вити гільце” метафорично вказує на утворення нового сімейного гнізда».⁴⁰

Контрольні запитання:

1. Що називають на Уманщині гільцем?
2. Як готувались молоді до виготовлення гільця?
3. Що відбувається у хаті молодого після того, як молоді прийшли з вечірньої служби в церкві?
4. Яким чином сідали присутні на перший посад?
5. Хто ладнає гільце?
6. Яким чином виготовляється гільце?
7. Як відбувається „викуп” гільця?
8. Як відбувається „почесна”?
9. Розкрийте ритуально-міфологічний зміст весільного деревця.

ВІНКОПЛЕТИНИ. КВІТКА МОЛОДОМУ

Вінкоплетини – частина весільного обряду, під час якої виготовляють вінок для молодої.

³⁸ Записано 28. 06. 2002 р. в с. Іванівка від Омельчук Варки Семенівни, 1922 р.н.

³⁹ Записано у 1999 р. в с. Сушківка від Слабінської Л.П., 1925 р.н.

⁴⁰ Ящуржинский Хр. Лирические малорусские песни, преимущественно свадебные. - Варшава, 1880.- С.39.

Після того, як приберуть гільце, починають плести вінок молодій.

Плетіння вінка, як і випікання короваю, – це особливе обрядодійство, яке має глибинний сакральний зміст. Вінок не просто плетуть, а переплітають долі, зміцнюють, „закорінюють” символічно два роди, а також накручують у формі спіралі життєву силу молодій з метою продовження роду. Барвінкові листочки склалися по три, серед них один викладався найвище, а два менших – збоку. Вінок молодої був вершиною її честі, чистоти. „Згубити вінок” – означало зганьбитися, обезчеститися.

Раніше вінки плели в суботу (іноді в четвер) зранку у супроводі ритуальних пісень на зразок: „Благослови, Боже, і отець, і мати, своєму дитяті віночок звивати.” Як пише Хр. Ящуржинський, перед початком обряду старша дружка питала благословення спочатку у Бога, а потім у батьків нареченої: ”Благослови, Боже, Пречистая згоже – сії віночки звити, сей дім звеселити.”⁴¹ Вінок плели з барвінку, до нього додавали м’яти. Вічнозелений барвінок – це символ вічності кохання, вірності у шлюбі. У кінці XIX – на початку XX століття збирання барвінку для весільного вінка молодій було спеціальним ритуалом, про який у наш час уже ніхто з респондентів не може нічого згадати. Однак пісню про хрещатий барвінок нам пощастило записати.

Дружки:

*Ой вінку мій, вінку,
Хрещатий барвінку,
Купували тебе в Криму,
Замикали в скриню,
А тепер я ношу,
На весілля прошу.⁴²*

Достеменно відомо, що іноді дівчата спеціально вирощували барвінок у городчику, плекали його до найщасливішого дня у своєму житті.⁴³ Та хвилинка, коли на голову дівчині одягали вінок, була справді її зоряним часом.

⁴¹ Ящуржинский Хр. Лирические малорусские песни, преимущественно свадебные. - Варшава, 1880.- С.40.

⁴² Записано 28. 06. 2002 р. в с. Іванівка від Омельчук Варки Семенівни, 1922 р. н.

⁴³ Записано 28. 06. 2003 р. в с. Текуча від Смілянець Ганни Михайлівни, 1926. р. н.

Готовий вінок клали на хліб і несли до батьків молодої на благословіння. Мати тричі торкалася ним чола доньки і благословляла, потім тричі накладала вінок їй на голову. Батько тричі благословляв.

Одягають вінок. Сучасне фото.

Релігійно-міфічне значення вінка у контексті весільної обрядовості Микола Сумцов пояснює як „безпосередню чи опосередковану присутність бога”. Культ сонця є основним у весільному ритуалі, що є наслідком відданості українців землеробству.⁴⁴ Вінок – це образ-архетип (за К. Юнгом), він має сонячне значення. У світоглядному уявленні українців його магічне коло – це межа між сферою людей і богів. Дівчина дозріла, а її поведінка, духовне і фізичне здоров'я дають право

⁴⁴ Сумцов Н.Ф. Религиозно-мифическое значение малорусской свадьбы // Киевская старина. - 1885. - Т. XI.-№1-3.-С.426.

на благословіння небес, на шлюб з чоловіком, вона повинна підкоритись законам вищих сфер, космічного ладу, продовжити життя. Чоловік-жінка-дитина – священна тріада, символ гармонії, тому листочки барвінку у вінку склали по три (середній - вище), що є ідеограмою вегетативної сили, яка повинна перейти у дівчину-наречену.

*У городчику барвінок,
А в городі два,
Та зацвіли буйним цвітом
Разом обидва.
А той цвіточок утрое,
Хороші молодята обоє.⁴⁵*

Барвінкові листочки точно відтворювали літеру **Ж**, яка у слов'янському алфавіті мала своє ім'я з мнемонічною метою і називалась „**ЖИВЪТЕ**”, а в узагальненому змісті - „**Хай все живе!**”.

З голови нареченої звисають коси, а також стрічки весільного вінка, які пов'язують коло (сонце) з подолом (земля). Стрічки є аналогом запліднювальної сили дощової води, яка впливає на родючість землі, а в алегоричному змісті – на родючість жінки. Отже, у весільному вбранні нареченої переважає заклинальна аграрна тематика, оскільки і плодючість землі, і плідність жінки були нерозривно пов'язані у свідомості наших пращурів ще від часів енеоліту.⁴⁶ Стрічковий дощ повторює в одязі благодать сонячної зливи з веселкою. Розмаєві стрічки перебувають у стихії повітря. Подібну оздобу ялинки так і називають – „дощем”. Гра веселкових барв естетично відображає і весільну гру (соціальний план, єднання родів), і веселе загравання чоловіка й жінки (сексуальний план), і космічне весілля природи, коли „сонце грає” і „море грає”, коли вони інверсують, переплітаються (онтологічний план, космогенез).⁴⁷ Мабуть, тому українці не проводять весілля, а саме грають.

⁴⁵ Записано 29. 06. 2003 р. в с. Гереженівка від Мельник Наталії Василівни, 1931 р. н.

⁴⁶ Рыбаков Б.А. Язычество древней Руси.- М.: Наука. – 1988.- С.782.

⁴⁷ Мойсеїв Ігор. Храм української культури: (Філософія семіосфери): Посібник - дослідження. - К., 1995.-С.95.

Квітка молодому – частина обряду, під час якого пришивають до шапки нареченому і боярам червоні стрічки з барвінком.

Коли закінчать плести вінок, то ждуть молодого. Згодом він заходить до хати з челяддю, вклонившись тестеві і тещі, сідає за стіл коло молодої. Бояри і челядь теж сідають.

Старша дружка:

-Пане старосто і пане півстаросто! Благословіть молодому квітку чіпляти.

Староста:

-Хай Бог благословить.

Старша дружка:

Пане старосто і пане півстаросто, благословіть вдруге квітку молодому чіпляти!

Староста:

-Хай Бог благословить!

Старша дружка:

-Пане старосто і пане півстаросто, благословіть втретє молодому квітку чіпляти!

Староста:

-Хай Бог благословить!

Дружки:

*Благослови, Боже,
Благослови, Боже,
І отець, і мати,
Своєму дитяті
Квіточку чіпляти.⁴⁸*

Дружки звертаються до молодого та бояр:

*Ой дайте нам шапки,
Пришити вам квітки.⁴⁹*

⁴⁸ Записано 30. 06. 2003 р. у с. Текуча від Школенко Ніни Йосипівни, 1932 р. н.

⁴⁹ Записано 30. 06. 2003 р. в с. Текуча від Школенко Ніни Йосипівни, 1932 р. н.

Дружки пришивають боярам квітки чи букетики, а ті повинні платити їм за це гроші. Молодиківі пришиває букет молодуха, а старшому бояринові – старша дружка.⁵⁰

Весільні квітки на шапках – це певні розпізнавальні знаки. Головний убір увінчував народний стрій. Червона стрічка з барвінком, яку пришивають до шапки нареченому та бояринові під супровід весільних пісень – знак особливої місії у контексті обряду. Головний убір був у світоглядних уявленнях наших пращурів медіатором між людиною і світом богів, тому його годилося по-особливому прикрасити у такий важливий момент, як весілля, тобто перехід людини від одного соціального статусу до іншого.

Етнографічні записи свідчать, що у деяких селах Черкащини чи Південної Київщини до шапок нареченого та боярина чіпляли також начільну пов'язку-стрічку (Звенигородщина).

Деякі респонденти стверджують, що до 40-х років ХХ століття на Уманщині зберігся звичай, згідно якого молодий та бояри впродовж усього весілля не знімали шапок, прикрашених квітками. Про цей факт свідчить і Хр. Ящуржинський: „Жених і вся його свита впродовж усього весілля, до понеділка сидять у нареченої в шапках і тільки скидають їх, коли хрестяться після обіду та вечері. Шапка тут означає велич та пошану.”⁵¹

Контрольні запитання:

1. Яка частина весілля називається вінкоплетинами?
2. Розкрийте ритуально-міфологічний зміст вінка.
3. Яка символіка барвінкових листочків у вінку нареченої?
4. У чому виявляється заклинально-аграрний зміст одягу нареченої?
5. Розкрийте символічний зміст квітки молодому.

---

⁵⁰ Записано 30. 06. 2003 р. у с. Текуча від Школенко Ніни Йосипівни, 1932 р. н.

⁵¹ Ящуржинский Хр. Свадьба малорусская как религиозная драма// Киевская старина. - 1886.-№ 10-12.-С.258

КОЛИСКОВІ ПІСНІ, ЗАПИСАНІ НА УМАНЩИНІ ХРИСАНФОМ ЯЩУРЖИНСЬКИМ

1 А.

Ходить дрімота коло плота
А сон коло вікон.
Питається сон дрімоти:
– А де будеш ночувати?
– А я буду ночувати
В Івановій хатині,
Де є мала дитина.

Б

(Варіант подібний до слів: «Де ти будеш ночувати?»)

– Де хатина тепленька,
Де дитина маленька,
Туди підем ночувати
І дитину колисати.
(Волинська і Подільська губернії).

В

(Початок подібний до слів: «Де дитина маленька...»)

Ти ляжеш у ніжках,
А я ляжу в голівках;
Ти будеш дрімати,
А я буду присипати,
Щоб спало – не плакало,
Щоб росло – не боліло
На головоньку і все тіло.

II.

Ее-ее! Коти два,
Сірі-білі обидва,
Та по лужку ходили,
Та пташечки ловили.
А пташечки – на юшечку,
А пір'ячко – на подушечку.
(с. Молодецьке Уманського повіту).

III.

Аа, аа! Коточок,

Заховався в куточок,
Піймав собі мишку
Та й з'їв у затишку.
Котику сіренький,
Котику біленький,
Котику волохатий,
Не ходи до хати,
Не буди дитини!
Аа – аа! Котино,
Засни, мала дитино!
Ой на kota – вуркота,
На дитину – дрімота.
Коток буде воркотати,
А дитина буде спати.

IV

У kota-вуркота
Була мачуха лиха,
Била його, біла,
Била приговорювала:
– Не ходи по чужим хатам,
Не качай чужих діток!
– Ой ти, котку-коточку,
Сіренький лобочку!
Прийди Любочку качать.
Я тобі, коту,
Заплачу за роботу,
Дам кувшин молока,
Ще й кусок пирога.

*(с. Молчани, Старокостянтинівського повіту, Волинської
губернії).*

V

А впав кіт із воріт,
Забив плечі і живіт.
Ото тобі, котку,
Не лізь на колодку,
Не заб'єш головку,
Та буде боліти,

Нічим загоїти,
Купить мати шовку,
Та загоїть головку.

(с. Молодецьке, Уманського повіту. У вар. Чуб. ІУ, стор. 23, № 25 А).

УІ

Пішла киця по водицю
Та впала у криницю.
Прийшов коток рятувати,
Стала киця плакати.

– Не плач, кицю, будь весела
Та поїдемо на село,
Та купимо баранчика,
А в баранчика круті роги,
А в дитини чорні брови.

(с. Молодецьке. Вар. У Чуб. ІУ. № 17 В).

УІІ

Ее-ее! Коточок,
Та вкрав в баби клубочок,
Та повісив поза ліс,
Та до Галі приніс.
Стала Галя бити:

– Не вчись, котку, красти,
Та вчися робити,
Черевички шити,
А не дорогії –
По п'ять золотії.
А не піп купував,
А не дяк торгував,
Тільки той комісар,
Що дитину колисав.

(с. Молодецьке. Вар. Чуб. ІУ, № 17, В).

УІІІ

Люлечки, шовковії веревочки,
Мальовані бильця.
Колихала мати сина,

Свого чорнобривця.
(с. Молодецьке).

ІХ.

Ой, рида-рида-рида!
Колихала баба діжа
Од вечора до обіда.
Ой, спи, діду, бо покину (2)
Піду в лісок по калину (2);
Калиноньки поламаю
Та й тебе скупаю.

(с. Немирівка, Кам'янецького повіту, Подільської губернії).

Х.

Сини мої, соколи мої,
А дочки – голубочки!
Як я буду вмирати,
Зійдіться до купочки.
Сини ходять –
Радоньку радять,
Як мати поховати;
А невістки ходять,
Радоньку радять,
Що б скоріше з її хати взяти;
Невістки плачуть,
Невістки плачуть,
Аж їм очі сміються,
А дочки плачуть,
А дочки плачуть,
А самі сльози ллються.
(с. Молодецьке).

ВЕСІЛЬНІ ПІСНІ УМАНЩИНИ З НОТАМИ

Я на короваї ішла,
Коробку яєць несла.
Здигали мене хлопці,
Вдарили по коробці.
Зробили мені біду,
З чим на короваї піду.
Вернусь я додому,
Наберу я повну,
За біду забуду,
На короваї я буду.

Я НА КО-РО-ВАІ І- ШЛА, Я НА КО-РО-ВАІ І-
ШЛА, КО-РОБ-КУ Я-ЄЦЬ НЕ-СЛА, ЗДИ-БА-ЛИ МЕ-НЕ ХЛОП-
ЦІ, У-ДА-РИ-ЛИ ПО КО-РОБ-ЦІ, ЗРО-БИ-ЛИ МЕ-НІ БІ-
ДУ, ІЩО НА КО-РО-ВАІ ПІ- АУ
ВЕР-НУСЬ Я ДО-ДО- МУ, ВЕР-НУСЬ Я ДО-ДО-МУ,
НА-БЕ-РУ Я ПОВ-НУ, ЗА БІ-ДУ ЗА-БУ-ДУ, НА КО-РО-ВАІ Я
БУ-ДУ-

Боярине, сядь коло мене,
 Боярине, обійми мене,
 Боярине, поцілуй мене.
 Дам тобі гусака-чудака,
 Дам тобі півника-співака,
 Курочку рябеньку, -
 Сватай мене молоденьку.

Бо-я-ри-не, сядь ко-ло ме-не
 Бо-я-ри-не, сядь ко-ло ме-не, не, дам то-бі гу-са-ка-
 Бо-я-ри-не, поці-луй ме-не, не, дам то-бі півни-ка-
 гу-са-ка, свай-ба-ра, ку-ро-ч-ку ря-бень-ку, сва-тай ме-не мо-ло-
 диль-ку

Наш дружба не вдався,
 Сім літ не вмивався,
 А восьмого року
 Пішов на лотоку.
 Взяли його, вмили,
 Перевеслом підперезали,
 До короваю взяли.

НАШ ДРУЖБА НЕ ВДАВ-ся,
 НАШ ДРУЖБА НЕ ВДАВ-ся, СІМ ЛІТ НЕ ВМИ-ВАВ-ся, А ВОСЬМО-ГО РО-КУ
 ВСЯ-ЛІ ІЄ-ЄО ВМИ-ЛІ
 ПІ-ШОВ ДО РО-ТО-КУ, ПЕ-РЕ-ВЕС-ЛОМ ПЕ-РІВ-Я ЗА-ЛІ, ДО КО-РО-ВА-Ю
 ВЗЯ-ЛІ

Все ж бо ми коровай зробили,
 Ше ж бо ми горілки не пили.
 Ви на Бога гляньте,
 Нам горілки дайте.
 Брязкнули чашки й тарілки,
 Дайте нам хоч трішки горілки.
 Брязкнули ще й ложечки,
 Дайте нам хоч трішечки.

V
 Ви на Бо-га глянь-те нам го-ріл-ки дай-те
 Бряз-ну-ли чаш-ки та-ріл-ки, дай нам хоч трош-ки горіл-ки,
 Бряз-ну-ли ще й ло-жеч-ки, дай-те нам хоч тро-шеч-ки.

Вже ж бо ми гілечко ізвели,
 Ше ж бо ми горілки не пили.
 Ви на Бога гляньте,
 Нам горілки дайте.
 Брязкнули чашки й тарілки,
 Дайте нам хоч трішки горілки.
 Брязкнули ще й ложечки,
 Дайте нам хоч трішечки.

V
 ВНЕМ БО МИ ЗЕ-ЛЕЗ-КО ІС-ВЕ-ЛУ,
 ВНЕМ БО МИ ГО-РІЛ-КИ НЕ ПИ-ЛИ.

Ви на Бо-га глянь-те, нам го-ріл-ки дай-те

Ой тихо-тихо Дунай водою несе
 А ще тихіше Марусі косу чеше.
 Що начеше, той на Дунай пуска.
 - Ой пливи, косо, лугами-берегами,
 Підпливи, косо, під свекрушині двері,
 Послухай, косо, що свекруха говорить.
 Свекруха ходє тай весело говорє:
 - Прийшла до мене добрая годинька,
 Прийде до мене чужая дитинька.
 - Ой пливи, косо, лугами-берегами,
 Підпливи, косо, під матінчині двері.
 Матінка ходє, все сумненько говорє:
 - Прийшла до мене лихая годинька,
 Бо йде від мене рідная дитинька.

ти-хо, ти-хо Ду-най во-до не-се,
 а ще ти-хі-ше ма-ру-ся ко-су че-ше

Наша квітка не цінована,
Наша дружка не цілована.
Треба квітку оцінувати,
Треба дружку поцілувати.

Наш букет не цінований,
Наш боярин не цілований.
Треба букет оцінувати,
Треба боярина поцілувати.

НА-ША КВІТ-КА НЕ-ЦІ-НО-ВА-НА, НА-ША ДРУЖ-КА НЕ-ЦІ-ЛО-ВА-НА,
НА-ША ДРУЖ-КА НЕ-ЦІ-ЛО-ВА-НА, ТРЕ-БА КВІТ-КУ О-ЦІ-НУ-ВА-ТИ
ТРЕ-БА ДРУЖ-КУ ПО-ЦІ-ЛУ-ВА-ТИ.

Найстаршая коровайнице,
 Найстаршая коровайнице,
 Подивися у віконечко
 Чи високо місяць бродє,
 Чи коровай сходе.

А піч наша та й регочеться,
 Короваю їй хочеться,
 А челюсти усміхаються,
 Короваю дожидаються.

НАЙ-СТАР-ША КО-РО-ВАЙ-НИ-ЦЕ,
 НАЙ-СТАР-ША КО-РО-ВАЙ-НИ-ЦЕ
 ПО-ДИ-ВИ-СЯ У ВІ-КО-НЕЧ-КО, ЧИ ВИСО-КО МІ-СЯЦЬ
 БРО-ДЕ, ЧИ КО-РО-ВАЙ СХО-ДЕ

Засвіти-но, мати, свічку,
 Постав на столі.
 Нехай же я подивлюся,
 Чи пара мені.
 Засвітила мати свічку,
 Ясенько горить.
 З ким я хтіла, з тим я сіла,-
 Серце веселить.

Засві-ти-но ма-ти свіч-ку,   пос-тав на сто-лі,
 не-хай же я по-див-лю-ся,   чи-по-ра ме-ні

Below the lyrics are two sets of empty musical staves, each consisting of five lines.

- Дякую вам, пороги,
 Що збивали хлопці ноги.
 Тепер не будуть,
 Тепер не будуть.
 Ше ж бо я не їхала,
 Ше ж бо я не йшла,
 Ше ж бо я воротам
 Не дякувала.

- Дякую вам, ворота,
 Що стояла хлопців рота.
 Тепер не будуть,
 Тепер не будуть.
 Ше ж бо я не їхала,
 Ше ж бо я не йшла,
 Ше ж бо я бабуні
 Не дякувала.

- Дякую Вам, бабуня,
 Що пускали хлопців в клуню.
 Тепер не будеш,
 Тепер не будеш

Ще ж бо я не їхала, ще ж бо я не йшла
 ще ж бо я ма-тінці не-дя-ку-вала,
 дя-ку-ю то-бі не-не, що сїа-ра-ла-ся на ме-не,
 те-пер не бу-деш, те-пер не бу-деш
 те-пер не бу-деш

Під столом кирниця,
 Туди впала киця –
 Друженьки виймали,
 Зуби поламали.
 Світилки граблями,
 А дружечки зубами.

під сто-лом кир-ни-ця, під сто-лом кир-ни-ця.
 - ви вла-ла ки-ця -
 - женьки ви-тя - да -
 - ви по-ла-ма-ли - да -
 - ця, ту - дру - сви-тилки граб-ля-ми, а дру-жечки зу-ба-ми.
 - ця, дру -
 - ця, зу -
 - ця, зу

Ой старосто-дядьку,
 Дайте нам пораду.
 Виводьте нас з хати
 Надвір погуляти,
 Надвір проходитеся,
 На боярів подивитися:
 Чи високії підбори.
 Чи чорнії брови.
 Чи високі, чи низькі,
 Чи далекі, чи близькі.

Ой ста-росте-те дя-дь-ку, да-йте нам по-ра-ду,
 ви-водь-те нас з ха-ти на-двір по-гу-ля-ти,
 на-двір про-хо-ди-те-ся, на-бо-ярів по-ди-ви-ти-ся,
 чи-ви-со-кі-ї під-бо-ри, чи-чо-рні-ї бро-ви,
 чи-ви-со-кі, чи-ни-зь-кі-ї, чи-да-ле-кі чи-близь-кі-ї.

Ой чоботи, чоботи, ви мої,
 Наробили клопоту ви мені.
 Чоботи, чоботи, що зять дав,
 А за тії чоботи дочку взяв.
 А за тую чортову шкапину,
 Та взяв мою рідную дитину.
 Чоботи, чоботи, з бугая,
 Не бояться холоду ні**я.

Ой чо-бо-ти, чо-бо-ти ви мо-ї, чо-бо-ти, чо-бо-ти,
 на-ро-би-ли кло-по-ту ви ме-ні,
 що зять дав, а за ті-ї чо-бо-ти доч-ку взяв.

На день добрий в вашій хаті запашний Василь.
 Не була б я в вашій хаті, якби не ваш син.
 Росла, росла в полі сосна зелененька,
 Не була б я в вашій хаті молоденька.
 Росла, росла в полі сосна з гілочками,
 Не була б я в вашій хаті з дружечками.

НА ДО-БРИЙ ВЕ-ВІРЦІЙ ХА - ТІ ЗА - ПАШ-НИЙ ВА-СИЛЬ,
 НЕ БУ-ЛАДЯ У ЦІЙ ХА - ТІ,
 ЯК БИ НЕ ВАШ СИН.

Ой, у саду, на черешні зозуля кує,
 А свекруха до невістки горілочку п'є.
 - На здоров'я, невістонько, я до тебе п'ю,
 Бо я тебе за рідненьку до себе беру.

Ой у са-ду на че-реш-ні зо-зу-ля ку-є
 на зво-ров'я не-віс-тонь-ко, я до те-бе п'ю,
 а свек-ру-ха до не-віст-ки зо-рі-лоч-ку п'є,
 бо я те-бе за рід-нень-ку до се-бе бе-ру.

Золото-Марусю, золото,
 Не лий горілочку в болото.
 А пий горілочку, не впивайся,
 Низенько матінці вклонися,
 Дай же матінці низенький уклін,
 Склонися матінці аж до ніг.

зо-ло-то ма-ру-сю, зо-ло-то
 не ли-й го-ріл-оч-ку, бо-ло-то
 не ли-й зо-рі-я-ки, не в-пи-вай-ся
 ни-зень-ко ма-те-рі, в-кло-ни-ся.

Всі двори обходила,
 Слізоньки не вронила.
 Як на батьків двір прийшла,
 Та й стала, заплакала,
 Дворові залаяла,
 Ой не так дворонькові,
 Як своєму батенькові.
 Хліб йому переїла,
 Мед-вино перепила.
 Чи ж я вам не робила?

Всі дво-ри об хо - ди - ла ,   всі дво-ри об - хо-ди-ла ,
 Слі-зонь-ки не в ро - ни - ла .

Ше ж бо я не їхала,
Ше ж бо я не йшла,
Ше ж бо я матінці
Не дякувала.
- Дякую тобі, нене,
Що старалася на мене.
Тепер не будеш,
Тепер не будеш.
Ше ж бо я не їхала,
Ше ж бо я не йшла,
Ше ж бо я батеньку
Не дякувала.
- Дякую тобі, батьку,
Що викохав мене гладку.
Тепер не будеш,
Тепер не будеш.
Ше ж бо я не їхала,
Ше ж бо я не йшла,
Ше ж бо я сестриці
Не дякувала.
- Дякую тобі, сестро,
Що навчила косу плести.
Тепер не будеш,
Тепер не будеш.
Ше ж бо я не їхала,
Ше ж бо я не йшла,
Ше ж бо я братові
Не дякувала.
- Дякую тобі, брате,
Що видив хлопців до хати.
Тепер не будеш.
Тепер не будеш.
Ше ж бо я не їхала.
Ше ж бо я не йшла,
Ше ж бо я порогам
Не дякувала.

Світилка-шпилька при стіні
 На ній сорочка не її.
 Її мати за світилку вбирала,
 В сусідів сорочку позичала
 Брешете дружечки, як свині.
 В мене сорочок три скрині.
 Мене мати за світилку вбирала,
 Мені сорочку виймала.

сві - тил - ка шпиль - ка при сті - ні
 на ній со - роч - ка не її
 мати за сві - тилку вби - ра - ла , всу - єд со - роч -
 ку по - зи - ва - да .

Ой свекрухо, свекрушенечко,
 Подивися у віконечко.
 Чи дощ іде, чи метіль мете.
 Мете метіль мітелочками,
 Іде Маруся з дружечками.

Ой свек-ру-ха-свекру-ше-
 не-ко, ой свек-ру-хо, свек-ру-
 по-ди-ви-ся у ві-
 ше-не-ко, чи дощ іде,
 ко-не-ко, чи ме-тіль ме-те, ме-те ме-тіль мі-те-лоч-ка-ми,
 іде Маруся з дру-жеч-ка-ми.

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ

1. У якій праці йдеться про колядки с. Колодисте, що на Уманщині?

- А) "Колядки религиозно-апокрифического содержания"?
  - Б) "Культ хлеба в малорусских колядках"?
  - В) „Современные колядки и щедривки”?
-

2. Хто записав і опублікував на початку ХХ ст. колядки с. Колодистого на Уманщині?

- А) Хр. Ящуржинський?
  - Б) В. Доманицький.
  - В) В. Гнатюк?
-

3. Хто записав і опублікував у ХІХ ст. колядки с. Молодецького на Уманщині?

- А) Хр. Ящуржинський?
  - Б) В. Гнатюк?
  - В) В. Доманицький?
-

4. Хто автор праці „Український народний вертеп у дослідженнях 19-20 ст. ст.?”

- А) В. Гнатюк?
  - Б) Л. Дунаєвська?
  - В) М. Дмитренко?
-

5. Хто автор праці „Джерела народного театру на Україні”?

- А) І. Волошин?
  - Б) А. Баканурський?
  - В) Й. Федас?
-

6. Хто автор статті „До історії українського вертепу ХУІІІ ст”?

- А) І. Франко?
  - Б) В. Гнатюк?
  - В) М. Максимович?
-

7. Хто дослідив проблему інтерпретації обрядової гри „Коза” в етнографічній літературі?

- А) М.Дмитренко?
  - Б) Й.Федас?
  - В) П.Гуменюк?
-

8. Праця « О купальських огнях и сродных с ними представлениях» належить:

- А) Хр.Ящуржинському;
  - Б) В.Доманицькому;
  - В) О.Потебні.
-

9. Лірники Уманщини співали:

- А) канти;
  - Б) псалми;
  - В) думи;
  - Г) історичні пісні;
  - Д) жартівливі пісні;
  - Е) благальниці;
  - Є) гімни;
  - Ж) биліни.
-

10.Хто автор праці «Рождественская интермедия»?

- А) В. Стефанович;
  - Б) О.Діденко;
  - В) В. Доманицький;
  - Г) Хр. Ящуржинський;
  - Д) Д. Щербаківський.
-

11. Народну драму Уманщини досліджував:

- А) Хр. Ящуржинський;
  - Б) В. Скуратівський;
  - Г) В. Стефанович;
  - Д) В. Щербаківський.
-

12. Хто автор праці «Заметки о купальском празднике в Уманском уезде»?

- А) В.Скуратівський;
  - Б) О.Потебня;
  - В) М.Біляшівський;
  - Г) Хр. Ящуржинський.
-

13. Хто автор праці «Народный праздник св. мучеников Маккавеев»?

- А) В. Стефанович;
  - Б) О.Діденко;
  - В) В. Доманицький;
  - Г) Хр. Ящуржинський;
  - Д) Д. Щербаківський.
-

14. Хто автор праці «Поверья и обрядности родин и крестин» ?

- А) В. Стефанович;
  - Б) О.Діденко;
  - В) В. Доманицький;
  - Г) Хр. Ящуржинський;
  - Д) Д. Щербаківський.
-

15. Хто автор праці «Колядки религиозно-апокрифического содержания»?

- А) Хр. Ящуржинський;
  - Б) В. Скуратівський;
  - Г) В. Стефанович;
  - Д) В. Щербаківський.
-

16. Хто автор праці «Малорусские причетания над умершим»?

- А) Хр. Ящуржинський;
  - Б) В. Скуратівський;
  - Г) В. Стефанович;
  - Д) В. Щербаківський.
-

17. Хто автор праці «Весенние хороводы, игры и песни»?

- А) В. Стефанович;
  - Б) О.Діденко;
  - В) В. Доманицький;
  - Г) Хр. Ящуржинський;
  - Д) Д. Щербаківський.
-

18. Хто автор праці «Остатки языческих обрядов, сохранившихся в малорусском погребении»?

- А) В. Стефанович;
  - Б) О.Діденко;
  - В) В. Доманицький;
  - Г) Хр. Ящуржинський;
  - Д) Д. Щербаківський.
-

19. Хто автор праці «Свадьба малорусская как религиозно-бытовая драма»?

- А) Хр. Ящуржинський;

- Б) В. Скуратівський;
  - Г) В. Стефанович;
  - Д) В. Щербаківський.
-

20. Хто автор праці «Униатская колядка»?

- А) Хр. Ящуржинський;
  - Б) В. Скуратівський;
  - Г) В. Стефанович;
  - Д) В. Щербаківський;
  - В) О. Діденко;
  - Г) І. Прісовський.
-

21. Біографію Хр. Ящуржинського досліджували:

- А) М. Дмитренко;
  - Б) Р. Кирчів;
  - В) М. Павленко;
  - Г) В. Борисенко;
  - Д) Г. Довженок.
-

22. Колядки Уманщини досліджували:

- А) В. Доманицький;
  - Б) О. Діденко;
  - В) Хр. Ящуржинський;
  - Г) М. Мицик;
  - Д) В. Скуратівський.
-

23. Який часопис середини ХІХ століття подавав матеріали про фольклор та етнографію Уманщини?

- А) «Киевская старина»?
  - Б) «Киевские епархиальніе ведомости»?
  - В) «Киевские губернские ведомости»?
-

24. Працю «Археологічні пам'ятки Уманщини» написали:

- А) В. Стефанович, О. Діденко;
  - Б) Н. Суровцова;
  - В) Хр. Ящуржинський;
  - Б) В. Доманицький.
-

25. Жебрацькі благальниці на Уманщині записав:

- А) Д. Щербаківський;
- Б) І. Франко;
- В) В. Гнатюк;

- Г) В. Скуратівський;
  - Д) В. Доманицький.
-

25. Статтю «Дещо про українську орнаментику» написав:

- А) В. Стефанович, О. Діденко;
  - Б) Н. Суровцова;
  - В) Хр. Ящуржинський;
  - Б) В. Доманицький;
  - Г) М. Біляшівський.
-

26. Тему Коліївщини досліджував:

- А) В. Стефанович, О. Діденко;
  - Б) Н. Суровцова;
  - В) Хр. Ящуржинський;
  - Г) В. Доманицький;
  - Д) Г. Храбан.
-

27. Путівник по місту Умань написав:

- А) В. Стефанович, О. Діденко;
  - Б) Н. Суровцова;
  - В) Хр. Ящуржинський;
  - Г) В. Доманицький.
  - Д) Г. Храбан.
-

28. Вказівки по збору матеріалів та вивченню історії свого села (міста) шкільними краєзнавчими (історичними) гуртками написав:

- А) В. Стефанович, О. Діденко;
  - Б) Н. Суровцова;
  - В) Хр. Ящуржинський;
  - Г) В. Доманицький;
  - Д) Г. Храбан.
-

29. Лірництво та кобзарство Уманщини досліджували:

- А) О. Діденко;
  - Б) В. Доманицький;
  - В) П. Демуцький;
  - Г) Н. Суровцова.
-
-

30. Фольклор С. Косенівка досліджували:

- А) О. Діденко;
- Б) В. Доманицький;

- В) П.Демуцький;
  - Г) Н.Суровцова;
  - Д) Т. Фіалко.
-

1. Працю «Атропометричні досліді українського населення Уманського і Таращанського повіту на Київщині» написали:

- А) О.Алешо;
  - Б) М.Біляшівський;
  - В) В. Скуратівський;
  - Г) В. Ілляшевич;
  - Д) П. Демуцький.
-

2. Життєвий шлях О. Алешо дослідили:

- А) М. Павленко;
  - Б) М. Дмитренко;
  - В) О. Франко, В. Борисенко.
-

3. Працю «Основні елементи орнаментациі українських писанок і їхнє походження» написали:

- А) О.Алешо;
  - Б) М.Біляшівський;
  - В) В. Скуратівський;
  - Г) В. Ілляшевич;
  - Д) П. Демуцький;
  - Е) В. Щербаківський.
-

4. В Уманській чоловічій гімназії займались українознавчими студіями на початку ХХ століття:

- А) М. Біляшівський;
  - Б) Д. Щербаківський;
  - В) О. Алешо;
  - Г) П.Курінний;
  - Д) М. Бажан.
-

5. Працю «Дослідження Білогрудівського могильника» написав:

- А) М. Біляшівський;
- Б) Д. Щербаківський;
- В) О. Алешо;
- Г) П.Курінний;

Д) М. Бажан.

---

6. Працю «Розкопки біля с. Томашівки на Гуманщині» написав:

- А) М. Біляшівський;
  - Б) Д. Щербаківський;
  - В) О. Алешо;
  - Г) П. Курінний.
-

7. Працю «Археологічна розвідка в околицях с. Колодистого над річкою Синицею на Гуманщині» написав:

- А) М. Біляшівський;
  - Б) Д. Щербаківський;
  - В) О. Алешо;
  - Г) П. Курінний.
-

8. Працю «Козак Мамай» написав:

- А) М. Біляшівський;
  - Б) Д. Щербаківський;
  - В) О. Алешо;
  - Г) П. Курінний;
  - Д) М. Бажан.
-

9. Працю «Символіка в українському мистецтві. I. Виноградна лоза» написав:

- А) М. Біляшівський;
  - Б) Д. Щербаківський;
  - В) О. Алешо;
  - Г) П. Курінний;
  - Д) М. Бажан.
-

10. Працю «Українські килими» написав:

- А) М. Біляшівський;
  - Б) Д. Щербаківський;
  - В) О. Алешо;
  - Г) П. Курінний;
  - Д) М. Бажан.
-

11. Писанки Уманщини досліджували:

- А) П. Курінний;
  - Б) Д. Щербаківський;
  - В) В. Мицик;
  - Г) О. Діденко;
  - Д) М. Дмитренко.
-

12. Народні веснянки Уманщини досліджували:

А) М. Мицик;

Б) В. Мицик;

В. Хр. Ящуржинський.

---

13. Уманщина як фольклорний регіон належить до:

А) Південно-Східного Поділля;

Б) Південного Поділля;

В) Східного Поділля;

Г) Західного Поділля.

---

14. На Уманщині до Різдва виготовляли:

А) Павуків;

Б) Дідухів;

Г) Їжаків.

---

15. На Уманщині на початку ХХ століття були популярні народні драми:

А) «Коза»;

Б) «Маланка»;

В) Вертеп;

Г) «Трон».

---

16. Весілля на Уманщині досліджували:

А) С. Щербак;

Б) В. Ганюченко;

В) М. Брижко;

Г) О. Діденко.

ЗМІСТ

Структура програми навчальної дисципліни «Практична фольклористика».....	3
Опис навчальної дисципліни «Практична фольклористика».....	3
Програма навчальної дисципліни «Практична фольклористика».....	6
Структура залікового кредиту	12
Практичні заняття.....	14
Лабораторні заняття	36
Матеріали до самостійної роботи	38
Фольклористика – наука про фольклор	38
Уманщина як фольклорний регіон	40
Географічне положення та кліматичні умови Уманщини	40
Історична довідка про Умань та Уманщину	43
Регіональність фольклорної традиції.....	45
Фольклор Уманщини у дослідженнях учених середини ХІХ – початку ХХІ століття	55
Ящуржинський Хрисанф Петрович	55
Доманицький Василь Миколайович	57
Діденко Ольга Петрівна.....	60
Біляшівський Микола Федотович	66
Стефанович Василь Автономович	70
Комарницький Микола Федорович.....	74
Храбан Григорій Юхимович	76
Фіялко Теофіл Яремович.....	81
Алешо Олександр Гаврилович	83
Щербаківський Вадим Михайлович	88
Курінний Петро Петрович.....	92
Щербаківський Данило Михайлович.....	96

Мицик Мирослав Федорович.....	99
Олекса Воропай	110
Матеріали до лабораторних занять	112
Дідух, його виготовлення.....	112
Виготовлення різдвяної «Зірки».....	116
Виготовлення різдвяного «Павука»	119
Колядки, записані на Уманщині	125
Свято Сорок Святих.....	130
Виготовлення жайворонків з тіста	130
Виготовлення купальського деревця	134
Виготовлення купальського вінка	137
Купальські пісні, записані на Уманщині	140
Свято Маковія.....	151
День Андрія Первозванного	158
Весільне гільце, його виготовлення	165
Колискові пісні, записані на Уманщині	
Хрисанфом Ящуржинським	182
Весільні пісні Уманщини з нотами	186
Тестові завдання	206